

אברהם הכהן

[1234567 8 9 10 11 12]

הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

כל הזכויות שמורות
לעורך ולמכון דעת ותבונה
ת.ד. 16453 ירושלים ת"ז

נדפס על ניר שאין בו חשש חילול שבת ח"

הסכמות הגדולים

לספרי "הלכות חג בחג"

הרב שלמה זלמן אויערבאך
פעיה"ק ירושלים תובב"א

שלו' וכט"ס לכבוד הרב הגאון
המופלג והמהולל מוה"ר משה
מרדכי קארפ שליט"א

אחרי תת שלו' וברכה בכבוד
ויקר כיאות מחזיקנא טיבותא
עבור ספריו הנחמדים והליקרים
שהם טובים וישרים נאמרים
בטוב טעם בהשכל ודעת וגם
עבור המכתבים וההערות
החשובות שכ"ת שלח אלי, ויחד
עם החזקת טובה גם אנרכו
מקרב לב שנותן התורה יזכהו
לזכות רבים ולהמשיך תת עוד
הרבה תנובה בתבונתו הישרה
מתוך בריאות טובה עם עונג
ורוב נחת.

בהוקרה ובברכה

שלמה זלמן אויערבאך

הרב יוסף שלו' אלישיב
אוצר החכמה ירושלים

בס"ד, אלול תשנ"ד

לכבוד הרב הגאון מהור"ר משה
מרדכי קארפ שליט"א

ברכה ושלו' רב.

לגכון קבלתי ספריו החשובים

אח"ח 1234567

- פרי עמלו ויגיעו - הלכות חג
בחג, אוצר מלא ברכת ד',
מיוסדים על דברי רבותינו
הפוסקים בצירוף מקורותיהם
דברים הנאמרים בהשכל ודעת,
דבר דבור על אופניו.

ותיכף לנטילה ברכה, יהי ה'
עמו להמשיך ללון בעמק הלכה
וספריו יהיו לתועלת להוגי
התורה ולומדי' להגדיל תורה
ולהאדירה.

בברכת התורה

יוסף שלו' אלישיב

משה שטרנבוך
סגן נשיא הוועדה החרדית בעיתון
מח"ס מזעזעים חמנים ועוד
ראב"ד רמ"ק ורדים ביזנאסבורג

"הלכות חנוכה" היוצאים עתה לאור מתוך סדרת הספרים החשובים "הלכות חג בחג", היו למראה עיני, והם אסופת דינים וליקוטים נפלאים על חגים ומועדים, מעשה אומן ועבודת הקודש של ידידי הרב הגאון המופלא רבי משה מרדכי קארפ שליט"א, שכבר אתמחי בספריו "משמרת מועד" ועוד, אשר נתקבלו בחיבה באהלי תורה, ובכולם נראה בהם בעליל איך שהמחבר שליט"א יורד לעומקה של הלכה וצולל במים אדירים בש"ס ופוסקים עד להכרעתם של גדולי ההוראה בזמנינו.

וראוי לכל שוחרי תורה ודורשי ההלכה ליקח ברכה תוך ביתם
ובכך לסייע למחבר שליט"א שיפוצו מעיינותיו לזכות את הרבים
בעוד כהנה וכהנה.

A circular stamp of the Rabbinical Council of the Diaspora (Rabbi M. Stern). The text inside the stamp includes "RABBI M. STERN" at the top, "שטרנ" below it, "מו"ץ" (Mutz), "ספרדים וחסידים" (Sephardim and Hasidim), "ראב"ד קהילה" (Rabbi of the Community), "הונגקונד" (Hungary), "יום ראשון חמשה" (Monday, the 5th), "אדר א"ה" (Adar A), "ה'תר"ל" (5700), "הקד"ה" (Hebrew), and "Eda Hachachadim" at the bottom. The stamp is crossed out with a large 'X'.

ZICHRON - MEIR, BNEI - BRAK

זכרון-מאיר, בני-ברק

१०१३

אַחַר כָּן

[illegible]

✓ WIKI 7 11 11 11

מפתח הענינים

פרק ז

צום י"ז בתמוז ג

פרק ב

צום י"ז בתמוז - החייבים בתענית

פרק ג

מנהגי בין המצרים **כא**

פרק ד

מנהגי תשעת הימים **לז**

פרק ה

שבת חזון

פרק ו

ערב תשעה באב **צה**

פרק ז

דיני תשעה באב **ק"ז**

[1234567 ၈၉၁၀]

פרק ח

דיני תשעה באב שחל במוצ"ש או שנדחה קפ

פרק ט

מנהגי תשעה באב **קצו**

פרק י'

מוצאי תשעה באב רטו

הלכות בין המצרים

"כל רודפיה השיגוה בין המצרים" (איכה א, ג). פירש"י: "מדרש אגדה בין י"ז בתמוז לט' באב".

הימים שבין י"ז בתמוז לט' באב נקראים בין המצרים, שמי"ז בתמוז התחיל החורבן ועוד שאר פורעניות שנעשו בו, ובט' באב חרב הבית בראשונה ובשניה, וגם בימים אלו נגזרו גזירות קשות על ישראל¹. לפיכך תיקנו חז"ל להתענות ב"ז בתמוז ובט' באב, ולנהוג מקצת דיני אבילות בימים שביניהם לזכר החורבן כמו שיתבאר. ותחילת ימים אלו מכניסת ליל י"ז בתמוז לכל דיניו. [ובבין השמשות ראה במקורות]².

פרק א

א. חמשה דברים אירעו את אבותינו בייז בתמוז: נשתברו
בו הלוחות [חטא העגל], ובטל התמיד מבית ראשון לפי
שגזרה אז מלכות הרשעה שלא להקריבו, והובקעה

22. עי' בשד"ח ח"ו מע' בין המצרים סי' א' אות א' שכתב דנחלקו הפוסקים אם לברך שהחיינו בליל י"ז בתמוז והביא שם מכמה אחרו'

העיר ירושלים בחורבן בית שני, ושרף אפוסטמוס הרשע את התורה, והועמד צלם בהיכל³. לפיכך תיקנו חז"ל שכל ישראל יתענו בו מפני הצרות שאירעו בו כדי לעורר את הלבבות ולפתוח דרכי התשובה, ובפרט בצום זה שבא לכפר על חטא העגל שנעשה בו ביום, ויהיה זה זכרון למעשינו הרעים ומעשי אבותינו שהיה כמעשינו עד שגרם להם ולנו אותן הצרות, ומתוך כך נשוב להיטיב מעשינו⁴. ועליו נאמר

3. מתני' תענית כו. רמב"ם פ"ה מתענית ה"ב, ובטוש"ע תקמ"ט ס"א. ולענין העמדת צלם בהיכל, הרמב"ם מפרש שאפוסטמוס העמידו, ורש"י מפרש שמנשה העמידו, והוא פלוגתא בירו' שם.

הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

בקבלה צום הרביעי - זהו צום י"ז בתמוז שהוא בחודש הרביעי⁵.

ב. בשעת תקנת הצום, תלו אנשי כנה"ג הדבר שאם היא עת גזירה או שמד, שמצוי גזירות על ישראל, חייבים הכל להתענות, ואם היא עת שלום ואין מצוי בה גזירות, תלוי הדבר ברצון ישראל, שאם ירצו רוב ישראל שלא להתענות בג' הצומות [דהיינו י"ז בתמוז, י' בטבת וצום גדליה, חוץ מתשעה באב] הרשות בידם. ומ"מ אף שתלוי ברצונם, כבר רצו וקיבלו עליהם ישראל מדור דור להתענות בהן, ולכן ^{אוצר החכמה} חייבים הכל להתענות בהן, וכש"כ בדורותינו שמצוי גזירות ומלחמות, והעובר על זה הרי הוא פורץ גדר⁶. [ואם חיובו מדברי קבלה, ראה במקורות].

1234567

5. רה"ש יח: ורמב"ם שם ה"ד.

6. רה"ש יח: רמב"ן בתוה"א, סמ"ק עשה צ"ב ובמ"מ פ"ה ה"ח ובטור סי' תקנ"ג, ומבואר בטור דאף בזה"ז שתלוי ברצו חיוב התענית הוא מדברי קבלה, והיינו משום דע"י דרצו נהפך לחובה וממילא חיובו מדברי קבלה. ויש בזה עוד טעם שהרי כ' הטור שם "והאידנא רצו ונהגו להתענות לפיכך אסור לפרוץ גדר "וכש"כ בדורותינו", הלכך הכל חייבין להתענות מדברי קבלה", והיינו בדורותינו שמצוי גזירות דינו כיש שמד שחיובו מדברי קבלה אכל בשעת שלום וחיובו רק משום שנהגו להתענות וכן ראיתי בהג' הר"פ על הסמ"ק סי' צ"ו או' ג', שהק' למה נהגו רובא דעלמא צומות אלו חובה, דהרי בזמן שיש שלום תלוי ברצו, ותי' בשם הריצ"ג מפני שהם דברי קבלה, ועוד שלא בטלו לגמרי שהרי בזמן שיש שמד חייבין בצום, ובגלות השמד נוהג הרבה פעמים ע"ש. וראה להלן הע' 8 מדברי השל"ה. וכ"מ בשו"ע ס"א שכ' כך הכל חייבים להתענות יאסור לפרוץ הגדר, ופי' המג"א דאע"ג דמדינא בזה"ז אין חובה כיון דיש שלום, מ"מ כיון שנהגו להתענות אסור לפרוץ הגדר, ובמ"ב סק"א,

1234567 ח"ה

אוצר החכמה

#43# חֹדֶס ע"י תַּכְנִית אוֹצָר הַחֲכָמָה

[illegible]

12345678910

הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

מחמיר בהן בינו לבין עצמו שלא יהא נראה כיוהרא תע"ב, ע"ש. [ועפ"ז כ' הפו' דנעילת הסנדל לא יחמיר כלל]. ונראה דלטעם האחרונים הנ"ל שכשמצוי גזירות דינו כעת שמד א"כ ודאי אין לחלק בזה וצריך להחמיר אף לענין שאר עינויין, ואף לנעילת הסנדל אין לפטור משום חובא וטלולא שהרי דינו כשעת הגזירה, ואדרבה אם יכול לילך עם נעלי גומי וכדו' שפיר דמי. אך טעם השל"ה רק ליחיד ומהטעם שנתבאר, ועיקרו לענין הפסקה, ולענין שאר עינויין, רק בגדר המחמיר תע"ב, ובזה כיון דנפיק מיניה חובא וטלולא עדיף שלא להחמיר בזה.

ולפי"ז צ"ל דמה שלא ראינו מחמירין בכ"ז להפסיק מבעוד יום, לפי שהדורות חלשים ודיינו במה שחייבו חז"ל. ועב"פ נתבאר מדברי השל"ה גופיה, דשאר עינויין קילי בזה, ומי שאינו נוהג להפסיק מבעו"י, בודאי א"צ להחמיר להתענות בשאר עינויין, וכן מפורש בשל"ה שם בהגה"ה וז"ל: "מי שפוסק מבעו"י כספר הפרדס יזהר ג"כ מתשה"מ אף שבשאר ענינים אינו פורש זהו בשביל הרואים שלא יהא כיוהרא, אבל בטבילת מצוה לא יפרוש מאשתו" עכ"ד.

ודע שבחל במוצ"ש אין רשות להחמיר בזה לכו"ע לענין הפסקה מבעו"י, דהרי עי"ז יבטל מצות מלוה מלכה שחיובו מדינא דגמ' ושור"ע, ואין ראוי להדר בחומרא ולוותר מחמת כן על דינא דגמ', וכמו שכ' בשל"ה שבטבילת מצוה לא יפרוש מאשתו, וכן ברחיצה ע"ש. נוראה מעשה רב להגר"א מה שאמר לאשתו על שרצתה להתענות תענית הפסקה ברצופין ולהתחיל ממוצ"ש, שאפי' כל ימיה בצומות רצופין לא יעלה לה למלוה מלכה אחת].

9. תו' תענית י"ג. בשם רבינו יואל אביו של ראבי"ה, וכ"כ ב"ח עטרת זקנים סי' תקנ"ג, וכתב הפמ"ג דהיינו בחמין וכל גופו, אבל פניו

ו. חל י"ז בתמוז להיות בשבת ונדחה לאחר השבת, יש לו דין של תענית נדחה [ראה פרק ז' דין י"ח]. ונחלקו הפוסקים אם השבת יש לה דין של בין המצרים לענין ברכת שהחייגנו וכיוצא בזה¹¹.

11. מגילה ה. שדוחין התענית ולא מקדימין [ומה דשנו שם רק בתשעה באב, עי' ברש"י שם הואיל ושאר צומות תלוי ברצון, ובגמ' שם הטעם דאקדומי פורענותא לא מקדמינן, ובטוש"ע תק"נ ס'ג. ועי' אגרו"מ או"ח ח"א סי' קס"ח שכתב דאף בנדרחה לאחר שבת, מ"מ יש לשבת דין של בין המצרים. ומיהו י"ל דזמן התענית גורם עליו שם בין המצרים, וכיון דאנן מדחינן לפורעניתא, אפשר דבשבת לא שייך לחול עליו שם בין המצרים. וכ"ה להדיא במג"א תקנ"א סקמ"ב דאף לאוסרים לברך שהחיינו בשבתות של בין המצרים, מ"מ בשבת זו לכו"ע שרי. אך באמת

הלכות ומנהגי

המור וקציעה שם חולק ע"ז ולא ביאר טעמו, והביאו המחזיק ברכה, ומשמע דזה תלוי בפלוגתתם אי יש לו דין של בין המצרים. ויסוד המחלו' נראה דתלוי במחלו' האחרו' דלהלן פרק ב' הע' 19 אם תענית די"ז בתמוז שחל בשבת ונדחה הוי תשלומין, או דמעיקרא תקנו התענית בכה"ג על י"ח בתמוז, דאם הוי תשלומין י"ל דהוי בין המצרים כבר מי"ז וואף זה אינו מוכרח למשנ"ת לעיל דהתענית גורם) ואם לא הוי תשלומין היינו דמעיקרא בכה"ג גזרו התענית על יום י"ח, ובשבת זו לא הוי בין המצרים. ונפק"מ בזה לענין נישואין בליל שבת לפי ההיתר של הרמ"א סי' של"ט ס"ד, או לענין ריקודין ומחולות ושל היתר בדרך הילוך עקב בצד גודל או בביהשמ"ש דתלוי אם חל עליו שם בין המצרים. ושור"ר בא"א בוטשאטש לסי' תקנ"א ס"ב בהג"ה שנוטה להחמיר בזה אף בביהשמ"ש שלו מטעם בין המצרים ע"ש. ולענ"ד כולי האי אין להחמיר להמג"א ועוד. ועי' שד"ח ח"ו מע' בין המצרים ריש סי' א' בשם האחרו' דאף בלילה שלו כשחל בשבת אין להחמיר לענין שהחיינו מטעם ס"ס, אוצר החכמה ע"ש.

פרק ב

צום י"ז בתמוז — החייבים בתענית

א. הכל חייבים להתענות בצומות אלו, בין אנשים בין נשים, אבל קטנים, דהיינו קטן פחות מבן י"ג שנה וקטנה פחות מבת י"ב שנים, פטורים מלהתענות ואפילו תענית שעות¹. ויש מצריכין לילדים בריאים להתענות תענית שעות אם אפשר הואיל ואין בזה סכנה².

ב. מבן י"ג שנה ובת י"ב שנה צריכין להתענות אע"פ שלא הביאו ב' שערות³ [וראה במקורות לענין כחוש וחלוש].

1. רמב"ם פ"ה מתענית הל' ה', רמב"ן בתוה"א, טוש"ע תק"נ ס"א. ולענין קטנים בא"ר תקמ"ט סק"ז, חיי"א כלל קל"ג ס"ו מטה יהודה תקנ"ד ס"א ומ"ב תק"נ סק"ה. וכ"כ בשבוה"ל [ובתניא רבתי] סי' רע"ג "מסתברא דתינוקות אין מענין אותן כדרך שמענין ביוהכ"פ ואפי' אותן שהגיעו לחינוך, ויש להקל עליהם קצת מפני שהן בחזקת ימי הקיץ עכ"ל.

2. תשו' רמ"ע מפאנו סי' קי"א, וכ' שם דהחינוך לשעות בד' צומות לבריאים בלבד מנהג יפה הוא אבל לא השלמה ע"ש. והוב"ד בתוס' יוהכ"פ יומא פב; הובא בבירור הלכה לסי' תקנ"ד. ובערך השולחן תקנ"ד סק"ב [ומטעמו משמע שאין הברל בין ת"ב לשאר צומות] והובא בכה"ח שם אר' כ"ג. ועי' פמ"ג סי' תרט"ז, שכ' ע"ד התוה"כ"פ הנ"ל, שכבר נתבאר בהל' ת"ב שאין מחנכין לתענית רק ביוהכ"פ ע"ש. ועי' נזירות שמשון שכ' אף שמדינא א"צ אפי' חינוך לשעות, מ"מ חינוך לשעות לבריא מנהג יפה הוא.

3. בפמ"ג בא"א תק"נ סק"ב דבגיל י"ג לזכר וי"ב לנקבה חייבין אף

ג. אף קטן וקטנה שאין מתענים צריכים להתאבל עם הציבור ולא יאכילום לתענוג, אלא הנצרך לבריאותם⁴.

ד. קטן שהגדיל ב"ח בתמוז והוא תענית שנדחה אם צריך להתענות, ראה להלן הל' י"ח.

ה. חולה שאין בו סכנה פטור מלהתענות [כגון חולי אולקוס וכדו'] ואסור לו להחמיר על עצמו, וכן יולדת כל ל'

בלא הביאו ב' שערות, אך במ"ב ס' תרט"ז סק"ג מהמג"א וש"א שם ב' דבשאר תעניות כל שלא הביא ב' שערות א"צ להתענות ולא חיישינן שמא נשרו ע"ש. וצע"ג, ובפרט שהפמ"ג שם בא"א ביאר הטעם דפטורין דהוי ספק דרבנן ולקולא, ותיקשי דבריו אהרדי. ובאמת שלא זכיתי להבין הדברים, דאף שלדאורייתא חוששין שמא נשרו, מ"מ אדרבה הרי לכל מילי דרבנן מחזקינן ליה בגדול, ותו דהא חזקה דרבא מהני מן התורה וכמ"ש הרבה אחרונים, הנוב"י תורת חסד ומשכנ"י וש"ש ופמ"ג סי' נ"ה ועוד והכשירו אף תפלין דקטן זה מחמת כן, דרק לחליצה החמירו לחוש לשמא נשרו, וכאן שהוא מילי דרבנן היכי נימא איפכא דהוא עדיין קטן, דהא משמע דאין זה ספק גמור דרבנן דניזיל לכל צד לקולא רק דמדינא הוי גדול, ורק מחמירין לחוש דעדיין לא בא לגדלות, אבל להקל ולומר שהוא קטן מחמת כן לעגין מצוות דרבנן דבר זה צע"ג. ונראה דלמג"א קטן זה לא יוכל לגשת לפני התיבה לעננו ולעלות לתורה דהא מחזקינן ליה בקטן לתענית והוי תרתי דסתרי וצ"ע. ונראה מוכרח מזה שדברי האחרונים בסי' תרט"ז דקאי ע"ד הרמ"א שם שכ' דאפי' אם היה כחוש צריך להתענות ביוהכ"פ אם מלאו לו י"ג שנה, אע"פ שלא הביא שתי שערות. ומ"מ כ' דבשאר צומות פטור. והיינו דווקא בקטן שהוא כחוש וחלוש, ובוה מקילינן כל שלא הביא ב' שערות ועדיין צ"ע.

4. תשו' רמ"ע מפאנו סי' קי"א, ובתשו' פנ"י תנינא סי' קט"ז, ומג"א תק"נ סק"ב, וכ' שם דזהו דוקא כשיש להם דעת להתאבל, ובהי"א כלל קל"ג ס"ו.

1234567 אה"ח

ועי' ביאורה"ל תקנ"ד ס"ו, שדן במגיפת החולי רע אם יש לו לאכול,

ה. אנשים חלושים וזקנים שמצטערים בתענית והיא עלולה להזיק להם פטורים מלהתענות בד' צומות הללו⁷.

8. פסחים נד: מעוברות ומניקות מתענות ומשלימות בת"ב ע"ש. וכ' המ"מ פ"ה מתענית ה"י ג"ל לדקדק מכאן שבג' צומות אחרים פטורות מלהתענות ולא החמירו עליהן אלא בת"ב בלבד. וכ"כ רבינו ירוחם נתיב כ'ז דמעוברת אסור לה להתענות משום צער הולד מלבד בת"ב. ואמנם מלשון ההגמ"י פ"ה או' א' נראה דאין למעוברות ומניקות לאכול בשאר צומות אא"כ מצטערות הרבה. ונראה שם שהוכיח דין זה מדאמרו בת"ב דמתענות ומשלימות, משמע דבשאר תעניות מתענות ואין "משלימות",

אוצר החכמה

להחמיר להתענות¹⁰.

להתענות¹¹.

כמינקת. ולא נהגו הנשים הבריות להקל בזה¹².

כמו"ק רלהלן שאם מרגשת חולשה אין להתענות אפי' קודם מ' יום.

ובחת"ס ח"ו, עי' ביאורו"ל ר"ס תרי"ז.

11. מור וקציעה, ומ"ב תק"נ סק"ג.

אבריה מתפרקין ואין נפשה חוזרת עליה, ופירש"י בבכורות ו: דנפשה

יג. מעוברות ומיניקות אף כשאין מתענות אין אוכלות ושותות אלא כדי קיום הולד¹³.

יד. כואבי עינים כשמצטערין מהתענית יש מקילין להן בתענית זו והכל לפי ראות עיני המורה. ואם הוא תענית נדחה בודאי יש להקל¹⁴.

טו. כל מי שמותר לאכול בתענית זו, מ"מ לא יענג עצמו

אחי"ת 1234567

היינו "דמה", וזהו רק לענין עבר וסתה, והרי מינקת עצמה לאו חולה היא כראיתא בכתובות סה: למסקנא, וסתם מינקת לענין צום היינו עד שתגמול את בנה וכו' מאיר נדה ח:; וכ"נ ממש"כ הפר' דאף מינקת לא תאכל אלא כדי קיום הולד, הרי דרק משום הולד נגעו בה. וכן שמעתי מהגרי"ש אלישיב שליט"א שלא נהגו להקל בזה בהמהרש"ם. ומ"מ באשה חלושה יש למקילין אילנות גדולים לסמוך עליהם.

13. ירו' פ"א מתענית ה"ו, רמב"ם פ"ג מתענית ה"ה, שו"ע תקנ"ד ס"ה.

14. ספר קובץ על הרמב"ם פ"ה מתענית, בשם הגאון ר"ז מעמרי"ך להקל אף בשאר תעניות. ובביאורו"ל סי' תק"נ ד"ה מיהו. ומש"כ מצטערין הרבה כ"כ ברמ"א סי' תרפ"ו. ואמנם המהרש"ם בדע"ת ס"ב, הביאו וכו' שקשה להקל נגד הרמ"א, ע"ש. והנה המהרש"ם שם הביא דהקובץ חולק על הרמ"א, שהביא קולא זו רק בתענית אסתר בסי' תרפ"ו. ובאמת שהקובץ שם נקט כן אף בדעת הרמ"א והביאורו"ל נסתפק בזה אליבא דהרמ"א. ונודע"ת שם מסיק דמי שנחלה בביהוי מאור עיניו, יש להקל שלא יתענה דעכ"פ הוי סכנת אבר א', וכן אם כאב העינים הוא באופן שיש סכנה לעינים יש להקל שלא להתענות ע"ש. ובתענית נדחה בודאי יש להקל בכ"ז. וכ"כ בשד"ח ח"ו עמ' 466 או' י"ג לענין זה דתענית שנדחה קיל מתענית אסתר ושביתת אסתר אין היתר לבעל ברית לאכול משא"כ בתענית נדחה, ושכן הסכים אף המהרש"ם. עוד כ' שם דאף שהרמ"א הצריך מצטער הרבה מ"מ לת"ח יש להקל אף בכאב עינים לחוד.

בבשר וממתקים וכדומה ויאכל רק כפי הצורך¹⁵. וכן קטנים לא יאכלו ממתקים וכדו' רק מאכלים פשוטים הנצרכים לבריאותם כדי שיתאכלו עם הציבור¹⁶.

טז. י"ז בתמוז אם יש להחמיר בו בדברים שאסורים
בתשעת הימים כרחיצה בצונן ותספורת וכיבוס, ראה
במקורות¹⁷.

15. מ"ב תק"נ סק"ה וראה הע' 13.

16. תשׁו׳ הרמ״ע מפאנו סי׳ קי׳א, דאף קטנים מאכילים אותם רק לחם ומים כדי להתאבל עם הציבור, והוב״ד במג״א תק״ג סק״ב, וכ׳ שם דהיינו דוקא כשיש להם רעת להתאבל, וכ״כ בתשׁו׳ פני יהושע מהדו״ק סי׳ ט״ז, ובחיי״א כלל קל״ג ס״ו. ואמנם בברכי יוסף סי׳ תקמ״ט סק״א ב׳ שלא נהגו בן, וכ״כ בספר הלכה ברורה והוב״ד בכה״ח תק״נ סק״ט. מיהו כ״ז לענין לחם ומים, אך מ״מ לכו״ע אין להאכילם רק מאכלים פשוטים כמ״ש בחיי״א שם או עכ״פ כשנצרך לבריאותם, ולא להתענג ולפנק את עצמן וכמ״ש ברמב״ם פ״ו מתענית ה״ה.

17. בביאור הלכה תקנ"א ס"ב ד"ה מר"ח, כ' דאפשר דיש להחמיר ב"ז בתמוז וי' בטבת כמו מר"ח ועד התענית, והביא מקורו מהא"ר ופמ"ג. ועי' בפמ"ג שהביא כן מהא"ר, וכבר תמה המהרש"ם בדע"ת על הפמ"ג, שבא"ר ר"ס תקנ"א יש שם ט"ס חמור ומוכח נכידוע לכל מעיין בא"ר שהוא מלא טעויות], והשורה הזו "ואפשר דמשמע לש"ס דה"ה י"ז בתמוז וי' בטבת כדפירש"י שם ראל"כ", נפלה מכמה שורות קודם לכן בס"ס תקנ"ג, שישנה שם לשורה זו ולענין שי"ז בתמוז שחל בשבת דמאחרין ולא מקדימין, דבמתני' מגילה שנו הדין רק לגבי תשעה באב, וע"ז כ' דה"ה לי"ז בתמוז וי' בטבת דמאחרין ונפלה השורה מלמעלה ואין לה שום ענין למש"כ שם בר"ס תקנ"א. וע"ש במהרש"ם שהוכיח כן, שעשו חופות ב' בטבת. גם בשונה הלכות כ' לתמוז בזה על הביאזה"ל שכפה"נ העתיק מהפמ"ג, ולא ראה מקורו בא"ר, וכ' שם דלפי"ז אין לנו מקור לד"ז, ונפק"מ לכיבוס ובשר ויין וכל הדברים האסורים כבתשעת

יט. דין בעל ברית [מוהל סנדק אבי הבן ואמו] בי"ז בתמוז
 שנדחה ^{אוצר החכמה} כדינו בתשעה באב שנדחה, מתפלל מנחה
 גדולה ואח"כ רוחץ, ואוכל, אך אין לעשות סעודה גדולה.
 ויש מקומות שנהגו להחמיר בזה, ואין אוכלין כלל בתענית
 שנדחה רק כולם עושין הסעודה בלילה, וראה במקורות²⁰.

אחי"ת 1234567

20. תקנ"ט ס"ד, ובמ"ב שם. ואמנם המג"א כ' שיש מקומות שמחמירין
 בזה, ובא"ר והדגמ"ר ובית מאיר השיגוהו וכ"כ בשעה"צ שם, אך היעב"ץ
 בסידורו והשואל ומשיב חמישאה סי' ל"ט והערוה"ש העידו שהמנהג
 להחמיר בזה אף בשאר צומות דחויים, ומיהו כהיום המנהג להקל בזה
 בכל צורך כחלוש וכדו'.

פרק ג

מנהגי בין המצרים

א. הימים שבין י"ז בתמוז לט' באב היו ימים קשים לישראל ואז התחילו צרות החורבן¹, ומפטירין בהם ג' דפורענותא² [ואח"כ ז' דנחמתא] לפיכך נוהגין בהם מקצת דינים לזכר אבילות החורבן, אף שמדינא דגמ' אין לאסור אלא בשבוע שחל בו ת"ב, או עכ"פ מר"ח אב. והספרדים נוהגים להקל עד ר"ח אב בהרבה מהם, ויתבארו להלן.

ב. אין נושאים נשים מייז בתמוז עד לאחר ט' באב³.

1. ראה פרק א' הע' 1.

2. סי' תכ"ח ס"ח.

3. דרכי משה תקנ"א סק"י בשם מנהגים וברמ"א שם ס"ב. ועי' ביהגר"א ס"ט שכ' מקור לזה ע"פ הגמ' בס"פ חזקת הבתים דמיום שחרב ביהמ"ק דין הוא שנגזור על עצמנו בבשר ויין, ושלא נישא נשים, אלא שאין גוזרין גזירה על הציבור אא"כ יכולים לעמוד בה, ובזמן מועט כזה אפשר לעמוד ע"ש. ואמנם היעב"ץ בסידורו כ' הטעם משום רלא מסמנא מילתא. ובשכר"י ח"ב סי' ל"ה תושש טובא לנישואין בימים אלו, וכ' ע"ז דחמירא סכנתא מאיסורא וצ"ע מה שציין שם לב"י בשם הר"ן שכ' דלא מסמנא מילתא דשם קאי על תשעת הימים והביא שמי שהיקל נגד המנהג בימי הספירה לא עלה זיווגו יפה ע"ש. וכ"כ במועד לכל חי והובא בכה"ח אר"מ"ג. ואמנם כאמור בב"י שכ' דלא מסמנא מילתא קאי על מר"ח עד התענית. וכן בחיי אדם סי"א ע"ש, לפיכך צריכין לטעם

ואפילו בלא סעודה⁴ ואף שעדיין לא קיים פריה ורביה אסור⁵. וכן הדין באלמן שנשא אלמנה. אבל מותר לארס ולשדך בלא סעודה ואפי' בתשעה באב עצמו⁶.

ג. סעודת אירוסין ונישואין מותר לעשות עד ר"ח אב⁷. אך מיני מזונות ומרקחת שמגישים בעת כתיבת התנאים מותר אף בתשעת הימים שאין זה חשוב לסעודה⁸.

— — — — —

הגר"א בזה לגבי כל בין המצרים, וכ"נ בחיי אדם שם ס"ח. והספרדים נוהגים שלא לישא מר"ח וומי"ז בתמוז דאינהו לא קפדי לא קפדי בהדייהון. ואמנם בשכנה"ג כ' להחמיר בזה שכן מנהגם שלא לארס ולא לשדך מי"ז בתמוז ובבא"ח פר' דברים כ' שמנהגם לעשות נישואין עד ר"ח, ומ"מ כ' שם שראוי לנהוג ככנה"ג. ובשר"ח ח"ו מע' ביהמ"צ סי' א' או י"ד כ' להחמיר בזה טובא, ובקושי התיר שם לאלמן ואלמנה אחר הפצרות רבות, ואמרו לו שכן מנהגם וכ' שהוא רק הוראת שעה בשעת הדחק ואין להתיר יותר ע"ש.

אח"ח 1234567

4. טור סי' תקנ"א דבנישואין בלא סעודה יש שמחה וזכר איתא ביבמות מג:| וכ"מ בשו"ע שם דדוקא אירוסין בלא סעודה מותר ובמ"ב שם סקט"ו.

5. שבות יעקב ח"ב סי' ל"ה ווציינו בבאה"ט סק"ט, ובדרך החיים ומ"ב תקנ"א סק"ח, וע"ש בשעה"צ שלא ידוע מקורו של הדה"ח, והוא משבוי הנ"ל. וכאמת שכ"מ בב"י לענין מר"ח עד התענית. וכ' שם בשבויי אף לאלמן ואלמנה ואין לו מי שישמרנו שומר נפשו ירחק מזה שאין זיווגו עולה יפה, עי' בשד"ח ח"ו מע' ביהמ"צ סי' א' או י"ד.

6. ירו' פ' בתרא דתענית, דמותר לארס אפי' בת"ב שמא יקדמנו אחר ברחמים, ובטור סי' תקנ"א בשם רבינו נסים, ובשו"ע שם ס"ב.

7. יבמות מג. שו"ע שם מג"א שם סק"י וש"א ומ"ב סקט"ז.

8. מג"א שם. ובחיי"א כלל קל"ג סי"א, ומ"ב סקט"ז.

ד. הספרדים נוהגין היתר בנישואין עד ליל ר"ח ולא עד בכלל, ויש מקומות שהחמירו אף אצל הספרדים בנישואין כל בין המצרים.⁹

[1234567]אח"ח

ה. להחזיר גרושתו מן הנישואין אין בו שמחה ומצדדים הפו' להתיר אף לאחר ר"ח אב [מלבד תשעה באב עצמו] ובלבד שלא יעשו סעודה או מחולות¹⁰.

ו. אסור לעשות ריקודין ומחולות מי"ז בתמוז ואילך, בין בסעודה ואפילו בסעודת אירוסין או בר מצוה, ובין בלא סעודה¹¹. ולכן אין לנגן בימים אלו בכלי נגינה ואפילו בסעודת מצוה וצריך להימנע משמיעת שירים בכלי זמר טייפ פטיפון וכיו"ב. [וישראל שפרנסתו בכך מותר לנגן אצל גוי מי"ח בתמוז עד ר"ח¹²]. ולשורר בפה שירי התלהבות לעבודת הבורא ית' אין קפידא בבין המצרים¹³.

9. ראה הע' 3.

10. הפמ"ג בא"א ח' נסתפק בזה כיון דלאו שמחה היא לו, והוכיח מסי' תקמ"ו דשרי בחוה"מ ואין בו משום אין מערבין שמחה בשמחה, וה"ה כאן דשרי. אך סיים בצ"ע. וכ"כ במ"ב משמו דאפשר דשרי, וידוע מש"כ הפו' דדרכו של הפמ"ג לסיים בצ"ע מחמת ענותנותו אף שדעתו להקל מדינא.

11. מג"א תקנ"א סק"י, א"ר שם סק"ו פמ"ג שם ומ"ב סקט"ז.

12. פמ"ג בא"א י' ושרי בבדי פרנסתו. ומשמע שם שלא הותר רק אצל גוי אבל לא אצל ישראל משום לפני עור. ובדרך החיים כ' שאף זה לא הותר אלא עד ר"ח. ובקיצוש"ע קכ"ב ס"א [וע"ש דבי"ז בתמוז אסור] ובביאורו"ל בד"ה ממעטים, ובבא"ח פר' דברים ס"ה כ' דישמטו עצמם אחר ר"ח דההולכים עבור שכרם אין רואים סימן ברכה.

13. שדי חמר ח"ו פאת השרה מע' ביהמ"צ סי' א' סק"י, עי' במועד

ח. אסור להסתפר מִיִּז בתמוז עד לאחר תשעה באב,
ואפילו לכבוד שבת¹⁵ [ויש מקילין לכבוד שבת קודם
ר"ח אב¹⁶]. וכן אסור לספר ילדים קטנים אף שעדיין לא

1234567 אה"ח

לכל חי סי' י' אר' י"ט. ומדבררי הפו' מג"א וש"ר נראה שאסור רק ריקודים ומחולות, והיינו כשהשמחה ניכרת בפועל ולא בשירה בעלמא. ואמנם כ"ז עד ר"ח, אבל בתשעת הימים, כ' במקור חיים ס"א שאין לשמוע אפי' שירה בפה אם לא לסעודת מצוה. ועיקר דין שירה בפה בכל ימות השנה עי' מ"ב תק"ט ס"ק יב-יג בשם הב"ח ומהרי"ל לאסור בפרט בשירת פסוקים. ושמעתי מהגרי"ש אלישיב שליט"א שזהו רק כשעושים לשירה בעלמא ולשמחת מריעות, אבל כל שכוונתם לשמים בשירה להתעוררות וכדו' לכבוד הבורא ית' מותר, עי' רי"ף פ"ה דברכות, וברמב"ם פ"ה מתענית הי"ד, פיה"מ להר"מ פ"א דאבות מש"כ בחלק החמישי. וכן שמעתי מהגה"צ רבי שלמה בלוך זצ"ל, וסיפר שאף אצל מרן הגרי"ז זצ"ל היו שרים הפס' צמאה לך נפשי.

14. שו"ע סי' תק"ס ס"ג וברמ"א שם, וב"ח של"ה וא"ר פסקו לחזמרא כדעה ראשונה וכן סתמו בחי"א וקיצוש"ע. והמקילים כהיום סומכים על הי"א המובא ברמ"א שהוא שי' תו' וטור, והמ"ב לא הביא כלל לשי' הב"ח והשל"ה המחמירים. ובפרט אנשים שטבעם נוטה לעצבות מקילים להם [שעצבון עלול לגרור לדברים חמורים הרבה יותר] ובמאירי גיטין ז. שלא נאסר אלא דרך קלות ראש ותענוג במאכל ומשתה והוללות ע"ש. אך בודאי בע"נ ראוי להחמיר וקדוש יאמר לו.

15. ד"מ בשם מנהגים. וברמ"א תקנ"א ס"ד. ובמג"א סק"ד בשם הג"א
ובחיי"א, ומ"ב סקל"ב. וציין לביאווה"ל ד"ה וכן שתמה על מקור הדין
מהיר"ו דמשמע שם להיתר, וראה בסמוך.

16. בפמ"ג בא"א סקי"ר, מבוואר דמש"כ המג"א להחמיר לכבוד שבת

הגיעו לחינוך¹⁷. ויש מקילין לצורך קטנים עד שבוע שחל בו תשעה באב¹⁸, ולכבוד שבת בודאי יש להקל¹⁹.

ט. תספורת בעל ברית, חתן ואבל מותר בבין המצרים, ראה להלן פרק ד' דין כ"ה.

י. בכלל איסור התספורת בין שער הראש והפיאות ובין שער הגוף, ואפילו של בית הסתרים²⁰, מלבד שער השפם כשהוא ארוך ומעכב את האכילה שמותר לגוזזו²¹.

הוא רק לנוהגין להחמיר מר"ח כהספרדים, אך למנהג שכ' הרמ"א שמחמירין מ"ז בתמוז בזה אין להחמיר גם לכבוד שבת. ועי' במטה יהודה דין ד' שכתב דלרמ"א שמחמיר מ"ז בתמוז אסור גם לכבוד שבת, עי' כה"ח או' ס"ו שהביא פלוגתתם. ונראה שיש לסמוך טפי על הפמ"ג בזה שהוא ידע היטב מנהג האשכנזים כרמ"א, משא"כ אצל המט"י. ואף בעיקר הדין כיון שהגרע"א העיר על המג"א הג"ל שבתוס' מבואר דלכבוד שבת מותר, ואף הביאנוה"ל פקפק בכל מקור דין זה, ואף ציין לרע"א, עכ"פ קודם ר"ח מקום גדול לסמוך ע"ד הפמ"ג הג"ל, אך כמדומה שלא נהגו להקל בזה, וכ"מ בחיי"א קל"ג סי"ז.

17. תרומת הדשן סי' קנ"ב, וכ' שם ב' טעמים דבקטנים נמי שייך בהו חינוך, חדא משום אבילות ומשום עגמת נפש ובמג"א סקל"ח. ובחיי"א כלל קל"ג או' י"ח דאפי' לא הגיעו לחינוך אסור, וכ"ה להדיא בלבוש דאפי' בני ג' וד' שנים אסור, ועי' פמ"ג א"א ל"ח שתמה ע"ז, וזהו מטעם שכ' התה"ד משום עגמת נפש וכ"כ במ"ב סקפ"א ובשעה"צ או' צ"א.

18. מ"ב סקפ"ב בשם החיי אדם, וע"ש שהא"ר אוסר.

19. ראה לעיל הע' 16.

20. רמב"ן בתוה"א, וכ' שם שהוא כמו באבל, וכמבואר ביו"ד סי' ש"צ ס"א, דבין שער ראשו ובין שער זקנו או שער בין הסתרים וכל שער שבגוף אסור וטוש"ע תקנ"א סי"ב.

הלכות ומנהגי

אוֹצֵר הַחִכְמָה

יב. גילוח צפרנים מותר עד שבוע שחל בו תשעה באב, ולאחר מכן, ראה פרק ד' דין ל"ג.

יג. מותר להסתרק בימים אלו, ואע"פ שמתקן שערו בכך²⁴.
[ויש מחמירים וראא במקורות].

21. רמב"ן שם, רבזקן כל שמעכב האכילה מותר, ואפי' באבל, ובטוש"ע שם סי"ג. ועי' ב"ח שהק' דהריצ"ג באבל אסור, והשו"ע ביו"ד סי' ש"צ מחמיר, ואילו כאן מתיר. ולכאור' לא קשיא דת"ב אבילות ישנה וקילא טפי. ואמנם בקיצוש"ע ראיתי שכ' דאף מה שמעכב האכילה אין להקל רק עד שבוע שחל בו ת"ב. ולא ידעתי מנליה, וכל ש"פ סתמו בזה להיתר, ואפשר דנקט להחמיר בשבוע שחל בו ת"ב כדעת הריצ"ג. ושור"ר שכן ביאר הגהמ"ח דבריו בלחם הפנים. ועי' בשעה"צ או' צ' דאין להחמיר בזה דבלא"ה פסק הגר"א דהעיקר כרמב"ן.

22. נוב"י יו"ד סי' צ"ט, ומש"ז בפמ"ג או' י"ג ומ"ב סקע"ט, ודלא כפנים מאירות ח"ב ס"ס ל"ז שמיקל באשה.

23. פמ"ג במש"ז שם, וע"פ שי' הב"ח המובא בש"ך יו"ד ש"צ סק"ב, דבריבוי שערות שבצדעים במקום שדרכה לגלח מותר שלא תתגנה על בעלה ע"ש, וכ"ה במ"ב סקע"ט. ואצ"ל כשכוונתה שלא יתגלה שער ראשה, שיש בו משום מצוה ואפרושי מאיסורא דשרי.

24. המהר"י ברונא סי' י"ג מחמיר לסרוק אפי' על שער יבש, והביאו בשכנה"ג, אך בדגמ"ה והא"ר סק"ז כ' להשיג עליו דהרי אף באבל תוך ז' מותר כמ"ש ביו"ד ש"צ ס"ו. וכן הק' עליו המטה יהודה דין ט"ז, אך כ' שלמעשה כבר הורה זקן. ובפמ"ג בא"א י"א כ' להתיר לאשה, ולאיש רק בצינעא. אך בשע"ת סק"ב כ' להתיר אף לאיש ושכן עמא דבר. וכ"כ במ"ב סק"ב, ובערוה"ש סט"ו. ובכה"ח או' מ"ו שבבא"ח מחמיר מלסרוק

ובמ"ב סקצ"ח כ' שאין כדאי לברך שהחיינו, והביא שהט"ז והגר"א חולקים בעיקר דין זה ע"ש. ומ"מ אף שהיא מדת חסידות וכנ"ל, כבר נהגו העולם בזה שלא לומר שהחיינו, וכמ"ש בוד"י אדם, וכ"ה באבני נזר סי' תכ"ח שאף יש בו משום אל תטוש, וביאר בזה האזהרה דשעה"ב הנ"ל.

וכ"ז לענין ברכת שהחיינו אבל לענין ברכת הטוב והמטיב כגון מקבל מתנה ולבני ביתו כ' בסדור יעב"ץ דמברך מיד כשבא לידו, וכ"כ בשע"ת סק"ד. והטעם שאין כאן הזכרת שהחיינו לזמן הזה, ראין שיך זה בזמן פורענות, אבל הטוב והמטיב שיך לברך בכל עת ובכל שעה ואפי' בת"כ מברך חולה האוכל הטוב והמטיב בברה"מ.

26. בספר חסידים סי' תת"מ כ' דבשבת שנודמן פרי חדש יש מברכין שהחיינו, והביאו במטה משה סי' תרצ"ז, וכ"כ הלבוש דעל פרי חדש יש לומר שהחיינו בשבת ושהרי מעלה על שולחנו כסעודת שלמה בשעתו ע"ש. וכ"כ באליהו זוטא. ובא"ר אר' מ"ב והרמ"ע מפאנו הובא בברכ"י אר' י', וכ"כ בדה"ח חיי"א וקיצוש"ע ובמ"ב סקצ"ח ובאבני נזר סי' תכ"ח שבשבת אין להחמיר שבלא"ה הגר"א והט"ז חולקים בעיקר הדין

וראש חודש דינו כשבת, כ"כ בתשרי בית יהודה והובא בגליון הגרע"א, וכ"מ באליה זוטא סקכ"ז, וכ"כ בשעה"צ אר"ב ט. וא"ה, לסברת הלבוש הנ"ל יש לחלק ביניהם, שהרי ר"ח אסור בבשר ויין וצ"ע. ומ"מ כ' הרמ"ע מפאנו שכ"ז בשאר שבתות, אבל אם ת"ב חל בשבת אין לברך שהחיינו, והובא בברכ"י שם. אבל ביוסף אומץ סי' תתס"א כ' דמצוה להקל ולברך שהחיינו בשבת אף כשחל ת"ב בשבת.

וכ"ז לענין פרי חדש, אבל על בגד חדש כ' באליוהו זוטא סקכ"ז בשם המלבושי יו"ט דאיכא שמחה יתירה ואסור אף בשבת, ושנה דבריו בא"ר סקי"ז, וכ"כ בדה"ח ובקיצוש"ע, ולא כמג"א סקמ"א שמתיר להדיא כזה. ועי' הג' הגר"ב פרנקיל שדחה ראיית המג"א דמיירי שכבר עלו פעם אחת קודם לכן. והמ"ב לא הזכיר כאן מזה, ולטעמו אזיל דבסקמ"ה

הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

פז. חולה הזקוק לפרי חדש או אשה מעוברת שרצונה לאוכלו, יכולים לאוכלו. ולענין ברכת שהחיינו, ראה במקורות³⁰.

29. בן מוכח מהס"ח והמהרי"ל הנ"ל וברמ"א סי"ז דבפרי חדש שלא ימצאנו לאחר ת"ב מותר לברך שהחיינו. וכ"כ בתשו' כנה"ג ח"ב סי' ל"ג, שאם בירך על פרי חדש בפה"ע לא יאכלנו בלא שהחיינו אלא יברך שהחיינו. ובברכ"י או' י', ודחה שם מש"כ המהר"י צמח בשם המהרצ"ו דהיה צריך לפרי חדש ואכלו בלא שהחיינו, דבשער הכוונות מוכח שאין לבטל שהחיינו מחמת כן רק שידחה אכילת הפרי. וועי' באב"נ סי' תכ"ח מש"כ ליישב מנהג מהרצ"ו שמפני כבוד גדולים לא בירך עיי"ש. וכ"כ במ"ב סקצ"ט, וראה בסמוך.

*30. במ"ב סקצ"ט כ' בשם האחרון שמוותרין לאוכלו בלא ברכת שהחיינו, והוא מברכ"י סק"ח ובשע"ת סקל"א דהואיל ושהחיינו רשות

יח אין איסור קניית כלים חדשים מי"ז בתמוז, רק בתשעת הימים, ורק משום ברכת שהחיינו יש להימנע מזה, לפיכך בכלים שאין חשובים שאין מברכים עליהם שהחיינו כחלוק, נעליים גרבים וכיו"ב, מותר לקנותם³¹.

יט. ולענין כלים שאין מברכין שהחיינו רק הטוב והמטיב כגון שקונה בשותפות לו ולבני משפחתו, ראה במקורות³².

כ. צריך ליזהר בימי בין המצרים שלא להכות התלמידים או הילדים ואפילו לחברים, ואף מכות קלות, ובפרט בין ד' שעות לט' שעות ביום³².

כ' דאף במידי דרשות שנודמן עתה כגון מצא מציאה או רואה חבירו לאחר ל' יום שמברך בשעה שמצאה מאח"י שא"א לדחותה והגיע לו הנאה ומצווה לברך עליה ע"ש.

*31. ב"ח, מג"א סקכ"א פמ"ג א"א כ"א, מ"ב סקמ"ה.

32. לענין ברכת הטוב והמטיב כ"כ היעב"ץ בסידורו דפשוט שמברכין אותה. וכ"כ בשע"ת סק"י. ולפי"ז למש"כ הב"ח והמג"א הנ"ל דהטעם דאין קונים כלים חדשים משום שאי אפשר לברך שהחיינו, ולכן באופן שמברכין שהחיינו או כשמותר לברך שהחיינו אזי מותרים ללבוש בגדים חדשים עד ר"ח, וא"כ ה"ה באופן שמברכים הטוב והמטיב ולא שהחיינו הדר הדין שמותר לקנותו בבין המצרים עד ר"ח. אך למעשה צ"ע כיון שלא ראיתי ד"ז בפוסקים. ואפשר דס"ל דכל בגד שחשוב לברך עליו שהחיינו אסור, אבל קשה דהרי מכל הנ"ל מוכח שהאיסור רק משום הברכה וצ"ע. ושוב שמעתי מהגרי"ש אלישיב שליט"א שיש להתיר בזה הואיל ואין מברכין שהחיינו.

*32. מד"ר איכה פרשה א' ס' ל' דשולט אז קטב מרידי, ושם מעשה נורא בר' אבהו שראה לא' שרצה להכות לחבירו במקל ורדף אחריו ר' אבהו למונעו, ושאלו הרי אינו מכהו אלא מכה קלה שאינה יכולה

אוצר החכמה

ע"ש.

להכות בבית שיש שם מזוזה יעריש.

יהושע כהן שליט"א דמה דלא הובא בפר', משום דכל הני מילי שישנם

בגמ' שם מצינו מקומות רבים שתלוי בזמנים שונים ובמקומות שונים ונשתנו הטבעים בזה וכן ברפואות שבגמ' שם שכהיום אין להשתמש בזה, וכן בזוגות שמוכא בגמ' שם וכהיום אין מקפידין בא"י כזה וה"נ לענין זה, אבל מי"ז בתמוז עד ט' באב שנקבעו לישראל בעו"ה לבכיה לדורות ובין המצרים לזמן פורענות משום החורבן אזי הוא הלכה קבועה עד שיבנה המקדש ב"ב ולכן רק ד"ז הובא לדינא בפוסקים, ודפח"ח.

ומ"ש מד' שעות עד ט' שעות ביום, ב' לשונות במדרש שם, ובא"ר כ' דהיינו מסוף ד' שעות ביום עד סוף ט' שעות ביום, ובמ"ב שם אר ק"ב. ואמנם במקור חיים כ' דהוי ספק סכנתא וצריך להחמיר מתחילת ד' שעות עד סוף ט' שעות ביום. וכ"פ לדינא היעב"ץ בסידורו.

ולענין הליכה ביחיד שם כ' בערוה"ש שזהו דוקא בדרך ולא בעיר, וכן מצדד באשל אברהם [בוטשאטש] שכל מקום שנשמע קולות אנשים לא שייך זה וכן בעיבורה של עיר אין קפידא בזה ע"ש, וכ"ה בארחות רבינו בשם החזו"א.

ולענין הליכה במקום סכנה ורחיצה בים, נמצא כן במקור חיים לחזו"י תקנ"א ס"ד, דנמנעין מלרחוץ בנהרות מפני הסכנה והעת מסוגל לרעה. וכן בארחות רבינו ח"ב בשם מרן הקה"י זצ"ל, וכן שמעתי מהגרי"ש אלישיב שליט"א. ואמנם מעיקר הדין בודאי שרי, וכמפורש בתה"ד סי' ק"נ שהיו רוחצין בנהרות רק מר"ח מנהגנו לאסור רחיצה בצונן ולכן יש להחמיר ע"ש. וכ"נ בשלחן גבוה ס"ס תקנ"א שמנהגם לרחוץ בנהרות בתשעת הימים. ובספר אבילות החורבן כ' שיש מורין להמנע ברחיצה משום תענוג מרובה אא"כ הלך ג"פ קודם לכן שאין התענוג גדול. וברבבות אפרים כ' שאין לחדש גזירות מעצמנו. ונראה טעם הגדול הג"ל דודאי אין האיסור משום תענוג עצמו דלא מצינו איסור תענוג בימים אלו. אלא בשכבר הלכו כמה פעמים קודם לכן הוי בכלל דשו"ב רבים ושומר פתאים ד', אבל להתחיל לילך בבין המצרים אינו נכון מפני הסכנה וכנ"ל. וסברת התענוג הוא צירוף דמה"ט אין ראוי לילך למקום חשש ספק סכנה שהשטן מקטרג רק בשכבר רגיל לילך מקודם לכן. ויסוד סברא זו בהתחיל קודם לכן מצינו בתשו' רב פעלים ח"ד סי' כ"ט, שמתיר ללמוד שחיה בט' הימים למי שהתחיל קודם לכן, ע"ש. ובארחות רבינו ח"ב בשם החזו"א שלצורך בריאות מותר אף בט' הימים. ונראה שההולכים לים יזהרו שלא לילך בין ד' שעות ביזם לט' שעות ביום שמצוי פעמים שהולכים שם ביחדי בדרכים ובים עצמו.

כב. נכון להימנע מסיווד וצביעת הבית בכל בין המצרים^{33*}.

כג. אע"פ שבכל יום ראוי לכל יר"ש להיות מיצר ודואג על החורבן, ואף יש נוהגים לומר כל לילה תיקון חצות (סי' א' ס"ג ומ"ב סק"ט) מ"מ בימים אלו ראוי להתאבל בו יותר על החורבן. והאר"י ז"ל כתב שבימים אלו יתאבל אחר חצות היום כחצי שעה, [ויזהר לומר בכל סעודה בימים אלו על נהרות בבל]. ויש נוהגים לומר בו אף אחר חצות היום תיקון חצות [תיקון רחל] ומ"מ יזהרו שלא לאומרו כשאין אומרים תחנון דהיינו בע"ש אחר חצות ולא בר"ח אב [וי"א אף לא בער"ח] ואף לא בערב ט"ב אחר חצות וביום תשעה באב עצמו, והספרדים נוהגים לאומרו בערב ט"ב אחר חצות³⁴.

33*. מהרי"ל ובא"ר תקנ"א סק"ד. ואף שמדינא האיסור רק בתשעת הימים מדין ממעטין בבנין של שמחה, וכמ"ש בשו"ע ס"ב.

34. מג"א תקנ"א סקמ"ב, ובמקו"ח ע"ד שביותר יש להתאונן בחצות על החורבן, והאר"י ז"ל הובא בפע"ח שער כ"ג, וכ' שם דחצות הלילה א"צ להזכירו כי אפי' בשאר הלילות צריך להתאבל על החורבן, וכש"כ בלילות של בין המצרים שצריך להוסיף בבכי ע"ש. וכ"כ בא"ר וש"א ומ"ב ס"ס תקנ"א. וכ' בערוה"ש שרבים נהגו לומר בביהמ"צ אחר חצות היום תיקון חצות מלבד בער"ח ובערב ת"ב וע"ש. וכ"כ ביאורו"ל ד"ה אם מהפמ"ג בא"א או' מ"ה וולא הזכיר שם ער"ח. וכ' החיד"א ביוסף אומן סי' כ"א, שנוהגין לומר אחר חצות היום תיקון רחל שיש בו בכיה ומספר על החורבן ושוה לכל נפש, וכ"כ בספרו עבוה"ק במורה באצבע, שכן נהגו בא"י והוא מנהג ותיקין, והובא בכה"ח או' רכ"ד. גם השיג החיד"א שם על מש"כ הרמ"ז שלא לומר בערב ת"ב אחר חצות, דשאני יום זה שצריך להתאבל בו על החורבן, וכ"כ ברוח חיים ובעיקרי הד"ט ובכה"ח

כד. יש נמנעין מאכילת בשר ושתיית יין כל בין המצרים חוץ משבתות³⁵.

כה. שבת מברכין — במקום שמברכים חודש אב אין אומרים אב הרחמים ואין מזכירין נשמות. ויש מקומות שנהגו שלא לברך את ר"ח אב לפי שהוא חודש של פורענות. ובא"י המנהג לברך³⁶.

אוצר החכמה

או' רכ"ג, וכ' שם שכן המנהג, ונהרא נהרא ופשטיה. והספרדים בעיקר נוהגים לומר תיקון חצות בימים אלו, אך בת"ב עצמו כ' ביוסף אומץ שלא לומר אחר חצות היום והסכים עמו הרוח חיים ודלא כעיקרי הד"ט, כ' החזות יאיר במקור חיים דבימים אלו בפרט יש ליזהר לומר בהם בכל סעודה על נהרות בבל ע"ש.

35. טור סי' תקנ"א, משום זכר לחורבן, וגם כנגד ג' שבועין נר"ל ג' שמיטין שהתענה דניאל על החורבן ובשו"ע שם ס"ט, וכ"ז חוץ משבתות ע"ש במ"ב סקנ"ט. וכן נהג האר"י ז"ל וכ"כ בשער הכוונות וכמ"ש בכה"ח או' ק"ט, ושכ"ה בסדר היום שראוי לכל ת"ח לנהוג כך אם יש בידו לעשות ע"ש. ובמועד לכל חי סי' ע' או' י"ז כ' שהנוהגין איסור בזה יעשו הפרש בינו לתשעת הימים, בתבשיל של בשר כמרק ושומן, שבתשעת הימים מחמירין בזה ולא יחמיר בזה בימים אלו.

אח"ח 1234567

36. מ"ב סי' תי"ז סק"א, ומ"מ במקומות שמברכין החודש אין אומרים אב הרחמים ולא מזכירין נשמות כמ"ש במ"ב שם ס' רפ"ב סקט"ז, ושם מוכח שיש מקומות שמברכין וכן מנהג א"י כמ"ש בלוח א"י. וכ' בטעמי המנהגים שכשמברכין אומרים "מנחם אב".

מנהגי תשעת הימים

ב. משוכנס אב ממעטין בשמחה - ואין שמחין בו כלל, ואף לא יתבדה בימים אלו³. וי"א שממעטין בו בענייני

3. מג"א ר"ס תקנ"א ע"פ התוס' מגילה ה: וא"ר ובהי"א כלל קל"ג ס"ט, ובמ"ב סק"א. אך באמת צלע"ט דבתוס' שם מיירו לגבי שאר תעניות.

6. ר"ן ספ"ק דתענית בשם רב האי גאון שלא אמרו אלא דומיא

ה. אין לעבור דירה בתשעת הימים לצורך הרוחה⁸. ואם

*8. כ' בארחות רבנו ח'ב ועוד בשם מרן החזו"א זצ"ל, שלא נתן לילך ולחפש ולראות דירה יותר מרווחת בבין המצרים. ונראה דאינו מדינא דלא מצינו איסור בבין המצרים בזה רק אינו ראוי להתעסק בדברים

הלכות ומנהגי

קצץ עם הפועל שכרו לפני ר"ח שיבנה או יסוד ביתו בקבלנות, אע"פ שהפועל גומר מעצמו אחר ר"ח מותר, ומ"מ ראוי שיפייס הפועל שיסכים לאחר את הבנין או הסיווד לאחר תשעה באב⁹.

ו. בית הכנסת מותר לסייד ולצבוע, שהוא מצוה דרבים¹⁰, וכן לבנות מעקה או סורגים מותר אף בבנין של שמחה¹⁰.

ז. היה כותלו נוטה ליפול מותר לבנותו, אם אינו בנין של שמחה¹¹ [ובאין בו סכנה, ראה במקורות].

[אוצר החכמה]

אלה בזמן שנקבע לאבילות על החורבן. ואף בתשעת הימים כתב במקור חיים להחורי"ס"ס תקנ"ב "מנהג פשוט שנוסעים מבית לבית בט' ימים ולקבל דורונות כנהוג ולעשות סעודת חינוך" ע"כ. והיינו משום דאינו להרוחה אלא לדירה אין איסור בזה. ואפשר משום דלא מסמנא מילתא. ואך מה שהתיר המקור חיים לקבל דורונות בתשעת הימים צ"ע שהרי אין לקנות כלים חדשים אפילו אין מברכין עליהם שהחיינו. וצ"ל דקבלת דורונות בזמן שאני, ובמג"א סי' תקנ"ד אוסר קבלת דורון בתשעה באב עצמו מדין שאילת שלום משמע דקודם לכן שרי. וכן והמנהג כשיש בר מצוה בתשעת הימים שנותנים דורון דרשה לחתן. וע' בשע"ת תקנ"א ס"ז שהביא מסדור יעב"ץ שאם נתנו לו מתנה בתשעת הימים מברך הטוב והמטיב].

9. מהרי"ל, והובא במג"א סק"ז ובחיי"א ומ"ב שם.

10. בן איש חי' פר' דברים וכה"ח או' כה'.

10*. רוח חיים תקנ"א סק"ד, ובבא"ח פר' דברים דיש בו עשה ול"ת ומותר אף בת"ב ולענ"ד נראה דאף באופן שאין בו קיום מצות מעקה כגון בסורגים אם עושה כדי לשמור להגן שלא יפלו ולא לנוי כלל ווגם הוא בכלל קיום דולא תשים דמים בביתך ומותר.

11. ירו' ספ"ק דתענית ובטוש"ע תקנ"א שם. ובב"ח ושכנה"ג כ' דוקא

ח. אסור לנטוע נטיעה של שמחה, כגון מיני אהלים
והדסים שהן נטיעות העשויות להריח ולהתענג כמיני
פרחים ושושנים וורדים וכיו"ב. ואין להתעסק בגיזומים
בימים אלו, וכן אין לנטוע אפריון של מלכים שנעשה כדי
להסתופף בצילו, אבל גינון הדשא ועבודות הנעשות לגיון
הגינה וכדומה, מותרות.¹²

אה"ח 1234567

ט. מר"ח עד התענית ממעטין במשא ומתן, לפיכך אסור
להתעסק במשא ומתן של שמחה כגון קניית כלי כסף
ותכשיטים המשמחים או קניית צרכי חופה וכדומה, ובין
לקנות ובין למכור או לספקם למוכר אסור, ואינו מותר רק
למוכרם לגוי, ואף בזה לא יסחור בפרהסיא.¹³

י. יש אומרים שאף בכל משא ומתן ומסחר שאינו של
שמחה, צריך למעט בתשעת הימים, ולא יעסוק בו

כשיש בו סכנה, אך הט"ז כ' דהיינו אפי' אין בו סכנה רק יש בו הפסד
ממון שאם לא יבנהו יתמוטט מותר, וכ"כ במ"ב סק"ג. ואמנם בשעה"צ
שם כבר כ' דהפמ"ג ויד אפרים פקפקו על ראייתו, וביאר שרבים
מהאחרו' השיגו עליו בזה המטה יהודה מאמר מרדכי ונהר שלום
שבבנין של שמחה אין להתיר רק ביש בו סכנה בגפילתו.

12. מגילה ה: וברמב"ם פ"ג מתענית ה"ח, דהיינו מיני הדסים ואהלים,
וכ' המ"מ דהיינו נטיעה של שמחה שהן נטיעות העשויות להריח
ולהתענג. ובטוש"ע תקנ"א ס"ב. והיינו כגון מיני הדסים ופרחים נאים
כשושנים ורדים וכדו', מיזו נראה דלהשקותם שלא יבלו בודאי מותר
שאינו מכלל נטיעה ואינו תלוי באיסור שבת ושביעית ופשוט. וקיצוץ
דשא וגיזומו, אף שהוא לנוי נראה שאינו מכלל נטיעה של שמחה
ומותר, דדוקא תפנוק יתירא וחשוב כגון אלו אסור אבל לא דשא וכדו'
אף שהוא לנוי.

אלא כדי פרנסתו. ובזמנינו נהגו להקל בכל זה, ומ"מ במשא ומתן של שמחה טוב להחמיר, אא"כ היה דבר האבד שמוצא בימים אלו דוקא בזול יותר¹³.

¹³אוצר החכמה

יא. כיבוס — שבוע שחל בו תשעה באב, אסור לספר ולכבס, ומנהגנו להחמיר בכל זה מר"ח עד התענית [אא"כ אין לו אלא חלוק אחד שיכול להקל עד שבוע שחל

13. ביבמות מג. וממעטין במשא ומתן, ובתוס' שם ב' פירושין א' דממעטין במו"מ של שמחה, והיינו כגון קניית צרכי חופה, ובתי' בתרא ב' דממעטין היינו מריבוי מו"מ שלא יהא כדרך שאר ימים, ומשמע דלהאי פירושא אין חילוק בין מו"מ של שמחה לאינו של שמחה, והעיקר שימעט בו ולא יעסוק אלא כדי פרנסתו ובוזא אף של שמחה שרי. וכ' הבי' בס' תקנ"א בדעת הרי"ף ר"מ ורא"ש שהשמיטו לדין זה דס"ל דזהו רק מידת חסידות או דרך במקום שנהגו בן ממעטין. והביא שבני בודין נוהגים שלא לישא וליתן כלל משנכנס אב. וכ' דזה דלא כחר, דלפי' קמא מותר במו"מ שאינו של שמחה, ולפי' בתרא מותר הכל אם עושה רק כדי פרנסתו.

ובפרישה שם ב' בשם המהרש"ל כפי' בתרא דצריך למעט בהכל ולעסוק רק כדי פרנסתו וכ' שם דהטעם שנהגו האידנא להקל במו"מ דעכשיו הכל הוא כדי היינו. ובב"ח ומג"א סק"ז נקטו כפי' קמא למעט במו"מ של שמחה כצרכי חופה, והביא הב"ח מהמהרי"ל שלא נהגו כפירוש בתרא למעט בשאר מו"מ שאינו של שמחה, והט"ז סק"א ב' דאפי' בצרכי חופה לא שמענו שמונעים והטעם דיש עלינו עול מלך ושרים ובעין דברי הרש"ל דלעיל. וכן הסכים הא"ר, אך בחי"א וקיצוש"ע נקטו כהמג"א דבצרכי חופה ומו"מ של שמחה צריכין למעט. ובמ"ב סק"א ובשעה"צ הביא הפלוגתא וביאר שלדינא העתיק כמהרש"ל והט"ז דנהגו להקל בכל ואפי' בשל שמחה משום דהכל בכדי פרנסתנו, ויש להוסיף שמה שנהגו להקל שסמכו על מש"כ הבי' דהרי"ף ורמב"ם ורא"ש שהשמיטוהו, משום דס"ל דזהו רק מידת חסידות, או רק במקום שנהגו כן. ומ"מ ב' בשעה"צ דטוב להחמיר ולהמנע עכ"פ במו"מ של שמחה.

בו תשעה באב, או באופנים שיתבארו להלן]. והספרדים נוהגים איסור רק בשבוע שחל בו תשעה באב. ולכן אין לאשכנזים ליתן בגד מר"ח עד שבוע שחל בו תשעה באב אף למכבסה שבעליה ספרדי ונוהג היתר קודם שבוע שחל בו תשעה באב, אך לכבוד שבת, באין לו אחר יש להקל¹⁴.

יב. אסור לכבס מראש חודש בין ביד בין במכונה בין על ידי פועל גוי [ואף ניקוי יבש אסור] בין על ידי ישראל¹⁵, אפילו אם אינו רוצה ללובשו כעת אלא להניחו

14. מתני' תענית כו. שבת שחל ת"ב להיות בתוכה אסורים לספר ולכבס ובטוש"ע תקנ"א ס"ב, וברמ"א שם שמנהגנו להחמיר מר"ח ועד אחר התענית. ומלשון "מתחילת" מבואר דמליל ר"ח יש לאסור. והספרדים נהגו כהמחבר שם דרק בשבוע שחל בו ת"ב אסור, ואף למנהגנו כ' הא"ר דמי שאין לו אלא חלוק א' מותר לכבס עד שבוע שחל בו ת"ב, וכ"כ החי"א קל"ג סי"ב ובמ"ב סקמ"ט, אבל בשבוע שחל בו ת"ב אסור אף שאין לו אלא חלוק א' כמו באבל, וכמ"ש הרמב"ן בתוה"א והטור. וגדר אין לו אלא חלוק א' ראה להלן הע' 19.

ומ"מ אשכנזי אסור ליתן לספרדי לכבס לו, שהרי עצם הנתינה לכבס אסורה ואפי' לגוי, אך לכבוד שבת דמדינא מותר לכבס, רק מחמת שהחמרנו על עצמנו כמ"ש במג"א ומ"ב ס"ק ל"ב ווהרמ"א שם וא"ר מתירין אף למעשה] בזה יש להקל ליתן למכבסה ספרדית כשאין לו בגדים אחרים לשבת, ואף כשמכבס ביום ד' לית לן בה דעכ"פ אין כאן איסור בנתינה שהרי יום חמישי יהא מותר לכבס, ועל הספרדי מתחילה לא היה המנהג וז"ב, וכש"כ באין לו בגדים אחרים לשבת דמותר כדלעיל.

15. תוס' תענית ל. בשם רש"י, ובמהרי"ל ורמ"א שם, שאסור ליתן לכובסת נכרית ואפי' בכלי פשתן ע"ש בתוס', ומכונה לא גרע מזה, ויסוד האיסור הוא לאו מלאכה אלא משום היסח הדעת מאבילות. וניקוי יבש אסור מדינא מדין גיהוץ ולא רק מדין כיבוס, ראה הע' 20.

יג. איסור הכיבוס כולל כל הבגדים בין של צמר או כותנה
או פשתן¹⁷, בין בגדים חיצוניים כמעיל חולצות ומכנסים
ובגדי זיעה כגופיות וכדומה¹⁸, ואפילו לצורך שבת אסור
לכבס אא"כ אין לו אחר¹⁹. וכן מותר לכבס כשיש לו כינים

16. תענית בט: ובש"ע שם.

18. בטור כ' דבגרי פשתן קולתן לפי שהן קרובין לבשר ומתמלאים זיעה תמיד, ומ"מ כ' המחבר שנהגו לאסור, ומבואר שם דאפשר דמדינא גמי אסור לכבס במים ועוד חומרים ע"ש. ומ"מ כיבוסם במים לחוד קיל טפי. וכ' במהריק"ש בערך להם דיש נוהגין היתר ע"י כיבוס במים לחוד ולסברא זו מותר לכבס במים כדי להניח אפי' בערב ת"ב ע"ש. וכ' בזכור לאברהם דלמנהג שכ' הרמ"א אסור אפי' במים לבד ואפי' להניח, דללבוש אסור בלא"ה עי' ביהגר"א וביאורו"ל, ומ"מ ע"י כובסת גויה במים לחוד קיל טפי כמ"ש המהריק"ש.

19. ברמ"א משמע דלכבוד שבת שרי לכבס ביום ה'. אך המג"א סק"י ב' בדרכי משה משמע שאף בזה נהגו לאיסור, ומסיק המג"א דבאין לו כתונת אחר לשבת יש להקל, וע"י גוי מותר, וכ"כ החיי"א ומ"ב סקל"ב, (ובא"ר מיקל בזה וכפשטות הרמ"א), ולא הבנתי דבלא"ה כ' הא"ר וחיי"א דמי שאין לו אלא חלוק א' אינו אסור אלא בשבוע שחל בו ת"ב ובאין לו כתונת אחר לשבת דינו כאין לו אלא חלוק א', וא"כ לישתרי אף שלא לכבוד שבת ואף בת"ב שחל בשבת ונדחה נקטי' בשבת שלפניו אין לו דין של שבוע שחל בו ת"ב. וצ"ל דבאין לו אלא חלוק א' אינו מותר רק בשלכל גופו יש רק חלוק א' אבל באין לו כתונת אחר לשבת

בבגדים ואין לו בגד אחר אף לצורך חול¹⁹.

יד. גיהוץ - דינו ככיבוס ואסור מראש חודש עד אחר התענית ואפי' אין רוצה ללבוש קודם תשעה באב²⁰. אם נתלכלך בגדו באיזה מקום מותר להבריח מקום הלכלוך

הואיל ויש לו שאר בגדים וחלוק ומעיל שעל גביו אינו מותר אלא משום כבוד שבת. ולפי'ו לדידן דמחליפין הכל ואף החלוק ומעיל לכבוד שבת, א"כ מותר לכבסם לכבוד שבת כשאין לו אחר לשבת.

19*. כ"ז כשרצונו בעצם הכיבוס, אבל אם יש לו כינים בבגדים ואין לו בגד אחר לכו"ע מותר לכבס אף בשבוע שחל בו, וכמ"ש בפת"ש יו"ד סי' שפ"א סק"ד בשם ה"ר הקטנה ואפ' באבל תוך ז'. וע"ש בסימן שפ"ט סק"ב מהלחמי תודה שמתיר ללבוש בגדים מכובסים בתוך ז' משום לכלוך או משום זיעה שאין בוגתו לתענוג ע"ש. אך בזה משמע שאין היתר לכבס בעצמו, שהרי אסור אף לצורך גוי, ואין האיסור משום תענוג רק מטעם היססה"ד מאבילות. ובאמת שאף שם לא התיר רק ע"י שילבשו אחר תחילה, וכמ"ש בלחמי תודה שם, ובקיצוש"ע רי"א ס"ח, ע"י מנח"י ח"י סי' מ"ד.

20. תענית כט:; וגדר גיהוץ ב' הערוך להעביר על הבגדים אבן חלקה, והגימור"י בפ"ג במור"ק דגיהוץ היינו מים ואפר וכיבוס היינו במים לחרד ולדבריו אין מקור לאסור גיהוץ שלנו. ואמנם בר"ן פ' בתרא בתענית כ' שעיקר איסור הגיהוץ שעל ידו מחזירו לחדש ע"י האבן שמעבירין עליו. וכ"ה בשו"ע שם. ומדינא כלי פשתן ישנים אין בהם משום גיהוץ, וכמ"ש הרמב"ן בתוה"א שאינן מתגהצין ואין הגיהוץ ניכר בהן הואיל וקרובים לבשר, אך כ"ז דוקא בעשויים מפשתן, אבל כלי צמר וכותנה אע"פ שקרובין לבשר מ"מ הגיהוץ פועל בהם ואסור. ובלא"ה כ' השו"ע שנהגו לאסור הכל.

ודע דניקוי יבש יש לאסור, לכל הפחות מדינא דגיהוץ דבזה חשוב כתיקון הבגד וחידושו, ועי' גם אגרו"מ ח"ג סי' ס"ט.

במברשת ואף במעט מים, אך אין לגהץ מקום הקמט²¹.

טו. לצורך מצוה, כגון אשה הלובשת לבנים בז' נקיים, מותר לכבס החלוק והסדין אפילו בשבוע שחל בו תשעה באב²². ולצורך שידוכין ראה במקורות²³.

21. כיבוס במים לחוד בודאי אינו יותר מכיבוס שלנו דמותר מדינא, ווכש"כ בשפיכת רק מעט מים ע"ג הבגד דנראה שלכל הדעות הוי ככיבוס שלנו ובמהריק"ש כ' שיש מקילין לכבס רק עם מים אך כ' שהמנהג לאסור. ואמנם כ"ז במתעסק בכיבוס, שיש בו היססה"ד מאבלות. אבל כשאינו מתעסק במלאכת הכיבוס ורק מרטיב מעט מקום הכתם אינו בכלל המנהג שנהגו לאסור שאין זה כמתעסק בכיבוס, ששורה הבגד במים ומייבשו ואינו בכלל המנהג. וכן שמעתי מהגרי"ש אלישיב שליט"א שמותר בזה, ושואף לענין חוה"מ אין לאסור שאינו בכלל כיבוס שנהגו בו איסור, שאין זו מלאכת טורח ואע"ג שלענין שבת הוי מלבן כשם שלכו"ע מותר להסיר האבק והטל מבגד חדש ושחור, בחוה"מ ובתשעת הימים. ושור"ר דבגשר החיים פרק כ"א או' י' יא' מתיר לרחוץ במים להעביר הלכלוך אפי' באבל תוך ז'. אבל לענין גיהוץ נראה דאין חילוק בין מקום מועט למקום מרובה, חדא דגיהוץ מדינא אסור ולא רק מנהג, ועוד דכל שאוחזו הבגד ומגהצו מעט חשוב כמתעסק במלאכת גהוץ ויש בו היססה"ד מאבילות ואינו כנקיק בעלמא במעט מים, שיכול לעשותו אף כשהוא לבוש בו.

22. רוקח ואו"ז והובא בד"מ סק"ו וברמ"א ס"ג. ועי' יו"ד ס' שפ"א ס"ה ברמ"א וש"ך וט"ז שם. ובת"ב עצמו אם מפסקת בטהרה ולובשת לבנים, עי' בשעה"צ או' ל"ה בשם המחז"ש דלא תרחוץ כל גופה רק פניה של מטה בצונן, ולא תלבש בגדים לבנים מכובסים כמ"ש הרמ"א שם ס"ג רק חלוק בדוק ויפה, ואם אין לה כ' המ"ב סקל"א שהסכימו האחר' שתלבש לבנים דלצורך מצוה לא גזרו.

ומלשון הרמ"א כאן שההיתר משום צורך מצוה ולכן משמע מדבריו שמותר אף לכבוד שבת שע"ז כ' שם וכן לכבוד שבת, והיתרו משום צורך מצוה שאין זה מסיח דעתו מאבילות הואיל ולצורך מצוה

הלכות ומנהגי

תשעה באב י"א שאין להחמיר בכיבוס בגדי קטנים, ובפרט כשהוא לכבוד שבת²⁵.

יז. חיתולים ובגדי התינוקות שמטנפין בהן מותר לכבסם²⁶, אך לא יכבס הרבה ביחד אלא כפי הצורך ובצינעה.

האיסור במעשה הכיבוס דעי"ז מסיח דעתו מאבילות. ואף לכבס ולהניח אסור. וכיבוס אסור אף לצורך גוים וכש"כ לצורך בניו הקטנים, ולכן צריך כאן היתר מיוחד לצורך קטנים, משום לכלוך וכדו', ובוזה אינו מובן מה שהק' הפמ"ג בא"א מ"ב למה כ' בני ג' וד' שנים, הלא חינוך הוא עד גיל שש שבע, דכאן אינו מדין חינוך, ולא הזכירו התה"ד רק לענין תספורת וכנ"ל. משא"כ בתספורת שאין האיסור מעשה התספורת אלא עצם מה שהוא מגולח ויש טעם מיוחד לאסור תספורת לקטנים כמ"ש התה"ד, אבל לספר ולגלח גוי נראה שמוותר. והמ"ב לא הביא דברי החיי אדם הנ"ל, וסמך כפה"נ על סתימת לשון הרמ"א להקל. ולכן במקום צורך וצירוף טעם אחר, נראה שיש להקל אף בבגדי קטנים כמ"ש הרמ"א ופמ"ג וכסתימת המ"ב. בנתלכלכו בגדיו ואין לו בגדים אחרים. וכן שמעתי מהגרי"ש אלישיב שליט"א שבזמננו יש להקל בבגדי קטנים אף בגיל שמונה וכיו"ב.

25. בא"ר כ' דאף לקטנים אסור מראש חודש למנהגנו, ודייק כן מהלבוש אך בחיי אדם כלל קל"ג סי"ח פסק דלצורך קטנים אין להחמיר אלא בשבת שחל בו ת"ב. והוב"ד במ"ב סקפ"ב. והערוה"ש סל"ב כ' דלדידן יש לאסור מר"ח ונראה דזה תלוי בפלוגתת החי"א והדה"ח בס"ה לענין כבוס בגדי נכרים, דהחי"א כ' שאין לאסור רק בשבוע שחל בו, והדה"ח כ' שיש לאסור מר"ח, והטעם דהכיבוס בעצמותו אסור שהוא היסוד מאבילות, ולא אכפת לן לצורך מי מכבס, ובמ"ב שם ובשעה"צ או' מ"ה כ' להכריע כהחי"א ודלא כדה"ח כיון דמר"ח אינו אלא מנהג. ולכבוד שבת בודאי יש להקל ע' מ"ב סקל"ב.

26. סברת הב"י סי' תקנ"א, ודקדק כן דבהל' שמחות לא כ' אלא כסות הקטנים ולא לשון בגדים. וכ"כ ברמ"א סי"ד וועיי"ש שכ' דאף בגדי

אוצר החכמה

1234567 100000

וראה הע' 24.]

ולא להתעסק בה פעמים רבות.

בזה, ובמ"ב סקל"ד כ' דבכלי פשתן יש לסמוך ע"ז.

הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

יט. ^{מבית דין}אסור לישראל לכבס בגדי הגויים בשבוע שחל בו תשעה באב [ומר"ח עד שבוע שחל בו תשעה באב אין להחמיר]. וכתבו הפוסקים שיש להקל בשניכר לכל שהן בגדי גויים, או כשמכבס אצל הגויים עצמם בגדיהם, ואם אין לישראל זה מה יאכל, בודאי מותר ^{אוצר החכמה}משום כדי חייו³⁰. ויש מקילין בכל אופן כשמכבס בצינעה³¹.

דאדעתא דנפשיה קעביד.

30. בתה"ד סי' קנ"ב כתב ראף דמדינא יש להתיר שהרי אין איסורו משום מלאכה רק למעט בשמחה ולהראות אבילות וזה לא שייך בשל גויים, אבל מ"מ כ' דיש להחמיר משום מראית העין. וכ' שם דיש מכבסים רק בגדי גויים ולא בגדי ישראל. והב"י סי' תקנ"א הביאו וכ' שב"מ בירו' פ' בתרא דתענית "הדין קצרא אסיר למעבד עבדתיה" ומשמע דשובת לגמרי ממלאכה. וכ"פ בשו"ע שם סי"ד. ולטעם התה"ד שאסור משום מראית העין, כתב המג"א דאפשר דבצנעה יש להקל, וכן במקום שניכר שאלו הבגדים של הגויים. וכ"כ האחר' החי"א ומ"ב סקמ"ד. ונלע"ד שלדעת הב"י שהביא ראייה מהירו' לאסור היינו מדינא ולא משום מראית העין, דא"כ היה צריך להתיר באופן שכ' המג"א. ושם מבואר דהכובס שובת ממלאכה, והיינו שהאיסור משום עצם ההתעסקות במלאכת כיבוס שיש בו משום היסוד מאבילות. ושור' בכף החיים אות פ"ג בשם המטה יהודה שחולק על המג"א שמסתימת השו"ע מוכח דבכל ענין אין להתיר אף במפורסם שהבגדים של גויים, וכתב הפמ"ג דבאין לו מה יאכל רק כדי חייו ודאי שרי, ומקורו מתשו' מהר"י ברונא, וכ"כ בדה"ח ומ"ב שם.

31. המג"א כ' דאפשר דמותר וכ"כ החי"א קל"ג סי"ב, ובשעה"צ סקמ"ד ביאר דלא שייך לאסור כאן בחדרי חדרים דאינו איסור דאורייתא. ואמנם הכל ע"פ טעם התה"ד שאיסורו משום מראית העין, וראה הע' דלעיל. וסתימת השו"ע וש"פ שאסור לעבריות לכבס משמע שאסור אף בצינעה, וכדברי המטה יהודה דלעיל.

אוצר החכמה

נראה דאין למחות במכבסה אשכנזית הפועלת מר"ח עד שבוע שחל בו ת"ב, שהרי מדינא מותר כיבוס לצורך שבת להרמ"א, וכשאין לו אלא חלוק אחד לכו"ע שרי, ולדידן דמחליפין כל בגדי שבת כל הבגדים בכלל זה ראה הע' 19, והרי תמיד אפשר לתלות בכך, וגם הספרדים נוהגים היתר בזה, וכיון שהם נוהגים היתר ממילא אף לדידן י"ל דמותר לכבס לצרכם לצרכי שבת, כיון דאף לדידן שרי בזה מדינא. ואף לחומרא שהביא המ"ב דמשמע שנוהגין לאסור בזה, י"ל דחומרא זו רק לדידן דבלא"ה מחמירין מר"ח אבל לדידהו שנהגו היתר בזה, א"כ י"ל דלא

כא. מכבסה אוטומטית יכול להפעילה עד שבוע שחל
בו תשעה באב, ולאחר מכן יתלה שלט להשתמש
בה רק בהיתר ע"פ הוראת חכם³².

כב. יש נוהגין שלא לשטוף הבית בתשעת הימים כמו
כיבוס, ולכבוד שבת מותר, ויש מקילין בזה אף בחול
אם דרכו בכך, אבל פוליש וכדו' אין לעשות בתשעת
הימים³³.

החמירו לכבוד שבת לבס לצרכם.

32*. מכבסה אוטומטית, כתב בספר אבילות החורבן שאין חייב לסגור המכונה אף בשבוע שחל בו ת"ב, שיכול לתלות שמכבסת בגדים של היתר כבגדי קטנים וכדו' ואין חייב לבדוק וכש"כ כשעובד באיזור של נכרים, שאז תולין בגויים דהם משלמין ושוכרים המכונה ומכבסין לעצמם. ודבריו נכונים. ומ"מ נראה דצריך לתלות שלט על המכונה שאין להשתמש בו בשבוע שחל בו ת"ב רק בדרך היתר ע"פ חכם הגון לצורך חולים או בגדי קטנים או לצורך מצוה ורמ"א תקנ"א סי"ג, או שיש כינים בבגדים וכדו' ואין בגד אחר [עי' פת"ש שפ"א סק"ב].

33. תשו' כפי אהרן סי' מ"ג, התעוררות תשובה ח"ג סי' ל' ובמשיב דברים יו"ד סי' רט"ו ושם אוסר אף לכבוד שבת, אך האחרו' דלעיל מתירין לכבוד שבת למי שרגיל בכך תמיד, כמו רחיצה לכבוד שבת שהתירו הפו', וכש"כ בזה שאין מקור לאסור מדינא. וכע"ז בתשורת שי תנינא סי' קע"ד לענין שטיפה בזה"מ דהוי ככיבוס ולכבוד שבת מותר למי שתמיד עושה כן. ובשלמת חיים סי' רי"ח כ' בשם הגר"ש סלנט זצ"ל שבעש"ק חזון לא ירחוץ כבכל פעם. וכ' הגרי"ח זוננפלד זצ"ל דלמאן דאפשר ליה ראוי להחמיר בזה. ובארחות רבינו ח"ב בשם מרן החזו"א זצ"ל דשטיפה לכבוד שבת יש להקל. וכ"ז בנקיון בעלמא, אבל בהברקה שע"י פוליש לכל הדעות המנהג לאסור, שאין רגילין בזה תמיד ואינו חשוב כל כך לצורך שבת וכ"כ בספר אבילות החורבן בשם גדולי ההוראה.

1234567 ח"ה

אוצר החכמה

ולמעשה בשלמת חיים סי' רי"ח כ' הגרי"ח וצ"ל דפשיטא דאסור.
ובאגרו"מ אר"ח ח"ג סי' פ" כ' שיש להשחירין ולא להבריקן ולכבוד שבת
אף זה מותר ע"ש. ובמוע"ז ח"ה סי' של"ח בהג"ה, אוסר להשחיר
הנעליים. ונראה דלכבוד שבת בודאי יש להקל שהרי אף כיבוס מדינא
מותר לכבוד שבת וכמ"ש מג"א וא"ר סק"י. ובפרט באין לו אור וכמ"ש
המ"ב בסקל"ב. ואמנם במבריק אפשר דהוי כגיהוץ. ושורר דבמוע"ז חלק
ח' בהע' לסי' של"ח כ' באמת להתיר בזה להשחירין. ומהגרי"ש שליט"א
שמעתי שהפז' שהחמירו בזה זהו בזמן שהצחצוח היתה מלאכה חשובה
ועסק גדול כעין כיבוס וואפשר שאף בחוה"מ שאסרו הפז' משום שהוא
מלאכת טורח כנ"ל] כמו שמצוי עוד היום אצל הערבים בעיר העתיקה,
אבל כהיום אינו מעשה חשוב כלל ובודאי מותר לצורך שבת.

35. מנהגנו ברמ"א ס"ד. ומנהג האר"י ז"ל בכה"ח או' פ', וכן

כה. בעל ברית [מוהל סנדק והורי הנימול] מותרים להסתפר
ביום הברית מִרְחַח עד שבוע שחל בו תשעה באב³⁶,
וכן אבל שנסתיימו ימי אבלותו בבין המצרים מותר

ובדין תספורת בעל הברית, לא מצאתי חולקים על הנוב"י בזה להתיר אף בלילו, אך כמדומה שהמנהג אינו כן, שהרי אין להם פנאי בבוקר, שעושין הברית מיד אחר שחרית, ואין להסתפר קודם התפילה, ועכ"פ קודם ליל הברית לכו"ע אין להתיר.

אוצר החכמה

1234567 ח"ה

הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

כז. אין ללבוש בגדים מכובסים אף מפני הזיעה, ואף גופיות ולבנים, אא"כ לבשן קודם ר"ח או בשבת וכדלהלן דין כ"ט. ואם הוא איסטנים וקשה לו מאד ללובשן יש מתירין

ללבוש אף המכובסים קודם לכן (ולכבס אסור כדי להניח) וכ"כ ברמב"ן בתוה"א ובר"ן תענית שם (ט. ברי"ף) והרשב"א בתשרי ח"א ואפי' מטפות הידים והשולחן הכל אסור תדע דבטלי קצרי דבי רב ומשמע דלגמרי בטלי. וכ"ה בטוש"ע תקנ"א ס"ג.

אוצר החכמה

#93# חֹדֶס ע"י תַּכְנִית אוֹצָר הַחֲכָמָה #E Ä Ö Ü Æ #ñüö# ä -#éê-ä ëšëî-#ôë#õ šëî-

בַּת. בְּתִי חוֹלִים אוֹ מוֹסְדוֹת לִילְדִים מוֹתֵר לְהַחֲלִיף הַמַּצְעִים
 בְּט' הַיָּמִים הַזֵּה וְאֵין כּוֹנֵנָתָם אֵלּא מִשּׁוּם בְּרִיאוֹת וּלֹא
 לְתַעֲנוּג. אֲבָל בְּבִתִּי הָאֶרְחָה יֵשׁ לְבַקֵּשׁ מִבֶּעַל הַמֶּלֶךְ שֶׁלֹּא

הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה 94# 1/4 E A#D#U #E #ñüou# áÜ -#æ#-Ä È\$Èî-#ðÛÊ#Ö\$Èî-

1234567 九十九

אנציקלופדיה

י"א כ"מ.

#95 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה #4E Ä#D/U #È #ñüöu#® äÜ -#ÉÊÄ-Ä ÈŠËÎ-#ÖÔÊ#Ö ŠËÎ-

הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

[1234567 חוהנא]

ואני בער ולא אבין, דלהדיא כ' המג"א כאן וש"א שהאיסור בכלים
חדשים קאי אף אשבת, וכ"ה במג"א לענין בעל ברית שלובש בגדי שבת
אבל לא חדשים, ובזה חמיר טפי חדשים ממכובסים שהרי מכובסים מותר
בשבת כמ"ש הרמ"א לעיל, וחדשים אסור כמ"ש המג"א וש"א כאן. ומה

בחדשים, וראה במקורות^{43*}.

שהביאו מהפמ"ג בא"א או' כ', שם לא קאי כלל הפמ"ג שם כלל על כלים חדשים רק על בגדי שבת, רק דהדיבור המתחיל שם הוא כלים חדשים, וקאי על הד"ה של המג"א בדרכו תמיד.

ולפי שהביאו מקורם מהפמ"ג הוצרכתי להביאו כאן ולבארו, וז"ל הפמ"ג שם "כלים חדשים, עמ"א עי' בטור בשם הרמב"ן ז"ל ובב"י ועי' ס"א, ומ"מ לכבוד שבת היה נראה להתיר אלא שנהגו רק הכתונת, עכ"ל. והיינו דהמג"א סק"כ בד"ה כלים חדשים [שכן דרכו של הפמ"ג לציין כל ד"ה שבמג"א בשמו] כ' שם "נ"ל דבמקום שדרך לכבוש הבגדים במכבש הוי מגוהצין ואסור מדינא "ומה"ט נהגו איסור בבגדי שבת דאע"פ שלבשן כמה שבתות עדיין גיהוצן ניכר", עכ"ל. ועי' קאי הפמ"ג, דבטור בשם הרמב"ן כ' דישנים היוצאים מתחת המכבש אסור בחדשים, וממשיך הפמ"ג על בגדי שבת שאוסר המג"א מחמת דמינכר גיהוצן, נוכפי שביאר בלבושי שרד דאע"פ שכבר נתגהצו זמן רב ולבשן כמה שבתות אסור, וכ' עי' הפמ"ג מקור לאסור עי' ס"א שהרמ"א אוסר ללבוש בגדי שבת רק להחליף הכתונת, ועי' כ' הפמ"ג שמדינא היה לנו להתיר כל בגדי שבת לכבוד שבת שכל איסורן רק מחמת שמינכר גיהוצם טפי, והרי לא חמירי מכיבוס עצמו שמותר לכבוד שבת, אלא שנהגו להחליף רק הכתונת ע"ש. הרי שכ"ז רק לענין בגדי שבת שאיסורן רק מחמת שגיהוצן ניכר, ולהרמ"א מחליפין רק הכתונת ולדידן מחליפין הכל, אבל בגדים חדשים ממש לא נזכר כלל להיתר, ואדרבה במג"א מפורש לאיסור אף בכלים שאין חשובים, וכ"כ החיי אדם ועוד. וכ"כ הפמ"ג בא"א כ"א דנפק"מ לשבת, והיינו דבחדשים אסור אף בשבת וזהו"ל מחמיר בבגד חדש לאסור אף בשבתות של בין המצרים. וכ"ה גם במ"ב סק"ז. וכ"ה בארחות רבינו ח"ב בשם מרן הקה"י זצ"ל דאף להגר"א ועוד דס"ל שמחליפין כל בגדי שבת מ"מ בחדשים אסור ע"ש, ושור"ר כן באגרו"מ ח"ג סי' פ' שתמה על הביאור ע"ש.

^{43*} לבאו' כ"ז בחדשים, אבל בכלים מגוהצים כיון שאיסורו מטעם כיבוס ולא משום חדש י"ל דמותר לכבוד שבת כמו שמותר במכובסין. אך באמת אין לנו ראיה לזה דהרי לא התיר הפמ"ג רק בגדי שבת משום שאיסורן רק מחומרא דגיהוצן ניכר, אע"פ שכבר נשתמשו

הלכות ומנהגי

לא. שבת חזון - מנהג א"י ע"פ הגר"א ועוד, שלובשין כל בגדי שבת כמו בשאר שבתות, ויש משנין בגד אחד, שאינו ניכר כ"כ שינויו כמו עניבה, כיפה או נעלים וכדו', וכן נהג מרן החזו"א. [ולהגר"א אין משנין כלל]⁴⁴.

בהן כמ"ש בלבושי שרד, ובוזה למנהג שכ' הרמ"א מתירין רק בכתונת ולמנהגנו מתירין הכל, אבל מגוהצין ממש הרי חמיר טפי, ובוזה הרי יבואר היטב שלא התיר הרמ"א לכבוד שבת אלא בגדי פשתן, וכדרייק במטה יהודה, והיינו משום שלא הותר אלא כיבוס לכבוד שבת וה"ה מכובסין, אבל בגדי פשתן מותר במכובסין הואיל ואין בהם משום גיהוץ, אבל ללבוש בגדים מגוהצים או לגהץ לכבוד שבת אין לנו וכ"מ להדיא במג"א סק"כ, דמגוהצין דינם ככלים חדשים, וכמו בחדשים שאין מתירין לכבוד שבת ה"ה למגוהצין. ושורר בארחות רבינו ח"ב דמון הקה"י אמר שמגוהצים יש לקמטם קצת ואח"כ ללובשם.

44. ברמ"א תקנ"א ס"ג דלשבת חזון המנהג שאין לובשין בגדי שבת רק מחליפין הכתונת, ומקורו בהג"א פ' בתרא דתענית, ובמרדכי הל' ת"ב. וברוקח אגודה ומהרי"ל אסר אף להחליף הטלית לת"ב, ועי' בחיי אדם כלל קל' סכ"א דה"ה לגרבים. ואמנם הרדב"ז בתשו' ח"ב תרצ"ג כ' שכל גלילות ישראל לא נהגו בו ויפה עשו שהוא נגד הדין שהרי אין אבילות בפרהסיא, בשבת ומעלה על שולחנו אפי' כסעודת שלמה בשעתו. גם היעב"ץ בסידורו כ' שיש לפקפק על מנהג זה ושאביו החב"צ לא שינה בו מאומה אפי' כשחל ת"ב בשבת, וכן אנו נוהגין אחריו, והרי מעלה אפי' כסעודת שלמה בשעתו, ואם לשולחנו כך לכבוד קונו עאכו"כ, עכ"ל. וכ"כ בחיי אדם כלל קל"ג שבק"ק וילנא נוהגין ע"פ הגר"א ללבוש בגדי שבת, ויש שמשנין בגד אחד. וכ"כ במ"ב סק"ז, והביא גם דברי היעב"ץ בשם החכם צבי שצריך ללבוש כל בגדי שבת אפי' כשחל שבת בת"ב ונדרחה.

ובערוה"ש ס"ח כ' שזה כב' או ג' דורות שאין נוהגין ברמ"א בשבת חזון אלא לובשין כל בגדי שבת וגדולי הדור הנהיגו כן באמרם שזה כמראים אבילות בפרהסיא, ולכן אפי' בשבת שחל בת"ב ונדרחה אנו

הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

לג. נטילת צפרניים - י"א שאסורה [כתספורת] אך ורק בשבוע שחל בו תשעה באב, ורבים מתירין מדינא. ולצורך שבת [ואפי' חל תשעה באב בשבת] או לצורך טבילת מצנה או מוהל לצורך הפריעה מותר⁴⁵.

45. בשייכנה"ג ס"ס תקנ"א כ' רלנוהגים שלא ללבוש מי"ז בתמוז ה"ה שאסור ליטול הצפרנים מי"ז בתמוז. וכ"כ בשע"ת סק"ב מתשו' איתן האזרחי בשם מהר"ש מלובלין ומהר"א אשכנזי שמנהג ארץ אשכנז שלא ליטול צפרנים בבין המצרים. ובט"ז סק"ג כ' דנטילת צפרנים אסור בשבוע זו, אבל קודם לשבוע זו אף למה שנהגו איסור בתספורת כיון דנטילת צפרנים קיל מתספורת שמותרת במקום מצוה באבל, אין להחמיר בו בחומרת המנהג ע"ש. אך במג"א סק"א כ' דשמעתי שיש

לד. נוהגין מר"ח אב שלא לסדר ולהעמיד חוטי השתי, דהיינו סידור ועריכת החוטין שהן תחילת אריגת הבגד⁴⁶. אבל עשיית חוטין לולאות ריקמות וקישוטין

אוסרין ליטול צפרנים כמו באבל, וכ' לרחות דלא דמי דזה הוי כמו צינעה ובאבילות בצינעה ט"ב קיל מאכל כמ"ש התוס' בפ' החולץ, ולכבוד שבת פשיטא דשרי וכש"כ לצורך טבילה, ע"כ. הרי שמדינא מתיר אף בתוך שבוע שחל בו ת"ב ודלא כט"ז, כיון דלעולם צפרניים הוי כמו צינעה.

ובנוב"י יו"ד סי' צ"ט כ' דפשוט שאין איסור בזה, וכ' לתמוה על הט"ז שהרי הראשו' לא הזכירו מזה, ומוכח מזה דאין לאסור. גם בא"ר מצרד כהמג"א דאף באבל הוא פלוגתא ואין לנו לאסור כאן, ולכן כ' דודאי יש להקל לכבוד שבת, וכן בחיי אדם ודה"ח נקטו כהמג"א, וב' דלכבוד שבת ולטבילת מצוה בודאי יש להקל, וכמסקנת המג"א. ואמנם בפמ"ג ולבו"ש כתבו דאף לט"ז יש להקל לכבוד שבת ואפי' כשחל ת"ב בשבת ונדחה, וכ"כ במ"ב סק"כ. ובמקור חיים לחו"י סי' תקנ"ד ס"ט, כ' קבלתי שאין ליטול צפרניו בערב שבת ח' באב והיינו בתשעה באב שנדחה.

בבגדי ישע כ' שמוהל מותר ליטול צפרניו לצורך פריעה שאינו בגדר גטילת צפרנים, וכ' שעשה מעשה והסכימו עמו המורים וכ"כ בעיקרי הד"ט והובא בכה"ח או"מ ט.

כ' בבא"ח שכל זה כשהצפרנים אינן עודפות על הבשר, אבל אם הן עודפות על הבשר אזי מותר ליטלם אף בשבוע שחל בו ת"ב ואפי' בעת"ב כי הוא חיוב גמור ע"פ הסוד דמשם יונקים החיצונים, ומתיר שם אף למי שתכפוהו אביליו ומסתימת אבילותו בת"ב עצמו ע"ש. והכה"ח או"מ מ"ט הביאו וכ' דאם אפשר יחתכנו בשיניו או בידו. וכ"נ מסתימת הפו' שלא חילקו בזה דאין היתר אף בעודפים על הבשר, וכפה"ג כוונתו דבכה"ג לא כדאי להחמיר אלא כרוה"פ המתירין, ואין לי עסק בנסתרות. אך בנוטלן בידיו או בשיניו בכה"ג נראה דלכו"ע אין קפידא.

46. ירו' פ"ד דפסחים "נשי דגהיגי דלא למישתי עמרא בירחא דאב מנהגא", ומפרש שם הטעם מפני שבו פסקה אבן השתיה שנא' כי

השתות יהרסון, לפיכך אין עושין חוטי השתי, והובא ברוקח סי' ס"ג
ובמרדכי שיל'הי פסחים וויש מהגאונים שגורסים בירר למשתי "חמרא",
ראה להלן הע' 158]. וכ"פ בשו"ע תקנ"א ס"ז. וכ' הב"י עפ"ז דאין חילוק
בין לו או לאחרים בין בחינם בין בשכר כיון דהטעם משום שפסקה בו
אבן השתיה. וכ"כ הט"ז והאחרו' ובמ"ב סקנ"ד. וביאר הב"י הטעם
דהוצרך לומר מנהג ולא איסור מן הדיון, משום דמדינא איסור רק
בשבוע שחל בו, כמ"ש במרדכי פסחים שם, וממנהגא אסור מר"ח.

47. תה"ד סי' קנ"ב והובא בב"י מטעם שאין זו תחילת אריגה. וכ"כ במג"א סקכ"ד והוסיף שם דמ"מ מותר לעשות עטרה שאורגין בבגד, דלאו בגד הוא ע"ש. הרי דלעשות ריקמה בחתיכות בדים מותר דעדיין אין כאן בגד. וכ"כ החי"א וא"ר. והנה בתה"ד משמע שהיתר זה רק בעושות כן לצורך מחייתם אבל לא בסתם ע"ש, אך מלשון המג"א וחי"א משמע דמותר בכל גווני שאינו בכלל המנהג, וכן סתם במ"ב. אכן בבא"ח פר' דברים סי"א כ' דכמו כן מותר לארוג לולאות פתילים וריקמות שעושים לנאות בהם את הבגדים, ומ"מ כ' שם דכ"ז בבג"א שפרנסתם ממלאכה זו אבל בע"ב שעושין לצורך עצמן או אפי' לצורך אחרים בשכר אך אין מחייתם מזה ימנעו שלא לעשות כן בתשעת הימים עי"ש.

48. היעב"ץ בסידורו הובא במחזיק ברכה סק"א, ריש להחמיר גם בסתימת נקבי בגדים ע"י מחט, וכה"ח אר קט"ו. ונראה כוונתו דוקא בבגדים חדשים שזהו חלק מהאריגה אבל בבגדים ישנים הוי כתקון בגד דשרי כדלהלן הע' 49. וכ"ה בבא"ח פר' דברים שמותר לעשות טלאי ע"ג הבגד. ואפשר דס"ל להיעב"ץ דכיון שסותמים נקבים ע"י אריגת שתי וערב הוי בכלל האריגה שאסור לעשותה והוא בכלל "למישתי

לה. בכלל מנהג הנ"ל נוהגים איסור בתיקון או תפירת בגדים חדשים או גרביים וכדו'. אבל בגדים ישנים מותר לתקנם במקום התפר שנקרע וכדומה, או לתקן טלאי שעל גבי הבגד [ויש מחמירין בזה], אבל אין להפוך צד פנימי לצד חיצון של הבגד דזהו כחידושו⁴⁹.

עמרא" (ובאמת שבבא"ח ציין למש"כ המתב"ר בשם היעב"ץ וכ' שצריך לעיין בפנים). ולכאור' מהפ"ו שנקטו לאיסור רק בתיקון כלים חדשים (ראה בסמוך) ואף התיר המג"א וש"א לעשות ריקמות וכדו' משמע שאין האיסור במעשה שתי וערב רק בהכנת בגד, וכאן דהוי רק תיקון י"ל דאינו בכלל האיסור אף שעושה מעשה אריגה, וצ"ע. ומיהו י"ל בכ"ז דס"ל להיעב"ץ כשי' הב"ח ודעימיה שאיסור התיקון אף בכלים ישנים, ראה הע' הבאה. ולדידן דנקטי להיתר, אף בזה י"ל דשרי, וב"ה בארחות רבינו ח"ב, שבבית מרנן החזו"א והקה"י זצ"ל היו מתקנים גרביים בתשעת הימים.

49. מרדכי תענית סי' תרל"ג בשם רבינו שב"ט ע"פ היר"ו הנ"ל, וכ' דכיון שהשתי אסור כש"כ תיקון בגדים חדשים וכ"כ הרוקח, אלא שהרוקח לא אסר תיקון בגדים ומנעלים חדשים רק בשבוע שחל בו ת"ב, ובהגמ"י פ"ה או' ר' ובמהרי"ל ובאגודה בשם יש נוהגין. ובדרכי משה סק"ב העיר דלפי טעם היר"ו דאסור משום שפסקה בו אבן שתיה, א"כ מנלן ללמוד גם תיקון בגדים חדשים אולי רק סידור השתי אסור אבל שאר תיקונים שרי. ובאמת שהב"י נזהר מזה ובשו"ע חילק הלכה זו לשנים, בס"ה הביא המנהג של היר"ו לגבי שתי, ובס"ז כ' די"א דאסור לתקן בגדים חדשים, והיינו רק י"א נואינו מוכרח מדין שתי הנ"ל וכמ"ש הד"מ}. והרמ"א באמת סמך על סברתו לדינא בס"ז [במה שהקיל שם כמ"ש הגר"א בביאורו שם].

ובב"ח כ' דלמנהגנו שאיסור כיבוס מר"ח ואף בישנים וכמ"ש הרמב"ן, א"כ יש לאסור אף בתיקון בגדים ישנים משום דלא גרע מכיבוס. והוב"ד בשיכנה"ג והא"ר או' ט"ז והחור"י במקו"ח ואף ע"י גר

לו. וכן אסור לקנות כלים או בגדים חדשים ואפי' גרביים וכדו' שאין מברכין עליהם שהחיינו אפילו שאין דעתו ללובשם עד לאחר תשעה באב, [ואפילו כלים ישנים שחביבים הם אצלו כחדשים יש מי שאומר שאין לקנותם, ויש מתירין⁵⁰]. ואם הוא לצורך נישואין שאחר תשעה באב

ע"ש. ודבריו צ"ע דהרי לרוה"פ הנ"ל רוקח אגודה ומהרי"ל. אף תיקון כלים חדשים לא אסור אלא בשבוע שחל בו ת"ב. והרי בזה בודאי אסור ביבוס מר"ח, ולמה ב' דוקא חדשים, אלא ודאי התיקון כלי דבמקום א' הוא אינו דומה לכיבוס שהוא תיקון וחידוש ומינכר בכל הבגד, והרי ש"פ לא הביאו דברי הב"ח לדינא והעתיקו דוקא תיקון כלים חדשים הדה"ח חיי"א [וע"ש דאף לנקותם אסור] קיצוש"ע ומ"ב. ושוב ראיתי להריא בבגדי ישע שכ' שבגדים ישנים מותר לתקן שאינו יכול להתבזות ע"ש. וכן במטה יהודה דין ז', פשיטא ליה שאין איסור בתיקון רק בבגדים חדשים ממש, ע"ש. ואף במועד לכל חי סי' י' או' ח' כ' שמותר לתקן בגד קרוע שהותרה תפירתו. ובבא"ח כ' שמותר לתפור טלאי ע"ג הבגד, והובא בכה"ח או' י"ז. ובארחות רבינו ח"ב שאצל מרנן החזו"א והקה"י זצ"ל נהגו לתקן בגדים וגרבים, וביאר מרן הקה"י שהב"ח שאסר תיקון בגד ישן, אפשר שזהו רק כשתיקנו כולו דהיינו שהפך צד פנים לצד חיצון וכדו', אבל תיקון ותפירת בגד ישן שרי. וכ"כ בעמק ברכה ואבילות או' ט"ז שד"ז אסור באבל, ואמנם באגרו"מ או"ח ח"ג סי' פ', כ' שהדבר תלוי באיזה אופן עשאו שיחשב כתיקון כל הבגד, ולא כלל הוא שבחילוף צד פנימי לחץ הוי כחידושו, ורק באופן שחביב עליו ע"ש. ועכ"פ שם משום גזירת גיהוץ מיירי, אבל מש"כ הב"ח לאסור הוא משום דדמי לכיבוס, ובזה י"ל דכל בגד ישן שתפרו ועשאו מחדש הוי ככיבוס.

50. רמ"א תקנ"א ס"ג, ובמ"ב שם דאפי' דעתו להניחו לאחר ת"ב אסור. ועי' ביד אפרים דאף שאין מברכין עליהן שהחיינו כמנעלים חדשים אסור ודאי מברכין אסור כל בין המצרים] וטעמא דקניית כלים חדשים דכיון

למי שאין לו אשה ובנים, מותר⁵¹.

אוצר החכמה

דיש שמחה בקנייתן הוי כתחילת עשיית הבגדים. וזכ"ב בתה"ד ס"ס קג"ב, דתיקון השתי איסורו משום שמחה והיעב"ץ בסידורו כ' דחומר בקנין מבעשייתן שאפי' ישנים החדשים אצלו אסורים אם הם חביבים עליו וגם מטעם שהחיינו לאו שפיר דמי אבל בנתנו לו במתנה כיון שברכתו הטוב והמטיב מברך מיד⁵². והובא בשע"ת סק"י. והנה כלים ישנים החביבים אצלו מפורש בסי' רכ"ג ס"ג שמברך עליהם, וא"כ בזה אסור כל ביהמ"צ משום שהחיינו. וביעב"ץ מבואר דב' טעמים הם, ונראה כוונתו דכיון דחוינן דמברכין שהחיינו ש"מ דהוא דבר שיש בו שמחה וממילא אסור לקנותו מדין שמחה, ונפק"מ אפי' כשקונה לו ולאחרים דברכתו הטובה"מ, או שלוקח לצורך שבת למקילין בזה, אעפ"כ אין לקנותם. ושור' במטה יהודה כאן דין ז', דפשיטא ליה דבקונה בגדים ישנים שחדשים אצלו מותר אע"פ שמברכין עליהם שהחיינו, דלא שמענו איסור רק בעשיית בגד חדש וכש"כ בקניית בגד חדש ע"ש. ונראה דהיעב"ץ לשיטתו שאוסר תיקון נקבי בגדים, ונתבאר בהע' 48 דס"ל כשי' הב"ח שאף תיקון בגדים ישנים אסור, ולכן אף בקנייתן אוסר, ואנן קיי"ל שם להתיר, ראה הע' 49 שאין איסור אלא בתיקון בגדים חדשים, וה"ה בזה וכמ"ש במט"י.

ועי' באגרו"מ או"ח ח"ג סי' פ', שנתקשה בדברי היעב"ץ דלמה מתיר במתנה הרי אין זה מועיל רק לענין הברכה, אבל אסור עכ"פ משום הטעם הראשון שחביבין אצלו, שאסור אף בלא ברכה. ונראה דהאיסור בזה רק לילך ולקנות חדשים אבל אין איסור לקבל כלים חדשים ולא חיבוהו מחמת כן להחזיר המתנה וכל הנידון כאן רק משום ברכת שהחיינו. וכ"כ במקו"ח לחו"י ס"ס תקנ"ב דמנהג לקבל דורונות בתשעת הימים, וכ"מ במג"א תקנ"ד סקכ"א דאסור לשלוח דורון לחבירו בת"ב, ומוכח דעד ת"כ מותר אף בשבוע שחל בו ת"ב.

51. מג"א תקנ"א סק"ח ובמחה"ש ובא"ר סק"ה ודחי אדם קל"ג ס"ד ומ"ב סקמ"ו. שהרי מדינא אפי' לישא שרי, ומה שנוהגין שלא לישא אפי' כשלא קיים פו"ר עי' פמ"ג א"א ח' בשם הב"ח משום דלא מסמנא מילתא, אבל לענין תיקון בגדים חדשים נהגו להיתר כמ"ש המג"א וש"פ

לז. במה דברים אמורים כשתופר בעצמו או ע"י פועל יהודי, אבל כשנותן לפועל גוי שיתפור עבורו לצורך אחר תשעה באב, המנהג להקל, והגר"א מחמיר בזה. ואין להחמיר קודם שבוע שחל בו תשעה באב⁵².

לח. אסור לישראל לתפור בגד חדש או להתעסק באריגתו בין לצורך עצמו בין לצורך אחרים בין בשכר ובין בחנם⁵³, אבל אם נתן הבד לאומן ישראל ע"מ לתקנו קודם ר"ח המנהג להקל⁵⁴. והגר"א חולק שאסור מדינא בשבוע שחל בו תשעה באב בין בשכר בין בחינם⁵⁵ אא"כ אין לו

הנ"ל. ומש"כ הכה"ח או' ל' בשם הפמ"ג לאסור בזה, צ"ע דלא קאי שם רק על נישואין עצמן. וכ' המג"א סקכ"ה בשם הג' מנהגים דאפי' בת"ב עצמו שרי לעשות ע"י גוי לצורך נישואין שלאחר ת"ב.

52. רמ"א שם, ובמג"א שם סקכ"ה שהטעם שהקילו בו לפי שעדיין אין שמו עליו, ולכן לא דמי לכיבוס שאסור ע"י גוי, ובמ"ב סקנ"ג והגר"א בביאורו חולק בזה, וכ' הביאור"ל ד"ה ונהגו, דאין להחמיר בזה קודם שבוע שחל בו ת"ב. וראה הע' 55.

53. תה"ד סי' קנ"ב, ע"פ הירו' שנהגו שלא לעשות בשתי, וכ' הרשב"ט ומרדכי ורוקח דה"ה תיקון כלים חדשים, והובא בב"י, וכ' שם דבין לו בין לאחרים בין בחינם בין בשכר נהוג שלא לעשות, כיון דהטעם משום שפסקה אבן השתיה, וברמ"א שם ס"ז.

54. ברמ"א שם כ' דנהגו להקל בזה, וכ' המג"א סקכ"ב דמשמע דאפי' באומן ישראל, דהיינו בנתנן לו קודם דאחר ר"ח פשיטא דאסור ליתן וב"כ החיי"א קל"ג סי"ד, ובכה"ח ומ"ב סקנ"א.

55. הגר"א בביאורו חולק על הרמ"א וביאר דהרמ"א לשיטתו בדרכי משה שם שכ' דתיקון בגדים לא דמי לשתי דרוקא בשתי אסרו משום דבטלה אבן שתיה, ולכן מיקל קולא זו בתיקון בגדים, והגר"א שם חולק

מה יאכל, שאז יכול לתקן בגדי גויים⁵⁶. ולכל הדעות ראוי למעט בזה בדאפשר כדין משא ומתן⁵⁷, ראה לעיל דין י'.

לט. תיקון בגדים ישנים בשכר מותר, ודינו כדין מו"מ דלעיל דין י'.

אוצר החכמה

מ. בשר ויין - יש מחמירין על עצמן שלא לאכול בשר ויין מי"ז בתמוז ויש שאין מחמירין אלא בשבוע שחל בו תשעה באב. ומנהגנו שלא לאכול בשר ולא לשתות יין מליל ראש חודש אב. ואם התפלל ערבית מבעוד יום, כבר חל האיסור. והספרדים מקילים בזה בראש חודש עצמו ולאחר מכן נוהגים איסור בבשר⁵⁸.

דרשב"ט והטור לא נקטו כן אלא אסור ק"ו מכיבוס, [בשם שאסור כיבוס בגדי גויים], ולכן אף בכה"ג אין לסמוך ע"ז להגר"א כשנותן לו אחר ר"ח כמו בכיבוס אף שעושה ע"מ להניח לאחר ת"ב. ובביאור"ל הביא דעת הגר"א, וכ' שאין להתמיר בזה קודם שבוע שחל בו ת"ב, דאף כיבוס אז הוא רק ממנהג, ובזה כבר נהגו להקל.

הח"ח 1234567

56. פתחי תשובה בשם מהר"י ברונא סי' י"א, כמו באבל שמותר אחר ג' ימים ובמ"ב סק"נ. וכן בכיבוס בכה"ג בבגדי גויים כ' במג"א ומ"ב סקמ"ב דשרי, ולא התירו שם דוקא בגדי גויים אבל לא בגדי ישראל, וכן מסתברא דעכ"פ אסור משום הישראל עצמו.

57. רמ"א שם ונתבאר לעיל הע' 13.

58. מדינא דגמ' אינו אסור בשר ויין רק בסעודה המפסקת ערב ת"ב, אך ממנהגא כ' הרמב"ם פ"ה מתענית ה"ו והרמב"ן בתוה"א דיש מקומות שנהגו שלא לאכול בשר מר"ח. ובתשרי הרשב"א ח"א סי' ש"ו ובספר הפרדס ובמחזור ויטרי סי' רס"ג כ' דרוב הגאונים נהגו שלא לאכול בשר ולא לשתות יין משנכנס אב, והיינו משום דגרסי בירו' פ"ד דפסחים ה"א הני נשי דנהיגי דלא למישתי "תמרא" [ול"ג למישתי עמרא] ומטעם

מא. איסור בשר ויין נוהג בין לגדולים בין לקטנים ואפילו לא הגיעו לחינוך⁵⁹. ובתינוק חלוש יש להקל וראוי

שפסקה אבן השתיה הוא טעם שפסקה בו השתיה וכ"ה באבודרהם בשם רב האי גאון שכן מנהג כל ישראל ע"פ הירו' הנ"ל, וכ"ה בארחות חיים וכלבו שכן מנהג ספרד וע"פ הירו'. וכ' בטור שכן מנהג אשכנז שמר"ח נמנעים מבשר ויין חוץ משבת, ויחידים נמנעים כבר מי"ז בתמוז. ובשו"ע שם ס"ט שיש נוהגין כן כל שבת זו. וכ' המ"ב שם סקנ"ח דר"ח עצמו גם בכלל האיסור, וכן מנהגינו. וכמ"ש ברה"ח וחי"א. ועי' בסדר היום שכ' הטעם שמחמירין אף בר"ח לפי שהוא ר"ח הפורענות וגם שנסתלק בו אהרן הכהן, וכ"כ במאמ"ר ובנזירות שמשון. ולעג"ד הטעם פשוט שהמנהג להחמיר הוא כמ"ד בגמ' תענית כט: שהאיסור מר"ח עד התענית דכתיב חגה, ור"ח איקרי חג, ופשוט שאף ר"ח בכלל, ואף דלענין בשר ויין לכו"ע האיסור רק בסעודה מפסקת זהו מדינא אבל ממנהגא מחמירין הכי בין לענין כיבוס בין לענין בשר ויין, ולענין יין מקורו ברוך מהירו' פסחים הנ"ל דגרסי' למשתי חמרא, ושם מפורש שאף ר"ח בכלל. ושור"ר ברי"צ גיאאות הל' ת"ב, שהביא כן מיר' פ"ד דתענית ה"ט ע"ש.

ואמנם הספרדים נוהגים להקל בזה בר"ח עצמו וכמ"ש בכה"ח שם או' קכ"ה והחיד"א כמורה באצבע ובא"ח פר' דברים והקול אליהו ועוד, ורק לאחר ר"ח מחמירין, וע"ש בכה"ג בשם פרי האדמה דכ"ז לענין בשר אבל לענין יין שותין אף אחר ר"ח. וכמ"ש במטה יהודה דהמנהג שלא לאכול בשר אינו תלוי בשתית היין, וכדמשמע ברמב"ם פ"ה מתענית, ומ"מ כ' הכה"ח שאין בזה כלל שנתפרדו האוכלוסים וכל א' עושה כמנהג מקומו, וכמדומה שהיום נוהגין איסור ביין כמו בבשר. ולענין התפללו מבעו"י במ"ב שם סקנ"ו ובשעה"צ שם.

⁵⁹. כן הוכיח בדגול מרבבה בס"ט ממה שמונעין השחיטה מר"ח דאף לקטנים אסור, ודומיא דכיבוס ותספורת ודוקא בכוס ברה"מ הקילו משום דמצוה שאגין וכן מוכח במהרי"ל שלא נתן כוס ברה"מ לתינוק והובא בשע"ת סק"ל וסקי"ג בחדשים וכ"כ הא"ר סקכ"ד והדה"ח, ואף שהמג"א סקל"א מיקל בזה בתינוק שאינו יודע להתאבל על ירושלים,

מב. אף בשר שנתבשל קודם ר"ח בכלל האיסור, ואף בבשר שנותר משבת המנהג להחמיר⁶⁰. [ולענין מלוה מלכה, ראה פרק ה' דין י"ג].

*60. ברכ"י סק"ו הביא מקול אליהו שמהר"א יצחקי היקל בשוירי שבת ור"ח, והברכ"י כ' לדחות ראייתו [מחולין יז]. גבי אברי בשר נחירה שהכניסו ישראל לארץ, וכרא"ש שם. וע"ז מסיק שאין למחות במקילין. וכ"כ במזבח אדמה הביאו המחב"ר שם ובנחפה בכסף סי' ג', לאסור בזה, וכ' ע"ד הקול אליהו שאין להקל בזה דמיחוי כחוכא ואיטלולא. וכן בכרם שלמה כ' בשם שמן המאור דאין טעם להקל כיון דטעם המנהג לצער נפשנו מבשר. וכ"כ בשע"ת ס"ו דבמדינתנו לא שמענו מקילין בזה והמיקל הוא פורץ גדר, ע"ש. וכ"כ בערוה"ש, והוסיף שם דאף שנתבשל קודם ר"ח אסור. מיהו לענין מלוה מלכה, עי' בכה"ח או' קמ"ד שהביא מהגר"ח פלאג"י שמיקל בזה [מול"ח סי' י' או' כ' ועוד]. ודוקא כשבושל באקראי לצורך שבת ונותר, עי' שע"ת שם.

מג. המנהג להחמיר בין בבשר עוף בין בבשר בהמה, אבל
בשר דגים מותר⁶¹. והשוחרטים נמנעים מלשחוט
ומצניעין הסכין של השחיטה מר"ח, מלבד לצורך מצוה
כגון לשבת או לסעודת מצוה, כמילה ופדיון הבן, וכן
לצורך חולה קצת מותר. לפיכך עדיין שוחטים עבור בתי
חולים קטנים חלופים וכדומה⁶² [ראה בסמוך].

61. מדינא אין האיסור אלא בבשר ועוף ואפי' בעת"ב בסעודה המפסקת
לדעת רזה"פ, דאף בשר מליח היה מותר או בשר עופות משום שאינו
משמח, וכמ"ש הראב"ה ועוד ע' טור ס' תקנ"ב. ומ"מ למעשה מחמירין
שם וכמ"ש האר"ז דאף דמדינא מותר מ"מ אין נכון לעשות כן ויש בו
משום אל תטוש. וכ' המרדכי ריש תענית בשם הראב"ה אף לגבי
הנוהגים איסור מר"ח שאסורין אף בבשר עוף או בשר מליח ויין תוסס,
וכ"כ בשו"ע ס"ט. וכ"ז בבשר עוף אבל בדגים אע"פ דבסעודה המפסקת
מחמירין אף בדגים, מ"מ בס' תקנ"א לא הזכירו הפו' כלל איסור בזה. רק
בבשר עוף, וכ"ה להדיא במהרי"ל שהיה מבשל דגים בשבוע שחל בו
ת"ב. ומ"מ כ' הב"י ס' תקנ"ב שמי שא"א לו במאכלי חלב יאכל בשר עוף
שאינו משמח. וכ"כ המג"א תקנ"א ס"ק כ"ה, והא"ר דה"ח וחי"א, ומ"ב
סקס"ד. ומשמע מדבריהם דלא מחייבין למי שא"א במאכלי חלב שיאכל
דגים או שישתפק בירקות וכד' אלא כיון שעיקר תזונת האדם באה מחלב
או בשר מי שא"א לו בחלב מתירין לו בשר עוף. ובערוה"ש סעיף כ"ה
כ"ו מתיר אף לאדם גדול כשהוא חלוש בשר עוף, וכ"ה להדיא בארחות
חיים הל' ת"ב דלאדם חלוש מותר בבשר. ומ"מ כ' בשבות יעקב ח"א סי'
כ"ו דמי שיודע בעצמו שיוכל לאכול מאכלי חלב שלא יזיק לו כלל רק
שרוצה לילך אחר תאוה לבו לבשר עוף הר"ז בכלל פורץ גדר והוב"ד
בשע"ת סקכ"ח, וכ' שם דהכל לפי ראות עיני המורה שאם העם פרוצים
בזה יש להחמיר להם ע"ש.

62. רמב"ם פ"ה מתענית ה"ו, וכ"ה ברי"צ גיאות בשם רב האי גאון,
ורבינו ירוחם נתיב י"ח ח"ב ובהגמ"י פ"ה או' ט. והובא בד"מ סק"ח וכ'
שכן הוא המנהג מלבד כששוחטים לצורך שבת או לחולה או לברית

מד. כל האוכל בשר ושותה יין במקום שנהגו לאסור הר"ז
פורץ גדרן של ראשונים, ונא' ופורץ גדר ישכנו
נחש⁶³.

מה. מי שאי אפשר לו לאכול מאכלי חלב יכול לאכול
בשר עוף או בשר מלוח ב' ימים ולילה אחד, וכל
שכן תבשיל של בשר⁶⁴ [ויש מקילין אף לחלוש וצריך לכך],
ועכ"פ מז' אב יראה להימנע מזה למי שיכול⁶⁵.

מו. חולה שאין בו סכנה אפי' רק מקצת חולי, וכן מינקת
שאם אינה אוכלת בשר עלול להזיק לחלבה מותרין
בבשר מלבד בסעודה המפסקת. וכן יולדת כל ל' יום
מותרת, ומ"מ ראוי לה אם אינה חלושה להמנע מז' אב⁶⁶,

וכדו'. וברמ"א שם ס"ט. ובמקו"ח להחור"י כ' דהיינו שאין שוחטין אז אף
לצורך אחר הצום. ובערוה"ש סכ"ה דבעיר גדולה שיש תמיד חולים
ויולדות וחלושים לא שייך להצניע הסכין ע"ש.

63. תשו' רשב"א ח"א ס' ש"ו. ובטוש"ע תקנ"א סי"א.

64. ראה לעיל הערה 61, לענין בשר עוף, וכ' בא"ר ובגדי ישע, דכש"כ
שמותר בתבשיל של בשר, או מי שצריך לבשר בהמה ימלחנו ב' ימים
ולילה א' דהוי בשר מלוח ושוב אינו משמח ואינו אסור מדינא, ובמ"ב
סקס"ד, העתיק בשר מלוח ג' ימים והוא ט"ס גם בא"ר וכתוב שם ג' ימים
ולילה א', וצ"ל ב' ימים וכמפורש בטור ס' תקנ"ב, וכ"ה בבגדי ישע.
ולענין חלוש כ"ה בארצות חיים ובערוה"ש, ראה הע' 61.

65. מג"א תקנ"ד סק"ט ע"ש, שע"ת סקכ"ח בסופו (סק"ב בחדשים).

66. רמ"א תקנ"א ס"ט ובחיי"א כלל קלג סט"ז לענין חשאב"ס, ובא"ר
ובגדי ישע לענין מינקת וכן בשבו"י ח"א ס' כ"ז ובמ"ב סקס"א. וע"ש דאף
אחר ז' אב מותר בחולה, ורק ביולדת כל ל' יום כ' המג"א תקנ"ד סק"ט

ויש מקילין בזה אף לאשה בימי נידתה כשהיא חלשה ובאה לשאול⁶⁷.

יחסי 1234567

מז. תבשיל של בשר נהגו להחמיר בו כבשר⁶⁸, ודוקא כשנתבשל עם בשר, אבל תבשיל פרוה שבישלו בקדירה של בשר אפי' בן יומו מותר, וכן אם נפל בשר לתבשיל אם יש שישים כנגדו מותר⁶⁹, וכן אם טעמו ישראל וראה שאין בו טעם בשר מותר⁷⁰.

אוצר החכמה

מת. יין - המנהג שלא לשתות יין, בין ישן בין חדש אפי' תוך ג' ימים לדריסתו ואף במיץ ענבים מתוק⁷¹.

להמנע מז' אב שלא במקום חולי.

67. שבות יעקב שם, והובא בגליון רע"א שם. וכ' שם השבוי' דהואיל ובאה לשאול ודאי מרגשת בעצמה שאינה יכולה לאכול מאכלי חלב מחמת מיחוש שבגופה, ומשמע לפי"ז דאם יכולה בודאי לאכול מאכלי חלב אין להקל, ועי' בלקט יושר עמ' ק"ז שמחמיר להדיא באשה שבא לה וסתה בימים אלו, ולכן שלא במקום חולשה אין להקל, וע' בארחות חיים הל' ת"ב שמיקל לאדם חלוש בשר בימים אלו.

68. בכל בו כ' דאף הנמנעים מבשר מותרים בתבשיל של בשר וכדתנן בנדרים נ"ב לגבי הנודר מבשר, ועוד שהרי הצטער מבשר, וכ"כ בשו"ע ס"י רק דעה זו להקל בתבשיל של בשר אע"פ שמחמיר בבשר עוף, ומ"מ כ' המג"א שם דהאידנא נהגו להחמיר בתבשיל של בשר ואסור לשנות המנהג וכ"כ בחי"א דה"ח ומ"ב סקס"ג.

69. א"ר סקכ"ב, ובפמ"ג שם סקי"א דאף בנפל לתבשיל ויש ס' כנגדו מותר ובמ"ב סקס"ג.

70. פמ"ג והובא בשעה"צ סקס"ח, ובכגון דא סמכינן על קפילא ישראל.

71. אף שמדינא מותר ביין מגיתו כמ"ש בתענית ל. מ"מ כ' במרדכי

ומותר בחומץ [דהיינו כל שבנ"א נמנעין מלשתותו מחמת חמיצותו⁷²], וכן משקאות חריפים שאין בהם תערובת יין כשכר, בירה או וויסקי מותר. ולענין יין שרף וקוניאק הנעשים מיין, ראה במקורות. אבל אם יש בהם תערובת יין ונרגש הטעם אף שהוא פחות מששים אסור⁷³.

ריש תענית שנהגו לאסור אף ביין תוסס בתוך ג', וכן לענין ערב ת"ב, כ' הסמ"ק והא"ז ונהגו להחמיר בזה. (דלא כטור ס' תקנ"ב שמיקל בזה) וכ"ה בשו"ע תקנ"א ס"י, וכ' הגר"א בביאורו שכבר קיבלו אבותינו לאסור כל מיני בשר ויין וכ"כ המ"ב בשמו, ובהגר"א איתא רק מיני בשר, ומסתמא ה"ה בזה. והלבוש כ' הטעם שעדיין יש בזה קצת שמחה. ובמ"ב סקס"ו.

72. רמ"א ס"ט ובט"ז שם סק"ט ובמג"א סקכ"ז ובמ"ב סקנ"ז. ומ"מ כ' החו"י במקו"ח דג' ימים לפני ת"ב המנהג לאסור בחומץ ובי"ש. וביוסף אומץ [יוזפ"א] כ' שמנהג הקדום היה שהחמירו ביי"ש בתשעת הימים ואח"כ הקילו שלא כדין ע"ש, ובאגודה פ"ד דתענית סכ"ג כ' שהמנהג שלא לשתות שכר. וכ' ע"ז הד"מ סק"י שאין המנהג כן אלא שותין שכר ודבש.

73. במקור חיים הנ"ל השווה יי"ש לחומץ, ורק מז' אב אוסר כדלעיל. וכן בשע"ת שם ס"ט [סקי"ג בחדשים] בשם אור נעלם מתירו כיון שמברכין עליו שהכל ע"ש. ולענין יין שרף צלע"ט שהרי יש לו טעם של יין, וי"א שמברכין עליו בפה"ג וראה מו"ק סי' ר"ב, ובשם הלק"ט, ובמחב"ר שם, ובתשו' יד יצחק ח"ב סי' ס', ובהר צבי סי' צ"ז, וכן בארחות רבינו ח"א בשם החזו"א, דהזיעה העולה ממנו דינה כיון עצמה ולכל הפחות לחומרא, ולמו"ק וחזו"א אף לברכה. ושור' ביוסף אומץ למהר"י יוזפא שכ' שהמנהג הקדום היה לאסור ביי"ש לכל תשעת הימים, ואח"כ הקילו בזה שלא כדין. והן אמנם דבמאירי שילחי תענית כ' בשם הרבה גאונים דיין מבושל מותר בעת"ב ואפי' העלה רתיחה אחת זהו רק לשיטתם שהתירו יין מגיתו ע"ש, אבל למנהגנו שיין מגיתו אסור, ה"ה יין מבושל, וכן המנהג שאוסרים מיץ ענבים מפוסטר, וכן

הלכות ומנהגי

ממנו. תבשיל שיש בו תערובות יין אסור למנהגנו כתבשיל של בשר, אבל מיני מאפה שמערבים בעיסה מעט יין או מיץ ענבים, ואינו ניכר בעין בממשו, ובטעם יין, אע"פ שמשפרים הטעם מותר לאוכלם. [ומ"מ לכתחילה אין לערבם בעיסה בתשעת הימים]⁷⁴.

במהרי"ל שאוסר אף לבשל יין עם דגים. גם מש"כ השע"ת הנ"ל להתיר צ"ע לדעת הפו' דבסמוך שתבשיל יין אוסר משום טעם היין אע"פ שאין מברכין עליו בפה"ג, [והאור נעלם לשיטתו שמתיר בזה].

ומ"מ בשאר משקאות חריפים בודאי מותר וכמ"ש בד"מ שהמנהג ששותין שכר ודבש וכ"ה ברמ"א סי"א שמותר לשתות כל שכר ונהפוסקים בר"ס תקנ"ב הזהירו על שכר בסעודה המפסקת ואף שם התירו המרש"ל לחלש או לחולה. ומ"מ בודאי אין ראוי לעשות כן בתשעת הימים רק לצורך בריאות או למצוה כיארציית ולא לתענוג בעלמא והוא בכלל ממעטין בשמחה. וכ"ז כשאין בהם תערוכת יין, אבל אם יש בהם תערוכת יין ונרגש הטעם יש להחמיר אף ביותר מחד בששה, כ"כ במקור חיים, וראה בסמוך.

74. ה"ז סק"ט מתיר וכמו ששנינו בנדרים נב. הנודר מן היין מותר בתבשיל שיש בו טעם יין, וכן בבהגר"א סעיף ט' מבואר שיש לדמותו לנדרים. וכ"כ במט"י דין י'. וכ"ה בלקט יושר שנהגו לבשל אצל התה"ד דגים עם יין. אך בא"ר סקב"ב כ' שלמנהגנו שאסרו אף בתבשיל של בשר [ראה הע' 68] אף בזה אסור, וכ"כ המקו"ח והבגרי ישע, וכ"ה להדיא במהרי"ל שהנהיג לא לבשל בביתו דגים עם יין בשבוע זה, והובא במקור חיים. וכ"כ בשכנה"ג בשם מהר"י ברונא דאין להתיר ליתן יין גמור לתוך התבשיל. שמא ישתה ממנו. ובשע"ת על השו"ע ס"ט ד"ה יש נוהגים, כ' בשם תשו' אור נעלם שמתיר לשתות מעט יין מעורב במים כל שנתערב יותר מכדי מויגה ואין ראוי לברך בכה"ג דאין בו טעמו ולא ממשו. ואף יין שרף מותר כיון שיצא מגדר יין שמכרכין עליו בפה"ג רק שהכל, וכ' השע"ת ע"ז מהא"ר הנ"ל שמחמיר בזה למנהגנו לאסור בתבשיל של בשר, ומ"מ כתב שם שיש לחלק בין תבשיל של בשר

*.74 בתש"ו מהרי"ל ס' ט"ו מתיר ביין של הבדלה ושכן נהגו

הלכות ומנהגי

רבותיו, וכן ביין של ברהמ"ז הקילו. אך המהרי"ל שם כ' דלבו מגמגם בה משום נדר. ובדרכי משה סק"ט כ' דמאחר דמותר לשתות יין בסעודת מצוה א"כ כש"כ יין הבדלה דאין כאן נדר כלל דארעתא דיין של מצוה לא קיבלו עלייהו. ובשו"ע שם ס"י פסק להיתר בין בשל הבדלה בין בשל ברה"מ, ואמנם הרמ"א שם כ' שנוהגין להחמיר בזה שאין שותין היין אך בשל הבדלה נותנים לתינוק ואם אין תינוק שותה בעצמו, וכ' הגר"א הטעם שמחמירין בזה, הואיל ואפשר להטעימו לתינוק משא"כ בסעודת מצוה.

ובגדר תינוק כ' המג"א ס"ק ל"א דוקא בתינוק שאינו יודע להתאבל על ירושלים ומ"מ כ' הפמ"ג דהיינו דוקא שהגיע לחינוך וישתה רוב הכוס וכ"כ החיי"א ודה"ח ומ"ב סקס"ח. ואם אין לו רק תינוק גדול מזה בפר משמע שבכל אופן יתן לקטן, כ"מ בדרך החיים ובקיצוש"ע קכ"ב ס"ח שסתמו בזה שיתן לתינוק שהגיע לחינוך, וכן בארחות רבינו ח"ב [ונראה דהמג"א שהצריך שיעור זה לשיטתו דס"ל דעל קטנים ל"ג כלל, אבל למאי דנקטי' כדגמ"ר ועוד דאסור א"כ אין חילוק בין קטן לקטן]. ובשלמת חיים כתב שישתה בעצמו [ראה להלן]. והיעב"ץ בסידורו נראה דס"ל דבכל אופן בכוס הבדלה ישתה בעצמו. וכן נהג בעל התה"ד וכמ"ש בלקט יושר. גם בארחות רבינו בשם החזו"א שקודם היה טועם בעצמו ואח"כ נותן לקטן. או לגדול אף בימים אלו. ועי' בס' רע"א ס"ב, דעת הגאונים שהמקדש עצמו צריך לטעום דוקא ולא אחר, והב"ח נקט כן לדינא. מיהו המחבר שם כ' דחומרם דוקא בקידוש ולא בשאר דברים הטעונים כוס. ויש להסתפק אם הבדלה דינה כקידוש, וע"ש במ"ב סקע"ד ואכמ"ל.

ולכו"ע מבואר, דא"צ מחמת כן להבדיל על חמר מדינה אלא על היין, ומ"מ כהיום שרבו המקדשים ומבדילים על מיץ ענבים שדינו כהיין מגיתו [ועי' מג"א ס"י רע"ב שאינו מצוה מן המובחר, וכן בס"י ת"ר בשם מנהגים ועוד. מיהו כהיום רבים חביב עליהם טפי מיץ ענבים בדורות חלושים כשלנו] בודאי עדיף טפי, ואפשר דבכה"ג לכו"ע אף א"צ ליתנו לקטן, דאפשר שלא החמיר כן המהרי"ל אלא ביין גמור ולא ביין מגיתו שיש בו תרתי למעליותא, חדא דאינו משמח ומותר מדינא, ועוד דהוא יין של מצוה. ועוד מעלה, דבמאירי שיליה תענית כ' בשם הרבה גאונים דיין מבושל מותר בעת"ב, וכ' שם דאפי' העלה רתיחה אחת ע"ש. וא"כ מיץ ענבים מפוסטר יש בו מעלה זו. ואע"ג דלמנהגנו להחמיר ביין תוסס אוסרין גם בזה, [אע"ג דמיץ ענבים מפוסטר י"ל דגרע מיין תוסס

נב. סעודת מצוה - מותר לאכול בשר ולשתות יין בסעודת מצוה כגון מילה או פדיוה"ב או סעודת אירוסין וסיום מסבת, אך לענין הקרואים לסעודה יש חילוק בין קודם שבוע שחל בו תשעה באב שאז מותרין בבשר ויין כל המסובין שהיו באים לסעודה כזו גם בשאר ימות השנה [ולא יבואו במיוחד לאכול בשר או יין].

שעומד להיות יין מ"מ בין של הבדלה אפשר דכולי האי לא החמירו ליתנו לקטן. ושו"ר בשלמת חיים סי' רכ"ד, בעיקר דין זה כתב הגרי"ח זוננפלד זצ"ל וז"ל: "הנכון אם לא הנהיג את עצמו ליתנו לתינוק שיטעום בעצמו כפסק השו"ע מרן ז"ל", עיי"ש. נושם בשאלה נגע בזה שלגאונים צריך רוקא שיטעום בעצמו, וגם בשאין לו תינוק מסויים שכתב המג"א, וע"ז השיב שם תשו' הנ"ל. ואמנם קשה להקל בזה נגד המנהג שהעתיקו האחרונים ז"ל. אך במיץ ענבים יש לומר דשפיר דמי לסמוך ע"ז, וכמשנ"ת.

****74.** בכוס ברה"מ, אין נוהגין להביאו כלל וכמ"ש בדרשות מהרי"ל, והמג"א סקל"ד וכ"כ בדה"ח ומ"ב סקמ"א, וביאר שם הטעם הואיל ויש פוס' ראף במזומן א"צ כוס ע"ש. אך כ"ז צלע"ט שהרי כל טעם המהרי"ל שאוסר זהו משום גדר ולמה חמיר טפי הגדר של מנהג ת"ב, אפשר דמנהג זה גופא של זימון על הכוס של ברה"מ חמיר טפי וקיבלוה עליו, והרי מוטב לזמן עליו ולומר שלא קיבלו עליהו בתשעת הימים לכוס של מצוה. ואילו בשנתיר לו לעשות בלא כוס נמצא עובר בודאי על מה שקיבלו עליו וצע' ג. וכ"ז בסעודת רשות, אבל בסעודת מצוה שהותר בה בשר ויין או בשבת, כ' הפמ"ג בא"א ל"ב, ובמחה"ש, ובמ"ב סקס"ט.

אבל בשבוע שחל בו תשעה באב מותרין רק מנין מצומצם של עשרה אנשים זרים מלבד בעל הברית והמצוה ונשותיהם ובניהם והקרובים הפסולים לעדות, ושאר המסובין אין מותרין בבשר ויין. ומי ששלחו לביתו מסעודה זו בכל תשעת הימים אין לו היתר בבשר ויין⁷⁵.

נג. סיום מסכת המתיר בבשר ויין, הוא רק כשמסיים בדרך לימודו, ולכן אין למהר לסיים כדי שיוכלו לעשות הסיום בתשעת הימים ולאכול בו בשר ויין⁷⁶. [אך

אוצר החכמה

1234567 תתיח

75. במנהגי מהרא"ק כ' דבסעודת מצוה כמילה פדיון הבן וסיום מסכת מותר לקבץ מנין מצומצם ולאכול בשר ולשתות יין וכן הוא במנהגי מהר"א טירנא ואף בערב ת"ב. והמהרי"ל כ' דכ"ז בשבוע שחל בו שאז צריך דוקא מנין מצומצם אבל מר"ח ועד שבוע שחל בו מותרים לאכול כל השייכים לסעודה, כגון קרוביו וריעיו, והובא בד"מ סק"י וברמ"א ס"י, ואף שהלבוש לא חילק בזה בין שבוע שחל בו לקודם. האחרו' תפסו לקולא בזה כהרמ"א וכמ"ש הדה"ח ומ"ב סקע"ז.

וכ' עוד במהרי"ל שם דדוקא קרובים הפסולים מחמת קורבה או ריעיו וכנ"ל, אבל הבאים לשם רק לשתות יין ובלא"ה לא היו הולכין הוי מהבב"ע, וכ"כ הט"ז ומג"א שם. וכ' הט"ז וא"ר דגדר קרוב בזה הוא אם היו הולכים אליו לסעודה כזו אף בזמן אחר. ובחיי אדם כ' דבעל הסעודה ובניו מותרים אף בסיום מסכת, וכ"כ במ"ב סקע"ה. וכ' בט"ז סק"ב שמותר ליקח מנין מצומצם מלבד הקרובים השייכים לסעודה, ובמג"א סקל"ד משמע לחומרא בזה למאי דמקילינן מר"ח במנין גדול, אך האחרו' נקטו לקולא בזה וכמ"ש הא"ר חיי"א קיצוש"ע ומ"ב סקע"ז. ומ"מ לשלוח לביתו מהסעודה אסור לו לאכול בשר ויין ע' במג"א סקל"ה ובש"א ווע"י דע"ת למהרש"ם שנראה להקל אף במשייר למחר וצ"ע].

76. א"ר חיי אדם קע"ג סק"ט, מ"ב סקע"ג, ועפ"ז נראה דבסיום נביאים או משניות שדנו האחרו' ז"ל שאם חשוב סעודת מצוה והארכנו בו בהל' חג בחג פסח פרק י"ג הע' 20, בתשעת הימים אינו מתיר בבשר

פשוט שיכולים למהר ולעשות סיום על דגים ושאר משקאות בלא בשר ויין].

נד. מי שאין רגיל לעשות סעודה בסיום מסכת, כגון סיום משניות נביאים וכדומה, לא יעשנה בבשר ויין כשמסיים בט' הימים⁷⁶.

נה. כשעושים סיום מותר לזמן אף מי שלא למד אם הם מחזיקים בידי הלומדים בממון או מהגבאים המשגיחים עליהם או שעכ"פ הם מסייעים בסעודה עצמה. ויש מתירין בכל אופן לזמן בנים או קרובים שרגילים תמיד לבוא באופן כזה⁷⁷.

נו. רחיצה - נוהגין שלא לרחוץ מראש חודש כל גופו אפילו בצונן, ולכן אסור לרחוץ בים או בכריכה בימים אלו [מלבד לצורך רפואה ובריאות]. אבל פניו ידיו ורגליו מותר לרחוץ בצונן⁷⁸ אבל לא בחמין⁷⁹.

ויין כיון דאין דרך לעשות סעודת סיום על כגון אלו בבשר ויין לפיכך על סמך סיום כזה אין להתיר בבשר ויין.

77. המג"א מתיר בכל אופן לזמן רעים או קרובים, והיעב"ץ בסידורו אוסר כשאינם מסייעים בעצמם או שהם עכ"פ מהגבאים המשגיחים ע"ז. והכרעת הביאור ל"ד"ה בסיום, להתיר כשהם עכ"פ מסייעים בסעודה עצמה.

78. רמב"ם פ"ה מתענית ה"ו: "נהגו שלא ליכנס למרחץ בשבוע שחל בו ת"ב". ומשמע דוקא במרחץ והיינו בחמין. ואמנם הראב"ה ואו"ז ומרדכי כ' דנהגו שלא לרחוץ מראש חודש, ויש עלינו לקיים אל תטוש תורת אמך. וכ' בתה"ד סי' ק"ג דמשמע שאף בצונן יש לאסור, והרמב"ם לשטתו אוסר רק בשבוע שחל בו ולמנהגנו אסור אף בצונן ומראש

1234567 חוהא

79. תענית י"ג, תש"ו מהרי"ל סי' ט"ז הובא בב"י ובד"מ סק"ז וברמ"א שם.

81. בדרכי משה שם כ' שמקצת בנ"א נוהגין שמי שחופף ראשו כל ע"ש גם בע"ש זו חופף ראשו, וכ"כ בספר הפרנס דחופף ראשו. וכ"כ המהרי"ל גופיה בתש' סי' ט"ו דמותר לרחוץ ראשו בחמין אבל לא פניו ידיו ורגליו וכמ"ש בדרכי משה להדיא לאסור רחיצת פניו ידיו ורגליו בחמין, ולא הביא שם יש מקילין רק בחפיפת הראש, כפי הנראה דראשו שאני דאי אפשר בצונן, ומהרי"ל גופיה חילק בין הראש לפיור, וכ"כ הרמ"א שם סט"ז, ואסור רחיצת פיור בחמין ורק בחפיפת הראש כ' שיש מקילין למי

שרגיל בכך בכל ערב שבת ע"ש. ואמנם בחיי אדם כלל קל"ג סי"ט כ' דנ"ל דאף פיור בחמין מותר למי שרגיל בכך ע"ש. והוכיד במ"ב סקצ"ז ללא חולק, ולא זכיתי להבין דהרי המהרי"ל והרמ"א אוסרים להדיא ופשיטא דרמ"א מיירי במי שרגיל בכל ע"ש, שהרי מדינא דגמ' חייבין לרחוץ בכל ע"ש בחמין ע' ס' ר"ס ס"א. ובודאי הו"ל לפוסקים לפרש ד"ז דלרגיל בכך שרי כמו שכ' גבי חפיפת הראש. ועוד דלהדיא מחלקים המהרי"ל והרמ"א בין ראשו לפיור וצ"ע. ומ"מ טעם החי"א נראה דהואיל והוא מצוה מדרבנן לרחוץ בכל ע"ש בחמין, ולהרמב"ם אין האיסור רק בשבוע שחל בו. א"כ אף למנהגינו י"ל דלא אסרו ברחיצת מצוה כדמוכח מלבישת הליבון וטבילת נדה, וכיון שהיא רחיצה דמצוה ס"ל לחי"א דיש להתיר ראדעתא דהכי לא נהגו. אך כ"ז למי שרגיל תמיד בכך ואינו מבטלו. ושור' דאף היעב"ץ בסידורו התיר בזה למי שרגיל כהחי"א ודוקא בלא סבון. וכ"כ בקיצוש"ע ומהרש"ם בדע"ת.

אך שוב התבוננתי דלא סגי בזה דהמהרש"ל בתשו' סי' צ"ב כבר עמד בזה היאך הקילו לבטל רחיצה בע"ש שהיא מדינא בתשעת הימים וכ' שם וז"ל: "אמת אגיד שאף בתשעת הימים לא יאות בעיני המנהג לבטל רחיצה בע"ש אבל מה אעשה שכבר נתפשט המנהג" ע"ש. והביאו הב"ח והט"ז בסקט"ז, ואף הם בקושי התירו מחמת כן ברי"ח שחל בע"ש כיון שאינו שבת של חזון, אבל בשבת חזון לא מלאם לכם להתיר מדמת המנהג, שע"ז מסיק הט"ז שיש לנהוג איסור בכל גווני, והלא אף הם מיירו שם למי שרגיל לרחוץ כל ע"ש ואפ"ה לא התירו בע"ש חזון. וואין לומר שרצו להתיר חפיפת הראש, דהלא אם בפיור אין קפידא מה בכך, הלא עיקר המצוה בפיור ע"י בשו"ע סי' ר"ס ס"א. ויותר מזה, הלא בליקוטי מהרי"ל איתא דה"ה ברגיל לחוף בכל ע"ש ומ"מ לא הקיל לחפוף הראש אלא בצונן ולא בחמין, ואף ע"ז כ' דבקושי התירו בע"ש. וא"כ צ"ע להקל בכ"ז בפיור בחמין אף לרגיל, ומה גם דכהיום נהיה כהפקר במקואות שנכנסין ורוחצין בחמין כמעט כבכל ע"ש ולא מינכר שהיום אסור, וצלע'ט בכ"ז.

ושור' בערוה"ש שכבר צווח על המקילין בזה מחמת שרגילין בכל ע"ש מדברי הרמ"א שלא התיר אלא חפיפת הראש, וקרא תגר ע"ז וכ"כ להדיא בדרך החיים. אך מ"מ מנהג העולם כהיום להקל בזה כהחי"א יעב"ץ קיצוש"ע והמ"ב. ואמנם נראה דהמקילין בזה בכל אופן יזהרו לעשות קודם חצות כדמוכח בב"ח ובט"ז סקט"ז שעיקר טעם המנהג

נז. מותר לטבול במקוה בצונן למי שרגיל בכל ע"ש ואינו מבטלה בפשיעה [ואם אין שם רק מקוה חמה ואין רצונו בחמין אלא בצונן, מותר לטבול ולצאת מיד]⁸³.

*81. כ"מ בב"ח ובט"ז סקט"ז. וכ"ה בפמ"ג במש"ז שם ובשע"ת סקל"ז
ובביאור"ל ד"ה דחפית. אך צע"ק דבתשו' מהרי"ל הובא בב"י ובד"מ
מבואר בשם ספר הפרנס שהתיר חפית הראש רק סמוך להכנסת כלה
שבוה מינכר שהוא לצורך שבת וצ"ע.

82. מג"א סקמ"א, ובחיי"א ובמקור"ח להחזו"י, וקיצוש"ע ומ"ב סקצ"ו. ואיני יודע למה יש מקילין בכך, ואין בזה היתר למזוהם אף שרוחץ מחמת זיעה לתוף גם בסבון.

83. של"ה, וכ' שם שלא ירחץ ביותר רק כפי שיעור טבילה שרגיל בכל ע"ש, ומשמע שאם דרכו לטבול כמה פעמים מותר. ובמג"א סקמ"א ובחיי"א ודה"ח וישועות יעקב ומ"ב סקצ"ה. וכ' בשעה"צ אר' צ"ח, דהיינו דוקא שלא בחמין, דבמים חמים בודאי רחיצה של תענוג היא. וכ"ה להדיא בדה"ח וקיצוש"ע ע"ש. ובכה"ח אר' ק"צ כ' דמי שקשה לו לטבול בצונן או שאין לו רק מים חמין מותר אם אינו מבטלה בכל פעם ע"ש. ולענ"ד אינו ברור כלל, ובפרט לסברת השעה"צ דהוי תענוג, שהרי לא התירו רחיצת כל גופו בחמין בע"ש אף למי שאינו מבטלה וכוונתו רק למצוה הואיל ויש כאן הנאת רחיצה, ואף בטבילה בחמין כ' השעה"צ דהוא ודאי רחיצה של תענוג. וזהו בכלל המנהג שנהגו לאיסור, ואינו מועיל מה שמכוון לטבילה דעכ"פ גופו נהנה מזה ויש כאן רחיצת תענוג. והטעם שהתירו כל הפו' טבילה בצונן לרגיל בכל ע"ש משום דהוי לשם מצוה לא שייך חומרת התה"ד דראוי להחמיר בזה, שהרי מדינא שרי בצונן, ולכן לא התירו בחמין. ומ"מ כ"ז למי שקשה לו לטבול בצונן, אבל אם אין כאן רק מקוה חמה ואין לו שום ענין בחמין

נ"ט. מי שרגיל לטבול תמיד לקריו, או סנדק לצורך ברית, מותר לטבול אף בתשעת הימים בצונן⁸⁴.

ורצונו שיהיה צונן ולא נוחא ליה בהכי, נראה דיש להתיר כדין אינו מתכוין בדרבנן ולא נוחא ליה ובזה קיל טפי מאיסורי דרבנן. ועי' אבני נזר או"ח סי' תקכ"ו ודר"ק.

84. ב"ח ט"ז סקט"ז, דה"ח ומ"ב סקט"ט. וטעם הדבר כ' הב"ח וז"ל:
דרוקא בע"ש של חזון דחל לפעמים בערב ת"ב ראוי להחמיר מחצות
ואילך כמו ערב ת"ב בעלמא, ומשום לא פלוג נהגו לאסור בכל ע"ש של
חזון, אבל בע"ש שהוא ר"ח שאינו שבת של חזון "לא ראיתי לאסור כלל
ובפרט הרגיל לרחוץ בכל ע"ש כשאפשר לו ונמנע מזה עוון יש בידו",
עכ"ל. ומשמע להדיא מלשונו שבע"ש זו כל שעושה לכבוד שבת הותר
איסור מרחץ לגמרי, ולכן מותר כל גופו וואף לאוסרים בע"ש חזון
בפיו"רן אע"ג דהמצוה רק פניו ידיו ורגליו, כיון שעושה לכבוד שבת.
וכן מותר אף בסבון בע"ש זו כיון שעושה לכבוד שבת, וכ"מ להדיא
בלבוש שכ': "אבל בבורית לא יחפוף בשבת זו". והיינו בשבת חזון, ולא
בשבת של ר"ח קודם לכן יעו"ש.

*84. המהרי"ל דיסקין בקו"א סי' ה' או' ס"ג נסתפק בזה וכ' דבשבת ודאי יש להקל. ואמנם בישועות יעקב סי' תקנ"א מתיר למי שדרכו בכך אף בחול, וכן בבא"ח פר' דברים סט"ז, וע"פ מש"כ בתשו' רב פעלים ח"ד סי' כ"ט, וכולם לא התיירו רק למי שדרכו בזה, וברב פעלים שם כ' "שדרכו תמיד לטבול בו ביום בשביל טהרה ולא יעבור", וכ' שם שיטבול בבוקר קודם שחרית שבזה ניכר שאינו לתענוג ולא יותר מאוחר שהחום גובר ע"ש. וכן מתיר שם למי שדרכו לטבול תמיד קודם הליכה לבית הקברות ולאחריו, והטעם דאינו לתענוג אלא למצוה. ובארחות רבינו ח"ב בשם החזו"א והקה"י שמותר לטבול לקריו בתשעת הימים להזהיר בזה ע"ש. וכ' שם דנהג תמיד לטבול תמיד בכל ר"ח ואמר שמותר לו

ס. לצורך מצוה מותר לרחוץ, ולפיכך נדה רוחצת וטובלת כדרכה אפילו בחמין [ויש מחמירין דוקא בפושרין]⁸⁵. וכן לצורך רפואה מותר לרחוץ בחמין כגון מעוברת קרוב לעת לידתה מותרת לרחוץ בחמין, או ליולדת או לאדם חלוש שצריך על פי הרופא לרחוץ בחמין, או לרחוץ בחמי טבריא לרפואה, או בים לצורך בריאות⁸⁶. וכן בקטנים שיש להם חטטין בראשן, מותר לרחוץ ראשם⁸⁷.

סא. איסור הרחיצה הוא אף במקומות חמים, אבל מותר לרחוץ בצונן להעביר את הזוהמא, ודוקא את מקום הזוהמא עצמו⁸⁸. ואם הוא איסטנים וגופו מזיע, יש להקל

הוצאת החכמה

אף בר"ח אב הואיל ורגיל בכך ע"ש. ויש ללמוד מזה למי שרגיל לטבול בכל יום לתוספת טהרה.

85. רוקח סי' שי"ד, אך שם לא התיר אלא ברחיצה בפושרין, וכ"כ האגודה. ואמנם המהרי"ל התיר אף ברחיצה בחמין בנדה, וברמ"א סט"ז סתם להיתר כמהרי"ל. וכ"כ להדיא בדרך החיים. וכ"כ במ"ב סקצ"ב ובביאוה"ל ד"ה ולצורך.

86. תשו' מהר"י ברונא הוב"ד בשכנה"ג וא"ר ובשערי תשובה סקל"ז [סקי"ז בהו' חדשה]. ומ"ב סקכ"ח ובשעה"צ שם. ובארחות רבינו ח"ב בשם החזו"א שמותר רחיצה בים לצורך בריאות.

87. לבוש ומ"ב סקצ"ג.

88. עי' מ"ב תרי"ג סק"ב דעת הרבה פו' דאף ביוהכ"פ מותר לרחוץ להעביר את הזוהמא לבוש מג"א וא"ח. מיהו הב"ח וט"ז ופר"ח שם מחמירין, ובתשעת הימים בודאי יש להקל שלא אסרו רק לתענוג שהרי התירו בע"ש למי שרגיל לרחוץ תמיד ועוד, מה שלא הותר ביוהכ"פ.

להשתטף בצונן, אך אם אינו איסטניס, יש להחמיר. ובמקומות חמים ביותר, יש לשאול שאלת חכם ולברר מנהג המקום⁸⁹.

סב. חל תשעה באב בשבת ונדחה לאחר שבת, מדינא אין לשבוע שלפניו דין שבוע שחל בו תשעה באב, ונפק"מ לכמה דברים, וכן לספרדים שנוהגים היתר מר"ח עד שבוע שחל בו תשעה באב. ואף למנהגנו יש חילוק לכמה דברים [ראה דין ט"ז י"ט ל"ג ל"ז נ"ב ועוד]⁹⁰.

ודוחק לומר דכאן ר"ש בו אף משום אבילות חמיר טפי ואסור אף לזוהמא, דאף באבל מבואר בירר' פ"ב דברכות דמותר רחיצה שאינה של תענוג, וכש"כ בתשעת הימים דעיקר איסור רחיצה בצונן הוא חומרא כמ"ש בתה"ד סי' ק"נ.

89. עי' יו"ד שפ"א ס"ג דבאיסטניס שרי בימי אבלו, ובמזיע הותר אף ביוהכ"פ בסי' תרי"ג מ"ב סק"ב ראה הע' דלעיל, ובגופו מלוכלך בכמה מקומות כ' במ"ב שם סק"א בשם המט"א שאם טורח לרחוץ כל מקום בפנ"ע מותר לרחוץ כל גופו בפעם אחת. וידוע דהגר"א דושניצר זצ"ל הקיל לבני הישיבה לרחוץ בתום מחמת הזיעה, והחזו"א אסר בזה, ומהגר"ש אלישיב שליט"א שמעתי שלאיסטניס הרגילים לרחוץ בכל יום, יש להקל, ובלא"ה יש להחמיר. ובאגרות משה ח"ד אה"ע סי' פ"ד או' ד', מתיר לבני הישיבה לרחוץ מחמת זיעה ביום חום ע"ש. וכן בטכריא הגר"מ קלירס זצ"ל הורה להקל בזה שם לרחוץ בצונן מפני שחם שם מאד בפרט בימים אלו.

90. ירר' שילחי תענית הובא ברא"ש וחר"ן שם, ומ"מ הסמ"ג כ' שנהגו לאסור כל שבוע שלפניו. והסמ"ק כ' שהוא רק חומרא, ולצורך שבת יש להקל. ואמנם ברי"צ גיאנות מבואר כהסמ"ג, ועי' במנחת חינוך סי' פ"ב שהביא דבירר' עצמו הוא פלוגתא, והשו"ע סי' תקנ"א ס"ד פסק בסתם כדעת הרא"ש להיתר, וכ"כ בשולחן גבוה ובבא"ח פר' דברים, ובכה"ח

הלכות ומנהגי

שם. רק דבדאפשר ראוי להחמיר כיש מי שאומר. ואף דלדידן בדרך כלל אין נפק"מ וכמ"ש הרמ"א דנוהגין לאסור מר"ח, וכמ"ש בשעה"צ שם, מ"מ נפק"מ לספרדים שנוהגין כמחבר. וגם לדידן יש נפק"מ לנטילת צפרנים או לכיבוס בגדי קטנים או למנין לסיום מסכת. ובכמה דברים שהקילו הפו' עד שבוע שחל בו ת"ב. ואף שנראה בפו' דאנן קיי"ל בסתם ויש, דיש לכתחילה בדאפשר לשיטה זו, מ"מ לדידן אין מקילין עד שבוע שחל בו רק בדברים שהם בגדר חומרא, ולא מדינא שבזה נוהגין איסור מר"ח, ולהגי מילי בודאי יש להקל כעיקר הדין וכדעת המחבר. ועי' מנחת ברוך סי' פ"ב שגם הכריע להיתר כשי' הרא"ש, וכ' שם דשפיר איכא נפק"מ בזה ע"ש. ועי' בא"ח דלענין תספורת אף הספרדים מחמירין בזה כדי ליכנס ליום התענית כשהוא מנוול, והובא בכה"ח שם.

בחמין, וסיכה⁶. וראה להלן פרטי הדינים.

ז. בפר' דברים מסיים שני ב"לרוב", וקורין פס' איכה אשא לבדי בניגון איכה⁷. ואצל החזו"א קראו כרגיל.

ח. מפטירין חזון ישעיהו, בניגון איכה, ואין נער פנוי אומר אותה. ואם העולה קורא, יעלה מי שיודע להפטיר בניגון איכה⁸. ואצל החזו"א קראו בניגון הרגיל.

ט. לימוד בשבת חזון שחל בערב ת"ב או בת"ב שנדחה, ראה פרק ו' דין ב'.

י. דין סעודה ג' בערב ת"ב הנ"ל, ראה פרק ו' דין כ"ב.

יא. מוצאי שבת חזון מבדילין על היין ונותנין לתינוק שהגיע לחינוך לשתות, ואם אין שם תינוק שותה

הכלה במחולות או בכלי שיר" עכ"ל.

6. רמ"א תקנ"ד סי"ט ומ"ב שם סקל"ט.

7. לקט יושר, שמפסיק ב"לרוב", ואמר הטעם להקדים איכה של משה לאיכה של ירמיהו. ולענין ניגון איכה, כ"כ לקוטי מהרי"ח ובא"א [בוטשטאטש] סי' קל"א ע"ש.

8. מג"א סי' רפ"ב סקי"ד, והוא מתשו' הריב"ש סי' קי"א, ובמקו"ח סי' תקנ"א. והנהגת החזו"א במוע"ז ח"ח ובארחות רבינו ח"ב. [ועי' ברכ"י סק"ב שאין לומר בשבת חזון שום קינה אף בת"ב שחל בשבת, ובפרט בפרהסיא ע"ש. אך שם מיירי שאומר קינות עצמן]. ושמעתי מהגרי"ש אלישיב שליט"א שתמה טובא בזה כיון שמקורו בראשו ז"ל ובמג"א ואין לשנות מהמנהג. ואפשר דהחזו"א ס"ל דהם לשיטתם שהלכו בבגדי חול ופרסו פרוכת שחורה או של חול, ולא שרו זמירות [ראה הע' 4] דס"ל דכל שאינו מעיקר דיני אבילות לא חשיב אבילות בפרהסיא, אבל

בעצמו. ראה פרק ד' דין נ' פרטי הדינים⁹.

[1234567]

יב. אחר הבדלה ראוי לפשוט בגדי שבת, ומ"מ אם כבר פשט מעליו בגדי השבת אין לחזור וללבושו¹⁰, וראה במקורות.

יג. מלוח מלכה אין לאכול בשר ויין, ומי שרגיל תמיד בסעודה זו, יש מקילין לאכול הנשאר מסעודת שבת¹¹.

[אוצר החכמה]

לדידן שנוהגין ע"פ הגר"א שעושין הכל כבכל שבת שאין להראות שום סימן אבילות בשבת אף זה בכלל. ואמנם במגן אבות למאירי סי' כ"ד ב' שהגאונים התירו בשבת איכה וחזון לקונן, לעורר לתשובה בימים אלו. 9. ראה לעיל פרק ד' הע' 74 באורך.

10. אבילות החורבן, ופשוט, דבקושי התירו ואף בשבת חזון, ועי' גם מ"ב תקנ"ט שכשהתירו לצורך המילה יש לפושטן אחר המילה. וכן בכל מוצ"ש כ' המג"א סי' רס"ב סק"ב בשם האגודה והאר"י ז"ל שיש לפושטן מיד אחר הבדלה, וכש"כ בשבת חזון. וראיתי בנטעי גבריאל שהביא מא"א תנינא שהאיסור בלבישה וא"צ להפשיט, וכן שמעתי מהגרי"ש אלישיב שליט"א, ואמר שאם כבר פשט הבגד במוצ"ש אין לחזור וללבושו.

11. ברכ"י סי' תקנ"א סק"ו ובמח"ב שם בקו"א, הביא ממזבח אדמה ועוד שמקילין בבשר שנשתייר מסעודת שבת, וכ' שאין למחות במקילין שיש להם על מה שיסמוכו. ובשע"ת על השו"ע סי' כ' שמדינות אלו לא נהגו היתר בזה ושהמיקל פורץ גדר, וכ' שם דאף המקילין בזה רק כשנשאר באקראי ולא לבשל בריוח יותר שישאר אף לחול. וכ"כ בערוה"ש סכ"ד [ודחו הראיה מאיברי בשר נחירה]. ומ"מ לענין מלוח מלכה שהוא סעודת מצוה השייכת לשבת כ' במועד לכל חי סי' או' ב' שיש להקל, וכ"כ ביפה ללב ח"ב סי' תקנ"א סק"ו בשם הארחות יושר, ובתורת חיים לסי' תקנ"א. ומיהו י"ל דזהו למנהגם אבל למנהגנו להחמיר אפשר שאסור בכל אופן. וע' ליקוטי מהרי"ח שהביא מהישמח משה שהחמיר בזה. ופשוט שאף המקילין זהו רק אם דרכם כן בכל מוצאי שבת לאכול בשר בסעודה זו.

אה"ח 1234567

פרק ו

ערב תשעה באב

א. לא יטייל אדם בערב תשעה באב אחר חצות היום, ואם חל תשעה באב בשבת לא יטייל כל היום¹.

ב. נהגו שלא ללמוד ערב תשעה באב אחר חצות היום כי אם בדברים המותרים, ויש מקילין בזה. והרוצה להקל אין מוחין בידו, ובפרט מי שקשה לו ללמוד דברים המותרים, ולא יתבטל מת². וכשחל תשעה באב בשבת

1. רמ"א ס"ס תקנ"ג, ובברכ"י ובשע"ת סק"ה.

2. מהרי"ל ומנהגי מהרא"ק שאין ללמוד בערב ת"ב אחר חצות, וברמ"א ס"ס תקנ"ג. והב"ח והשו"ע לא הזכיר מזה כלל. ואמנם הט"ז סק"ב כ' דמהרש"ל נהג ללמוד בעת"ב אחר חצות ואף התיר לאחרים ללמוד, אך המג"א כ' להחמיר בזה אפי' כשחל בשבת שהרי יכול ללמוד דברים המותרים. והגר"א בביאורו כ' ע"ז, שחומרא יתירה היא שהרי מותר אז בכל הדברים שאסורים בת"ב. ומצינו לוח"ס בתשו' סי' קנ"ו, שביאר הטעם שנהגו להחמיר בזה משום שכל מה שלומד מחצות ואילך עדיין מחשבתו עליו ומהרהר בו בלילה ונכנס לאבל בת"ב כשהוא שמח. וכיו"ב כ' הבגדי ישע דמטעם זה אסור גם בשבת אף שמותר בבשר ויין, כדי שלא יכנס ללילה כשהוא שמח. ובחיי אדם סוף כלל קל"ד כ' דאע"ג שמותר באכילה כיון שיכולים ללמוד בדברים המותרים בת"ב והוא חומרא בעלמא.

ובאמת שמצאנו שמקור הדברים מפורש ברי"ן גיאות הל' ת"ב שחל בשבת וז"ל: "באגדתא דויקרא [מ' א פר' תזריע ויר' פט"ז דשבת] ר'

שבצינעא). ובמ"ב ס"ס תקנ"ב הביא דברי הט"ז ומסיק דיש לסמוך ע"ז מאחר דאפי' בשחל בחיל מקילין הרש"ל והגר"א ועוד אחרר ע"ש. וכ"כ הערוה"ש שיש לסמוך על המקילים משום ביטול תורה. וכבר נתבאר לעיל הע' 2 מקור האיסור מהמדרש שהובא בריצ"ג, ואף בעת"ב שחל בשבת (מיהו י"ל כסברת היעב"ץ הואיל והתחיל בה מאתמול ע"ש). ולמשנ"ת לעיל הטעם דלאו בתורת איסור הוא אלא כדי להתבונן בעניני החורבן בערוב הצום א"ש, ולא קשה ממה דאין אבילות בשבת, דלאו משום אבילות נגעו בה כלל וכנ"ל.

ובענין זמן האיסור למחמירים בחל ת"ב בשבת, דאיסורו כדן דברים שבעינעה למחמירין, בתשר מהרי"ל סי' מ"ד מבואר דהאיסור ללמוד רק אחר חצות כמו בחול, והובא במג"א סק"ז. וכ' ע"ז דהטעם דשרי קודם חצות הואיל ונדרחה ידחה ויש לו רק דין של ערב ת"ב, אך המג"א שם כ' דהד"מ הביא בשם מהרי"ל דמיירי בעת"ב שחל בשבת ושכ"ה בנו המפתחות שבמהרי"ל וממילא אין ללמוד בזה לת"ב עצמו שחל בשבת דאפשר שאסור כל היום. ואמנם הנוכ"י בדגמ"ר כ' דהד"מ בא לרבות אף עת"ב שחל בשבת לאיסור, אבל לא בא לאפוקי ת"ב שחל בשבת וראיה דאל"כ למה לא כ' הרמ"א שאין לומר פ' במה מדליקין בליל שבת ולמה אסר רק פרקי אבות ע"ש. וכ"כ הא"ר הרה"ח והחיי"א דכל האיסור רק אחר חצות. ועי' בארחות רבינו ח"ב עמ' קנ"ד. ואמנם כבר כ' שם שאין ללמוד מזה רק למאן דאפשר בדברים המותרים. ולמעשה כ' שם שהחזו"א עצמו החמיר רק אחר חצות היום. נוג"ז צלע"ט אף למאן דאפשר ליה, להחמיר בערב שבת של תשעה באב שחל בשבת כמו בערב תשעה באב, דבת"ב עצמו שנדרחה הוא חומרא. וגם עת"ב עצמו תמיד הוא חומרא, ולאסור עת"ב של תשעה באב שנדרחה הוא פלאי וצע"ג. וכפי הנראה רק הכין בעצמו ללמוד מענינים אלו קודם ת"ב ולא דינא כלל קאמר.

4. הגמ"י מנהגי ת"ב ובטור ר"ס תקנ"ט ובשו"ע ס"ס תקנ"ב.

123456789101112

ה. כל מי שאוכל בשר ושותה יין בסעודה המפסקת, עליו
נאמר "ותהי עוונותם על עצמותם". ואף תשעה באב

הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה 436# #4E ÄÄU #E #ñüü#® äÄ -#äEä-Ä äšäî-#äöEäöšäî-

אשר הוציאנו

1234567 九〇九〇

437 ת"י תכנת אוצר החכמה

ו. אף שמדינא דגמ' אין איסור בבשר שאינו משמח, דהיינו עופות או בשר מלוח שעברו עליו יותר משני ימים ולילה אחד, וכן יין שאינו משמח כיון מגיתו תוך ג' ימים, מ"מ נהגו לאסור הכל בין בשר מלוח מזמן רב בין בשר עופות, ובין יין מגיתו ואפילו מיין ענבים שלא תסס כלל אסור. [ולמנהגנו אסור כ"ז מר"ח]. וכן נהגו לאסור אפילו דגים בסעודה מפסקת לפי שהוא מאכל ומעדן חשוב [ויש מתירין בזה]. ובדגים מלוחים "הערינג" יש להקל.⁹

על היין לחולה.

9. בגמ' שם ל. בבשר מליח [כל זמן שהוא כשלמים] ויין מגיתו [עד ג' ימים שהוא תוסס] מותר, וכ' במרדכי בשם הראב"ה דה"ה בשר עוף שאינו משמח מותר וכ"כ הגר"א בשם אר"ז. והטור סי' תקנ"ב כ' דדוקא בשר מליח התירו, אבל בשר עוף אף שאין יוצא בו יד"ח שמחה בחג מ"מ מעדן הוא ואסור ¹²³⁴⁵⁶⁷זכר לאבילות. אבל בשר מליח ויין מגיתו מותר. ומ"מ כ' התוס' והסמ"ק דלדידן שרגילין בבשר מליח אסור מדינא אפי' מליח מזמן מרובה. אבל כ' הג"א בשם אר"ז והמרדכי לאסור הכל אפי' עופות ואף דגים, וכ"כ הסמ"ק דאף יין תוסס אסור כל היום וודלא כטור שסתם להיתר בזה. ובמרדכי שם כ' שיש לאסור אף מר"ח עופות ובשר מליח ויין תוסס [אבל דגים לא הזכיר לגבי המנהג לאסור מר"ח וראה לעיל]. וכ"כ בשו"ע סי' תקנ"ב לאסור דגים במפסקת. ובמג"א כ' הטעם משום שהם בכלל בשר וגם משמחים. ועי' אליהו רבא דהלבוש מיקל בדגים. וגרסי במרדכי ובשו"ע גריים במקום דגים. גם בביהגר"א נראה דמתיר בדגים. וכן הסכים בערוה"ש ס"ג ובשם הגר"א ע"ש. ובהג' מהר"צ שפיץ [ועי' מאמ"ר שדחה]. אך האחרו' סתמו לאסור בדגים כג' דידן בשו"ע. וכ"ה באר"ז סי' תט"ו. ובעטרת זקנים כ' שהטעם שאסרו דגים משום שהוא מאכל של כבוד ועולה על שולחן מלכים ולא מדין בשר ובפרט בזמננו ע"ש, שאפשר שכל מאכל משובח אסור לאכול במפסקת, וכ"כ הפמ"ג שם א"א ב' שאיסורו מפני שהוא מעדן ומשובח אע"ג דאינו

ז. אין לשתות שכר ושאר משקאות חריפים בסעודה זו, אך אם הוא חלש וזקוק לזה מותר בשכר אך לא במשקאות חריפים כיי"ש¹⁰. [וכן למי שאי אפשר לו אלא בשכר, והכל לפי הענין]. וכמו כן אף שאר משקין יש למעט משתייתן, שאם רגיל לשתות כמה כוסות בסעודה, ימעט כוס אחת משתייתו¹¹.

משמח אפי' כבשר עוף מ"מ אסיר מדינא כדגים דחשיב וחביבי. ונפק"מ בזה דלטעם א' במג"א, כל מיני תחליפי הבשר כשניצל ונקניקיות צמחיים, אין לאוסרם דאינם בשר כלל, אך לטעם המג"א, שכן נקטו הט"ז והפמ"ג, אף אלו נראה דיש לאוסרם בסעודה זו.

10. מהרי"ל ואגודה כ' שאין לשתות שכר בסעודה זו. וכ' הד"מ על דבריו שאין נוהגין כן [וכן מהתו' תענית ל. ד"ה ואע"ג]. אך בהג' מנהגים כ' לאיסור וכ"כ הט"ז ומג"א בשם תשו' הרש"ל סי' ל"א לאסור למי שאינו רגיל בכל סעודה בשכר. ועי' בט"ז שיש לאסור אף שאר משקין המשכרים כמי דבש כשם שאסור בשר עוף אף שאינו משמח, דהטעם לחוד אוסר. וכ"כ האחרו' ובמ"ב סק"ד, ובשעה"צ כ' שאף שהכנה"ג פקפק על הרש"ל לאסור תמיד בשכר, כבר השיג עליו הא"ר, והכל לפי מה שהוא אדם ע"ש. ובא"ר מבואר דבשכר יש להקל כרש"ל, אך לא במשקאות חריפים כמי דבש או יי"ש והיינו מטעם הט"ז הנ"ל.

11. תענית ל. רשב"ג אומר כיצד משנה אם היה רגיל לאכול ד' תבשילין יאכל שנים, היה רגיל לשתות עשר כוסות ישתה חמש, וכ' הראב"ד דאף ת"ק לא פליג על רשב"ג בזה, שהרי מחמיר טפי במתני' דבבשר ויין לא מועיל שינוי. וכ"כ בתו' שם ל. וכ"כ הרוקח ומרדכי. וכ' הב"י סי' תקנ"ב שהרמב"ם השמיט לד"ז מוכח דלא סבר לה לדינא, ולכן השמיטו בשו"ע. אך הרמ"א שם ס"א פסק בראשו הנ"ל. ובמג"א כ' שאם רגיל לשתות ד' שותה ג', וכ"כ האחרו'. ופשוט שאם רגיל לשתות ג' שותה ב', אך אם רגיל לשתות שתים צ"ע דאפשר דלדין זה לא מיקרי ריבוי ולא מחייבין ליה למעט רק מריבוי שתיה.

ט. אף תבשיל הנעשה מדבר הנאכל כמות שהוא חי כגון פירות או ירקות מבושלים חשוב תבשיל¹⁴, וכן כבוש

14. הרא"ש פ' בתרא דתענית סי' ל"ד, הביא מחלו' בזה והסכים להראב"ד שמחמיר בזה, ופי' טעמו דלא דמי לבישולי גויים דשם הנידון אם התיקון שעשה הגוי חשוב, אבל כאן שהמאכל מבושל הר"ז מאכל

1234567 אה"ח

הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה 43;# 4E A#E#U #E #Nüou# äÄ -#e#u-Ä E#Eî-#öE#ö#Eî-

יג. וכל זה כשרוב פעמים דרכן לבשל כך. אבל אם רוב פעמים מבשלם בלא זה, כגון לביבות ממולאות בתפוזא או אטריות עם גבינה, כיון שרוב פעמים אין עושים כן, חשובים כשני תבשילים²², ואף שהם בקדירה אחת יש

20. בשו"ע שם ס"ג ובמג"א סק"ד ובא"ר וש"א ומ"ב, וכן עגבניות רגילים כהיום להטיל לתוך אורז או אטריות כמ"ש ברוח חיים והובא בכה"ח או' כ"ב, וכ' השכנה"ג שלמי שדרכו בכך אפי' אין דרך שאר מקומות כך, והובא בא"ר סק"ג.

21. הביאווה"ל נסתפק בזה אם מועיל דאפשר ולא חשוב תבשיל א' אלא דומיא דבצל וביצה עם אפונה ששניהם באים לשבח האפונה, אבל אם רצונו באמת בשניהם רק שהדרך לבשלם יחד י"ל דחשוב ב' תבשילין והניח בצ"ע. ובאמת שכן מפורש בב"ח לדעת הטור שאינו מותר רק בביצים ובצלים שאינם ניכרים בפני עצמם, וכ"כ החור"י במקו"ח לדינא דרק בכה"ג שרי, אך יש להסתפק בדעת הב"י שהרי הוא פסק כן מכח הכרעת הרמב"ן בתוה"א ושם משמע שלא מחלק בזה, וכ"כ בביהגר"א והנידון של ב' מינין בקדירה אחת שנחלקו הראשו' הוא ב' מינין ממש ולא דג וביצה שעליו ובזה נמי מתיר הרמב"ן. ומ"מ מסתימת הפו' הדה"ח ודח"א, נראה שלא הביאו היתר ב' מינין וקדירה אחת רק בתבלין וביצים שנותנים לתוך התבשיל. וכ"ה להדיא ביעב"ץ בסידורו. וכן ראיתי בכה"ח או' ל"א בשם תשרי נר"ש וד"ל: בשו"ע מתיר ערשים עם ביצים היינו בטרופין לתוך התבשיל לתקן התבשיל אבל ביצים שלימות אסור אע"פ שדרכם בכך כל השנה.

22. דה"ח ופמ"ג ודח"א ומ"ב סק"י.

י"ד. עדשים עם ביצה במקומותינו נהגו שלא לאוכלם אלא עדשים לחוד או ביצים לחוד שהם מאכל אכלים, והגר"א לא אכל כלל ביצה בסעודה זו²⁴.

טז. מי שאפשר לו לא יאכל בסעודה המפסקת אלא פת

24. בשו"ע שם ס"ה מתיר תבשיל של עדשים עם ביצים, ובמג"א שם סק"ה כ' דדוקא כשדרכו כך כל השנה, ומביא שבטור כ' עדשים או ביצים, והא"ר כ' דהשו"ע מיירי במקומו שהיו רגילים בכך תמיד משא"כ אצלנו, וכ"כ החי"א כלל קל"ו ס"א. ובמ"ב סק"ג שנוהגין לאכול ביצים [והי"א הוסיף או עדשים], זכר לאבילות. ואמנם במעשה רב להגר"א שלא נהג לאכול ביצים בסעודה זו. ונראה דזהו למנהגא דריב"א פת ומים דאף ביצים אין לאכול כמבואר ברמב"ם פ"ה ה"ט ובטור. ונראה הע' 27]. אך כמובן שלא יהא חומרתו קולתו, שעי"ז יאכל הסעודה שקודם לכן במנחה עיקר הסעודה.

26. פר"ח בליקוטיו מב' טעמים, חדא ברכה שאינו צריכה ב' דנמצא מפקיע לתקנ"ח שלא לאכול ב' תבשילים ובמ"ב סק"ב, אך שם ב' רק הטעם של ברכה שאינה צריכה.

חריבה במלח וקיתון של מים²⁷. ומ"מ לא ימעט בשיעור אכילתו ושתייתו רק יאכל באופן שיוכל לסבול התענית²⁸, ויש נוהגין לטבל אחר אכילתן פת באפר, ואומר: "זהו סעודת תשעה באב", לקיים מה שנא' ויגרס בחצץ שיניו²⁹.

יז. אין חיוב מדינא לאכול סעודה מפסקת, אך מנהגן של ישראל תורה ואין לשנות, ויש בו משום אכילות על החורבן כשאוכלה בשפלות ועל הארץ³⁰.

הגדה

27. תענית ל. מנהג ר' יהודה בר' אלעאי שהיו מביאים לו פת חריבה במלח ויושב בין תנור לכירים [מקום שאינו חשוב שבבית וכמנהג אבילים. וכמ"ש התר"ש שם שהוא מקום מנוול שבבית ומשנה מקומו] ושותה קיתון של מים ודומה כמי שמתו מוטל לפניו. וזל"ק של הרמב"ם פ"ה מתענית הל"ט: חסידים הראשונים כך היתה מידתן ערב ת"ב היו מביאין לו לבדו פת חריבה במלח ושורה במים ויושב בין תנור לכירים ואוכלה, ושותה עליה קיתון של מים בדאגה ובשממון ובבכיה כמי שמתו מוטל לפניו כזה ראוי לעשות או קרוב לזה, ומימינו לא אכלנו עת"ב תבשיל אפי' של עדשים אא"כ היה בשבת עכלה"ק. ובשו"ע שם ס"ו.

28. ברכ"י סק"ו, ובשם תשו' שער אריה, ומ"ב סקט"ו.

29. רמב"ן בתוה"א, הגמ"י פ"ה אר' ל', וע"פ הירו' פ"ד מתענית ה"ו, דרב עשה כן לקיים מה שנא' "ויגרס בחצץ שיניו" וברמ"א ס"ו.

30. מקו"ח ר"ס תקנ"ב לבעל החו"י, וכ"מ בירו' שהובא לעיל שהיה אומר זהו סעודת ת"ב והטעם נראה ע"פ הטור והלבוש שכ' בטעמי האיסור בסעודה המפסקת, כדי שיזכור החורבן ויצטער עליו להרבות אבל.

ביוסף אומץ סי' תתע"ה כ': מנהגי לומר לב"ב בסוף סעודה המפסקת בשכרון לב בעוונותינו עתה כך וכך שנים לחורבן בית מקדשנו.

יח. אין לאכול סעודה זו בחבורה ולא ישבו ג' ביחד
שלא יתחייבו בזימון [וואף אם ישבו ביחד אין לזמן
שאין חשוב קביעות] אלא כל א' ישב לבדו ויברך לעצמו
שנא' ישב בדד וידום³¹.

יט. נוהגין לישב ע"ג קרקע בסעודה המפסקת במקום שאינו
חשוב שבבית, אך א"צ לחלוץ מנעליו³², ומי שקשה

31. בהגמ"י פ"ה או' ל' בשם רב שרירא גאון שנהגו שלא לזמן בשלשה
בסעודה זו אלא כל אחד ישב לעצמו שנא' ישב בדד וידום כי גטל
עליו, ושכן נהגו ר"י ורבינו משולם לברך לעצמן אפי' כשאכלו בג'.
והטור הביאו ותמה ע"ז דאפי' אבל חייב בזימון, והביא שם דהרא"ש היה
נוהג לישב ולאכול לבדו כדי להתבודד, כמנהג אבלים. וכן לשון
הרמב"ם פ"ה מתענית ה"ט "מביאין לו לאדם "לבדו" פת חריכה". גם
בהגמ"י כ' דיותר טוב שלא ישבו ביחד שלא יתחייבו בזימון, וכ"ה בהג"א
סוף תענית. וכ"כ בשו"ע שם שיוהרו שלא ישבו ג' יחד אלא כל א'
לבדו, ובמ"ב שם סק"ט מהאחר' דבריעבר אף אם ישבו ג' ביחד לא
יזמנו דלא חשיב קביעות. [ואפשר דזהו רק כשאוכלין כדין ע"ג קרקע
וכאבלים אבל אם אוכלים ע"ג שלחן יחדיו בדרכו תמיד ורק שלא אכלו
ב' תבשילין אפשר דחשוב קביעות וצ"ע].

32. תענית ל'. ויושב בין תנור לכיריים כו' ודומה כמי שמתו מוטל
לפניו וכ' בתוס' שם דצריך לשנות מקומו שהוא רגיל לאכול, כמנהג
ריב"א שישב בין תנור לכיריים מקום שהיה מנוול, ובהגמ"י פ"ה או' צ'.
דלכן נהגו לישב ע"ג קרקע במפסקת, וכ"כ התה"ד ס' קנ"א אך כ' דמ"מ
א"צ לחלוץ מנעליו דמה דיושב ע"ג קרקע אינו משום אכילות אלא
משום דבעינן סעודה עניה ושפילה, וכ"כ הרמב"ן בתוה"א דנעילת
הסנדל אינו נוהג עד שתחשך. ובדרכי משה כ' שכן המנהג ודלא
כמהרא"ק שכ' דצריך לחולצם. ועי' ביהגר"א בשם תה"ד סי' קנ"ד ובחי'
מרב הגרי"ז הל' תענית, שיסודו מדין אנינות דהוי כמתו מוטל לפניו.
בגליון הגרע"א ס"ז בשם מהריק"ש שהביא מהתוס' הנ"ל שצריך

1234567 100000

Year	1990	1991	1992	1993
1990	1991	1992	1993	1994

אוצר החכמה

34. מטה משה, ובמג"א סק"ה, ומשום דזה רק דין בסעודה עצמה, שתהא שפלה ולא משום אבילות. וכ"כ במ"ב סקי"ח.

כב. סעודה מפסקת בשבת - ת"ב שחל בשבת ונדחה או שחל ביום א', אוכל בשר בסעודה המפסקת ושותה יין כסעודת שלמה בשעתו [אם דרכו בכך כל שבת] ואסור למנוע משום אבל³⁷ ובלבד שימהירו להפסיק מבעו"י קודם

37. תענית כט. כדעת הטור ס"ס תקנ"ב דאין רשות למנוע משום אבל שאסור להראות אבילות בשבת. ודלא כרב שר שלום וראבי"ה שכ' דעכ"פ ראוי שלא לאכול בשר, וכ' הטור שכן נהג הרא"ש לאכול בשר ולשתות יין, וכ"כ בשו"ע שם ס"י, ובמג"א וש"א ומ"ב סקכ"ג. ומ"מ נראה פשוט דמי שאין דרכו תמיד בבשר ויין בסעודה ג' אין לעשות כן דוקא בשבת זו ואינו ניכר בזה שום אבל. וומ"מ אם כעת רצונו בכך נראה דודאי אין לו למנוע משום אבל. ונראה שזו כוונת רב שר שלום שכ' דודאי אין לו למנוע משום אבל.

השקיעה³⁸ [ויש להזהיר על כך] ומ"מ אין לנהוג בה בשמחה יתירה אלא ישב בדאבון נפש, ולכן אין לישיב בסעודת חברים אא"כ רגיל בכך בכל שבת³⁹, אבל עם בני ביתו בכל אופן יכול לישיב [ואין למנוע מזה כשדרכו בכך] ואף לברך בזימון⁴⁰.

כג. אכילה לאחר הסעודה המפסקת - סעודה מפסקת אינה אוסרת באכילה לאחריה ולא משאר עינויין עד בין השמשות⁴¹, ומ"מ אם קיבל עליו אחר שהפסיק סעודתו שלא

1234567

אבל אנו אין רגילין בכך ואפי' בשבת אין אנו כו'.

38. רמ"א שם ומ"ב סקב"ד.

39. רוקח ושיבולי הלקט, וכ' עפ"ז המג"א סקי"ד דלא ישב בסעודת חברים וכ"כ בא"ד, דאמנם הבכור שור בתענית תמה ע"ז דאם דרכו בכך ומונע כעת הוי אבילות בפרהסיא ואסור. והובא בשע"ת סקי"א ובברכ"י ס' תקנ"ג ובמ"ב כאן סקב"ג. ובאמת שבדבר אבילות בפרהסיא בשבת הרבה יש להאריך בזה מה חשוב אבילות ודמצינו בפר' שאף פורסים פרוכת שחורה בשבת זו] ומה חשוב פרהסיא [עי' מרדכי סוף מו"ק] ומה חשוב צינעה לא מיחזי כאבילות ואכמ"ל ומ"מ לכו"ע לא חשוב פרהסיא רק אם רגיל בכך בכל שבת וכעת נמנע שאז נמצא דכל מה שאינו בא היום זהו משום אבילות, אבל אם בלא"ה פעמים שנמנע מזה אף השתא לא מיחזי כלל כאבילות.

40. א"ר ומ"ב סקב"ג. ובזה לכו"ע אם נמנע י"ל דהוי כאבילות בפרהסיא.

41. בדעת רי"ף רמב"ם סמ"ג ורא"ש שאין סעודה המפסקת אוסרת אלא בשקיבל, דלא כהראב"ד שאוסר בעינוי מיד משהפסיק לאכול, וכן דלא כרמב"ן שכ' דלענין אבילות רחיצה וסיכה נאסר מיד בסעודה המפסקת שלאחר חצות, כיון שהתחיל באבילות דהנאה דרחיצה וסיכה הנאה

דלאחר שעה היא, והוכיחו כן הראשו' שלא נאסר בתענית ממדרש איכה במעשה דריב"ח שאכל בעיוהכ"פ לאחר שכבר פסק מלאכול. ומיהו אין מזה הוכחה גמורה דבשהתנה בפירוש מותר וכמ"ש המ"מ בפ"ג מתענית (ויש מהראשו' שכ' לדחות דמעשה דריב"ח היה בשחרית עי' בהגמ"י שם). וכ"כ בטוש"ע ס' תקנ"ד ס"א וברמ"א שם ס"ג. שאינו נאסר עד ביהשמ"ש. ולענין דין תוספת בת"כ, ראה להלן פרק ז' הע' 3.

ולדינא כבר פסק בשו"ע ס' תקנ"ב ס"א דקבלה אוסרת, ובתשו' רש"ל סי' צ"ב כ' שאינו נאסר רק באכילה ולא בשאר עינויין וכ"כ הלבוש, אך הב"ח ט"ז ומג"א הסכימו דע"י קבלה נאסר בכל העינויין ווסברת פלוגתתם נתבארה לעיל, ולענ"ד רהיטת הפוס' שאין כלל דין תוספת וכל מהות הקבלה רק מטעם נדר מורה כשי' הרש"ל והלבוש וכן נקטו האחרו' הא"ר דה"ח חיי"א פמ"ג ומ"ב סק"ב. אך לגבי נעילת הסנדל כ' הא"ר דהואיל והוא עדיין לבוש בהן אנו רואין שלא קיבל עליו, וכ"כ האחרו' הנ"ל ובמ"ב שם.

1234567 ๓๙๓๙

[illegible]

43. חיי אדם ומחצית השקל [על המג"א סק"ב] ומ"ב סק"ב, ובשעה"צ

שלא לאכול אסור באכילה ומותר ברחיצה ושאר עינויין⁴⁴.

שם סק"ז דבשבת אין צריך להתנות כיון דאסור להראות עינוי בשבת.
44. פמ"ג במש"ז סק"א. ומ"ב סק"ד.

פרק ז

[אוצר החכמה]

דיני תשעה באב

א. תשעה באב' אסור בה' עינויים: אכילה ושתייה, רחיצה, סיכה, נעילת הסנדל ותשמיש המטה. וכמו כן צריך לנהוג בו כמה איסורים שהאבל נוהג בהם. ולכן אסור בת"ת כאבל ובשאילת שלום. ונוהגין בו איסור אף בישיבה ע"ג כסא או ספסל עד חצות היום, ובעשיית מלאכה [במקומות שהמנהג שלא לעשות] ומניעת הנאה ותענוג [לענין שכיבה במטה, הרחת בשמים ועישון ועוד].

א. תשעה באב לילו כיומו לכל דבר, ואף בין השמשות שלו אסור בחמשה עינויין הנ"ל ובתלמוד תורה² [ובשאר הדברים, ראה במקורות]. אבל אין לו דין תוספת

1. תענית ל. כל המצוות הנוהגות באבל נוהגות בת"ב, רמב"ם פ"ה מתענית הל' י"א. טוש"ע תקנ"ד ס"א. ויתר הדינים ית' להלן בפרק זה.
2. פסחים נד: רמב"ם שם ה"ז טוש"ע תקנ"ג ס"ב ומ"ב תקנ"ד סק"א. ואמנם לענין שאר הדינים שרו כגון ישיבה על הספסל ועשיית מלאכה צ"ע אם נוהגין בביהש"מ, שהרי אף ביום עצמו הותרו מחצות ולהלן, ובפ"ו ושו"ע לא הוזכר דין ישיבה ע"ג קרקע רק אחר ברכו, ומלאכה לרש"י מותרת בלילה [וב"ב במקו"ח לדינא ויעב"ץ בסידורו הביא שיטה זון ועב"פ בספיקו משמע דיש להקל בו לכה"פ כדין ספיקא דרבנן. ובפמ"ג ר"ס תקנ"ג ומ"ב שם לא. אסרו בביהש"מ רק בה' עינויין ובת"ת, אבל בשאר הדברים לא מצינו. ושו"ר בשבולי הלקט סי' רס"ז שכ': "יש

מקומות שנהגו לישב על הארץ מיד שאומר החזן והוא רחום ויש שאין נוהגין עד אחר תפלת לחש ואומר קדיש ויושבין על הארץ, עב"ל. ומשמע דלכו"ע אין צריך לישב אלא מתפלת ערבית בביהכנ"ס. ומ"מ ראיתי בשלמת חיים סי' רכ"ו שכ' דלכתחילה ראוי ליוהר בישיבה על הספסל ביהשמ"ש, וראה בסמוך.

4. רמב"ם בפיה"מ סוף תענית וכ"ה בחינוך מצוה רצ"א וכ"כ תוס' תענית ל. ד"ה כל, וכן פשטות רי"ף בשם גאון שכ' דקבליה לתענית איתסר באכילה ושתיה, ורמב"ן תמה הרי אין בת"ב דין תוספת ע"ש, ומיהו בסדר רב עמרם גאון, מצינו ישוב נפלא לזה, דכיון דהבריל נאסר בכשר ויין מדין סעודה מפסקת של עת"ב, שהרי פקע ממנו דין שבת של מעלה כסעודת שלמה בשעתו, וממילא לא יוכל לשתות יין ההבדלה. ושור"ר להנצי"ב בשאילתות סי' קס"ז סק"ב שקבע מסמרות לשיטה זו בדעת הרי"ף ורמב"ם והגאונים ז"ל, דיש תוספת לעינוי ת"ב לגבי אכילה ושתיה אבל לא לשאר עינויין, וישב גם סתירת דברי הרמב"ם בזה ע"ש ובהגה"ה. וכדי להדר בשיטה זו יש נוהגין לקבל מבעו"י התענית, ולשיטה זו נראה שיש דין תוספת בין בכניסה ובין ביציאה. אבל הפו' לא נקטו כדעה זו כדלעיל. ומ"מ נראה דלדין שכבר פורשים מהשקיעה וכמ"ש במ"ב סק"ג ואין מצמצמין ופורשין קודם לכן בזמן שהוא ודאי יום ולא מחמת ספק יוצאין כל השיטות, דדעת רוח"פ שדין תוספת יוצאין

אם התפלל ערבית מבעו"י נאסר מיד [אא"כ התנה בפירוש שלא קיבלו עד ביהשמ"ש]⁶, וראה במקורות.

ג. וכן ביציאתו אסור בכל חמשת העיניים ובתלמוד תורה עד צאת הכוכבים אפילו אם התפלל ערבית מבעוד יום. [הנוהגין להחמיר כר"ת רק בדאורייתא, מקילין בזה, והמחמירין כר"ת אף בדרבנן, מחמירין אף בזה בדאפשר]⁷.

בכלשהו ע' תו' רה"ש ט. ועוד ואכ"מ. ועי' במוע"ז ח"ז ס' רנ"ג ובתשרי והצהגות ח"ב סי' רע"ב באורך.

5. ראה הע' 3 שכ"פ רמ"א וכל האחרו', וכ"ה בברכ"י סק"ב ובמטה יהודה, וכ' במ"ב שם דאף במוצאי ת"ב אין דין תוספת.

6. רע"א בגליון השו"ע ע"פ הרי"ף בשם גאון שאוסר להבדיל מבעו"י שאם מבדיל קיבל עליו הצום וכן בתפלת ערבית עי' מג"א רצ"ט סק"ט. וכ"כ במ"ב בשעה"צ ס"ק ט'. ולפי"ז משמע דאפי' אם יתנה בפירוש שאינו מקבל הצום לא מהני כמו בהבדלה, ואמנם ע' ביו"ד סי' קצ"ו ברמ"א דנקט דבדיעבד בהתפללו עדיין יכולה להפסיק בטהרה דחשיב יום וצ"ע. ושאר בתה"ד סי' רמ"ח מש"כ שם לחלק בזה בשם א' מהגרולים [מהרי"ל] שכ' לו בתשובה ולפי"ז א"ש. ועיקר הראיה מהבדלה לתפילה דחול, צ"ע בזה די"ל דהבדלה שאני, ובמג"א רצ"ט לא נתפרש דתפלה בת"צ אוסרת ע"ש, רק כ' שם דבתענית יחיד אינה אוסרת. ושוב שמעתי מהגרי"ש אלישיב שליט"א שעיקר ד"ז צ"ע ללמוד תפלה מהבדלה וכנ"ל, ולכן במתנה בפירוש שאינו מקבל עליו התענית בתפילה, בודאי יש להקל.

7. מ"ב סק"ג, וע' להגרימ"ט זצ"ל בספרו בין השמשות ובהסכמתו לספר אורות חיים. וכאן מקילין אף שהוא מדברי קבלה, דלענין זה לא קיבלו עליהו לחוש לשי' רבינו תם וגם להרבה ראשו' ז"ל אין חיובו מדברי קבלה רק תלוי ברצו, וזה לא קיבלו עליהו. ובפרט שדעת רזה"פ דדברי קבלה כדרבנן, ע' תורת חסד סי' ו' באורך.

ו. חולה שאין בו סכנה, וכן יולדת בריאה אפי' תוך ל' יום
נהגו להתענות כל זמן שאין להם צער, ומ"מ

11. תקנ"ד ס"ו ובמ"ב סק"א, ושם נהגו להתענות כמ"ש הרמ"א, וע"ש במ"ב סקט"ז, בשם החיי"א דבחולה וגם חלוש אין כדאי להחמיר, אבל חלוש לחוד צריך להתענות, וכ"כ בערוה"ש תקנ"ג ס"א ותקנ"ד ס"ז דכל שאינו חולה מתענה ואפי' חלוש או בעל מיתושים ע"ש. ודברי המ"ב סק"א על חולה והוא גם חלוש, וביאר שם דצריך לאכול היינו שהוא חלוש וחש בגופו, וא"צ שיאמר דוקא צריך אני, וכמ"ש במאמר שם.

כשמרגישה שצריכה לאכול תפסיק התענית ותאכל. ויש מקילין בכל זה, והמיקל לא הפסיד. ואם הם חלופים בטבעם אין להם להתענות¹². וי"א שבדורותינו החלופים אין ליולדת תוך ל' להתענות כלל¹³, ואצ"ל כשילדה בניתוח. וכן

ועי' אגרו"מ ח"ד ס' קי"ד שפטר אף בחלוש יותר משאר בנ"א מהמ"ב הנ"ל וצ"ע.
אה"ח 1234567

12. בשו"ע תקנ"ד ס"ו דפטורין, וברמ"א שם רנהגו להתענות כ"ז שאין להם צער גדול, וכ"ה בתשו' רש"ל סי' נ"ג דאפי' אמרה צריכה אני מתענה אא"כ היא חולה קצת, ובמג"א סק"ט, ומ"מ ב' הרמ"א דהמיקל לא הפסיד. וקאי בין על חולה בין על חיה דאפי' בלא צער המיקל לא הפסיד, ובא"ר ב' דהמלכוש יו"ט בשם או"ה מיקל בזה, וכ"מ בביהגר"א כאן וביו"ד סי' רס"ה ס"ד דבחולה ויולדת לא גזרו כלל איסור תענית, והיתר גמור הוא ע"ש. וכ"כ באב"נ סי' תק"נ. ובתשו' פנ"י תנינא סי' ט"ז ובתשו' שמלת בנימין (דף ה.) נקטו דלא כרש"ל. ובפר"ח בליקוטיו הוכיח מיו"ד סי' רס"ה סי' א' דמבואר שם שיולדת מתענה, ותי' דאם קים לה בגוה שיכולה להתענות תתענה, ואם לאו אוכלת. וכ"כ במ"ב סקי"ב, וביאר שם דזהו הכוונה צריך לאכול. ובספר יהושע פסקים סי' קצ"ה, שעל כרחק לא פטר השו"ע רק כשיש קצת חולי. ובבית הלל יו"ד סי' רס"ה ישוב אחר לזה ע"ש. ועי' חו"א כלל קל"ה ס"ב ובנשמ"א דחשאב"ס אם צריך לאכול המיקל לא הפסיד, ובשע"ת סקי"ז בשם תשו' פנ"י הנ"ל, ובשם תשו' זכרון יוסף ב' שם שאם בריאה ואינה מרגשת בחולשת לידתה תתענה ותשלים, ואם תרגיש איזה חולשה יתירה באמצע היום תפסיק מלהתענות, ואם תרגיש קצת חולה או חולשה לא תתענה כלל. וכ"כ המ"ב סק"ט. ובחיי"א לגבי חולה שאם הוא גם חלוש אין להחמיר, ובמ"ב סקט"ז.

13. בערוה"ש ס"ח, ב' דכ"ז בימיהם שהדורות היו בריאים אבל עכשיו חלילה ליולדת להתענות תוך ל' כי עדיין חלושה היא והיא ממש כחולה ולכן אין להניחן להתענות בח"ב. וכ"כ בתשו' מהר"ם מרוטנבורג אחרו' ס' ט"ו, והובא בפתחי תשובה, ובכה"ח או"י י"ט. וועי' שאילתות סי' קס"ז

הלכות ומנהגי

הַיְּהוּדִים הַזֵּהִם

15. בית הלל יו"ד סי' רס"ה ס"ד, והובא בא"ר ובשע"ת סק"ז, וכ' שם דהכל לפי הענין ואם גם זה קשה לה לא תתענה כלל. וכ"כ במ"ב סקי"ד. ונראה הטעם דתענית שעות מצינו רק בחינוך קטן דרבנן, אבל בגדול אם פטור מלהתענות לא מצינו כלל תענית שעות ולא גזרו עליו להתענות ואינו אלא מדין שצריך להשתתף עם הצבור באבלם ותעניתם ולכן יתענה כמה שאפשר לו וע' אבני נזר סי' תק"נ, דס"ל דאין חיוב תענית כלל בחולה דל"ג רבנן. וכ"מ בביהגר"א כאן. וכן דעת מרן הגרי"ז זצ"ל כידוע דעל חולה לא גזרו תענית, ואמר שיאכלו כדרכם בכל יום ולא יתענו אף לשעות. ואמנם מצינו בתשו' חת"ס ס' קנ"ז שדן שם חולה בת"ב אם עולה לתורה. וכ' דהואיל והחולה לא הותר לו לאכול כרצונו אלא מה שמוכרח לו ואם צריך כוס א' אסור לשתות ב'

אך אין צריכים מדינא לאכול פחות פחות מכשיעור¹⁶, וראה במקורות.

כוסות, ואם צריך לשתות אסור לאכול, ואינו מותר לו אלא כפי מה שמוכרח לו למחלתו וא"כ לגבי השאר חשיב מתענה, וכן לגבי כל מה שאינו אוכל הוי מתענה. ומדבריו למדנו שאף חולה בת"ב אין הכונה שאין עליו חיוב תענית כלל, אלא הוא בגדר דחיה דמותר לו לאכול מה שצריך ובשעה שצריך וקודם לכן אסור לו לאכול. וכ"ה להדיא בשע"ת להגאונים סי' שכ"ה שלא הותר לזקן וחלוש לאכול בת"ב רק כשיגיע לרגע שאם לא ישתה או יסתכן, אבל קודם לכן מחוייב להתענות. ואף דלא קיי"ל הכי לענין חשש סכנה [ראה הע' 21], מ"מ למדנו שאין זה אלא בגדר דחיה וכל מה שיכול להתענות חייב להתענות. וכ"נ ממהרי"ל דיסקין קו"א סי' ה' או' מ"ה. אך מהפ"י הנ"ל לכא"נ נראה דלא ס"ל הכי, אלא כלשון הרמב"ן והשו"ע דחולה לא גזרו עליו וא"צ אומד, ונמצא שאינו מחוייב בתענית כלל, ולא ביארו הפוס' כלל שיש להם חיוב תענית רק מדין שלא יפרשו מן הצבור בתעניתם ולא יפנקו עצמם כמ"ש בירוש' תענית סי' תקנ"ט לגבי יולדות ומיניקות. ואמנם י"ל בזה דאף הרמב"ן ושו"ע לא התירו אלא ב"צריך" לאכול, כלשונם, ועי' בשעה"צ י"ט שנדחק בזה וי"ל כנ"ל שלא הותר אלא מה שצריכים לאכול, אע"פ שאם לא יאכלו לא יגיעו לידי סכנה ולא ידעתי מה הוצרך המאמר לידחק בזה, דאם צריכה אף ביוהכ"פ מאכילין, דבאן מתפרש בפשוטו שמרגיש שצריך לאכול, ואם לאו יחלש אע"פ שלא יסתכן, אבל בשא"צ לאכול למה יאכל. ושו"ר במהרי"ל דיסקין בקו"א או' ע"ה, דפשיטא ליה דחולה אע"פ שאוכל, מ'מ כל שעה שאינו אוכל שם תענית עליו, ואע"פ שהחיוב שלו רק שלא לפרוש מן הציבור אפי' בשאר תעניות, מ"מ משום לא תתגודדו לא הפקיעו שם התענית ממנו. וא"ש היטב דברי הבית הלל הנ"ל, דעכ"פ מתענה לשעות כמה שיוכל, ואף בזה חשיב עדיין מתענה.

16. אכילה פחות מכשיעור לא מצינו אלא ביוהכ"פ כדי למעט באיסור ולהופכו לחצי שיעור שאין לוקין עליו אבל בשאר תעניתים דבלא"ה אין חומר איסור התענית אלא מדרבנן, ובזה אסור אף פחות

ז. יולדת שלא נתרפאה ועדיין היא חלושה מהלידה, אינה מתענה, וי"א שבאופן זה אף ביותר מל' יום אחר הלידה, דינה כיוולדת¹⁷.

ח. תשעה באב שנדחה יכולים מעוברות וכן החולה שיש להם קצת מיחוש להתפלל מנחה גדולה ולאכול אחר חצות היום. ויש מקילים אף קודם חצות במקום צורך¹⁸.

אוצר החלמה

17. מזבח אדמה בשם הכנה"ג במחזיק ברכה, בקו"א לסי' תקנ"ה ובכה"ח או' כ"ח.

18. שבות יעקב ח"ג סי' ל"ז הובא בהגרע"א ס' תקנ"ט שם ס"ט, ובביאורו"ל שם ד"ה ואין משלים תעניתו, והביאורו"ל סתם בזה שמוותרים לאכול, ובשבוי"י שם נראה להדיא שדינם כדין בעל ברית שצריכים להתענות עכ"פ עד חצות ולהתפלל מנחה גדולה ואח"כ לאכול וכ"מ להדיא בדבריו שם בשאלה ובריש התשובה. וכ"ה בפמ"ג תקנ"ט א"א ט' לגבי יולדת. וטעמו של הביאורו"ל נתבאר לעיל דע"פ הריטב"א מוכח

יא. חולה שיש בו סכנה, אע"פ שאין הצום מסכנו, כלחץ דם כליות ולב, אין להם לצום כיון שהצום מחלישם

19. א"ר, מ"ב סק"ג ובשעה"צ סקכ"א בשם הבגדי ישע דכן ראוי להורות.

הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

יב. חולה או יולדת שפטורין ויכולים להתענות בנקל רק יום או לילה, יתחילו התענית בלילה עם הציבור ומקצת מהיום כיכולתם²¹.

21*. בנזירות שמשון סי' תקנ"ב כ' דיולדת או חולה קצת שאין יכולים להתענות כל הלילה וכל היום אף שיכולים להתענות רק מקצת מהיום או מהלילה, איזה להעדיף, ומסיק שם שיתענו ביום ולא בלילה, והוכיח כן מהרמב"ם פ"ג מתענית ה"ג, וכ' שם "אנשי משמר מתענין מקצת היום ולא משלימין", ושינה מלשון המשנה "מתענין ולא משלימין" ולומר שהתענית עם הציבור ביום ולא בלילה ע"ש. ולענ"ד מהתם לא מוכח כלל, דאדרבה י"ל דבלילה ודאי מתענין וכמ"ש הרמב"ם שם קודם לכן "ובשלש אלה אוכלין ושותין מבעו"י כמו שעושין ביום כיפור, ואנשי משמר מתענין מקצת היום ולא משלימין". והיינו דאף הם אוכלין ושותין מבעו"י. רק שלא נחשוב דסגי להו במה שאכלו ושתו מבעו"י לזה כ' דצריכין להתענות אף מקצת היום ולא להשלים וזה נוסף על מה שאוכלין בלילה מבעו"י. וכן מוכרח דמשמע שהם מתענין כשאר האנשים רק שאין משלימין. ואם אוכלים בתחילת הלילה מאי מתענין דקאמר, הרי לא התענו כלל עם הציבור. והטעם לזה נראה דכבר

יג. כל מי שאינו מתענה, מ"מ יאכל וישתה פת חריבה במים כפי צרכו, ומעוברות ומיניקות רק כפי צורך העובר או הולד, ולא יתענגו בתפנוקים אלא יתאכלו עם הציבור²².

יד. כל שלא מלאו לו י"ג שנים או י"ב שנים לנקיבה, ואפי' בשנה הסמוכה לבר מצוה, א"צ להתענות, ואפילו בתענית שעות [אבל בלילה המנהג שמתענים]. ויש מצריכין להתענות תענית שעות. והמנהג היפה הוא שקטנים בריאים בלבד מעל גיל תשע מתענים כפי יכולתם תענית

1234567

אוצר החכמה

נתבאר במקום אחר דתענית הלילה לא חשיב כלל תענית כמ"ש בספ"ג דעירובין שהרי אוכל ושותה מבעו"י לפיכך מותר אף בשבת להפסיק מבעו"י. וכן תינוקות שאין מתענין לשעות מתענין בלילה.

ועפ"ז נראה דודאי חולה שיכול להתענות בקל רק מקצת צריך להתחיל להתענות בלילה, דלמה יאכל בזמן האסור מדרבנן ללא צורך, ויתענה בלילה עד שיצטרך לאכול ביום כדין. ויותר מזה מצאתי בשע"ת להגאונים ס' שכ"ה לרב שרירא גאון שאף בתענית ת"ב צריך להמתין ולחכות עד לרגע שאם לא יאכל יש חשש שיסתכן ואז יאכל [עי' בט"ז תקנ"ד סק"ד וביד אפרים שם במהר"ם שיק המובא בשד"ח ח"ו דיני ביהמ"צ, שלא הותר לחולה רק כשיש חשש שעלול להגיע לסכנה ואז א"צ אומד, ותבין]. ואף דאנן לא קי"ל הכי שאף בלא חשש סכנה אוכל מ"מ בודאי אין לו לאכול רק כשיצטרך לאכול. וראה לעיל הע' 15 באורך בזה. וכן שמעתי מהגרי"ש אלישיב שליט"א שודאי יש להתענות בלילה שעדיין לא נקרא חולה לענין זה, כיון דאין לו צורך כלל לאכול וכלשון הרמב"ן והשו"ע חולה "שצריך לאכול" וכנ"ל.

22. ירו' תענית פ"א ה"ה רמב"ם פ"ג מתענית ה"ה ובטוש"ע תקנ"ב ס"ה ורמ"ע מפאנו ס' קי"א ועוד.

שעות בתשעה באב²³.
 [1234567]ח"ח

פו. ובשאר עינויין - התינוקות מותרין ברחיצה וסיכה חוץ
 מנעילת הסנדל שאסורין בו, ויש מתירין אף בנעילת
 הסנדל בת"ב ובפרט כשלא הגיע לחינוך.

23. חיי"א כלל קל"ג ס"ז ובמ"ב תק"נ סק"ה ולא מצינו חילוק בזה בין
 ג' צומות לת"ב, לענין השלמה בשנה הסמוכה ל"ג ולבת ל"ב, דגבי
 יוהכ"פ הבריאה מתענה כמ"ש בס' תרט"ז, וכ"ה להדיא בתשרי רמ"ע
 מפאנו סי' קי"א דבהשלמה אין חיוב כלל עד שיגדילו אפי' סמוך לפרקן
 ואפשר דהוי מהבב"ע, עיש"ב. וכ"כ ביאורה"ל ר"ס תק"נ ד"ה הכל חייבין,
 דבר' צומות פטורין מזה. ואמנם במס' סופרים פי"ח ה"ה: "מנהג טוב היה
 בירושלים [לחנך - גי' הגר"א] להתענות בניהם ובנותיהם הקטנים ביום
 צום בן י"א שנה עד עצם היום בן שתים עשרה שנה להשלים, ואח"כ
 סבלו ומקרבו לפני כל זקן וזקן ולהתפלל עליו שיזכה בתורה ומעשים
 טובים", עכ"ל. ומבואר דלכו"ע מנהג טוב היה להשלים התענית בשנה
 הסמוכה לגרלות עכ"פ (ושם כל הפרק מדבר בענין ת"ב). וצ"ל דס"ל לכל
 הפו' הנ"ל דבזמננו הדורות חלושים ואין לנהוג כן, ומ"מ לענין תענית
 שעות בודאי יש ללמוד משם דמנהג טוב הוא וכדלהלן.

ולענין חינוך שעות, נתבאר לעיל דעת הפוסקים בזה, בחקרי לב
 סי' קנ"ב, שיש חיוב חינוך שעות. כ"כ בנזירות שמשון ס' תק"נ וז"ל:
 "וא"צ אפי' שום חינוך אפי' לחינוך שעות אפי' בת"ב מכש"כ שא"צ
 השלמה עד שיביא ב' שערות רק לבריא חינוך לשעות מנהג יפה הוא"
 עכ"ל. ויסודו ברמ"ע מפאנו דלבריאים בלבד מנהג יפה הוא. ומנהג טוב
 זה מבואר גם במס' סופרים הנ"ל, דבן י"א שנה מחנכו עד עצם היום,
 והיינו הלילה ומקצת היום. מיהו לענין מלאו י"ג שנים יש להתענות
 אע"פ שלא הביא ב' שערות כמ"ש פמ"ג וביאורה"ל ר"ס תק"נ. וראה לעיל
 פרק ב' מה דצ"ע בהפו' ס' תרט"ז. ואפשר דכחוש שאני.

ופחות מבן תשע אסור להתענות תענית שעות ואפי' ביוהכ"פ, מיהו
 כבר נתבאר במקו"א דהלילה עצמו אינו בכלל תענית שעות שהרי
 יכולים להקדים לאכול סעודה מפסקת מבעו"י וכן המנהג. ומחנכין למי

קטנים האוכלים בתשעה באב, המנהג שאוכלים בלא
הבדלה, וראה פרק ח' דין י"ג²⁶.

יז. רחיצה - אסור לרחוץ בין בחמין בין בצונן ואפילו

על דרך הידור, וחצוץ לנער על פי דרכו וגו'.

24. ברכ"י ר"ס תקנ"ו בשם תשו' כנסת הגדולה, והוב"ד בשע"ת שם סק"א שיש להבדיל מיד במוצ"ש. ועי' בדגול מרובה סי' תקנ"א וכמ"ב שם סקל"ז דבסעודת ברית בת"ב שנדחה, מבדילין על הכוס קודם שיאכלו. וצ"ל דדברי השכנה"ג דוקא כשנצרך לאכול בלילה, אבל אם א"צ לאכול עד למחר, למה יבטל התענית, ימתין בהבדלתו עד למחר ויבדיל אז, וכ"כ בבה"ח תקנ"ו או' ט'. ואך כלשון הכנה"ג בתשו' שם לא משמע כן אלא כיון שצריך לאכול בת"ב אין לו לדרות ההבדלה למחר אלא לעשות הבדלה בזמנה. וכמו שהעיר בזה בתשו' מנח"י ח"י סי' ל"א. ואמנם למשנ"ת לעיל דעת הרבה פו' דחילה האוכל בת"ב אין לו היתר לאכול מיד אלא צריך לצום עד זמן שיצטרך לאכול, א"כ אין יכול להבדיל על הכוס כל זמן שאין רוצה וצריך לאכול, וכן המנהג שחוליה מבדיל ביום קודם שיאכל כמ"ש הפ"י לגבי סעודת ברית. וכ"ה בתשו' בית יהודה ח"ב סי' פ"ז. וראה להלן פרק ח' הע' 20-13 באורך כל שיטות החולקים בזה ופרטי דין זה.

25. רצ"ט ס"א-שמדינא מים מותר בלא הבדלה. ופשוט שמחמת כן אין לבטל התענית ע"י הבדלה על הכוס, וכן הסכים הגריש"א שליט"א.

26. עי' מהרי"ל דיסקין סי' ה' בקו"א סי' ע"ר, שנסתפק בזה. והמנהג שאין מבדילין, ראה ארחות רבינו בשם מרן הקה"י וצ"ל, וכן שמעתי

1234567 ၈၉၁၀

הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה 468# #E A#D#U #E #hüou# äÄ -#E#Ä-Ä E\$EÎ-#E#E#E\$EÎ-

יט. נשים המבשלות וצריכות לרחוץ מיני מאכלים או שרוחצות האוכל לקטנים, אע"פ שידיהן נרטבות מותר לפי שאינן מתכוונות לרחיצת הידים³¹.

כ. מי שרגליו כואבות מחמת הילוך רב וכדו' מותר לו לרחוץ רגליו במים לחזקם שאינו אלא לרפואה, וכן אם הם מלוכלכות מותר לרוחצן להסיר הלכלוך³².

שנוסף בהם גם איסור אבילות, ולא מינכר בזה אבילות אך באמת גם באבל מותר לאיסטגניס לרחוץ כמפורש בספ"ב דברכות, וביר"ד שפ"א ס"ג. ואולי אבילות ישנה חמירא בזה, ובעי"ז מצינו בלבוש ס"א שמחמיר מסברא לענין קינוח פניו במים בת"ב יותר מביוהכ"פ וטעמו שבת"ב צריך להיות דעתו יותר עגומה עליו, ע"ש, וצ"ע.

31. שלטי גבורים בשם הרי"א ז' ריש פ' יוהכ"פ, לענין ת"ב, ולמד כן ממדיחה אשה ידה במים ונותנת פת לתינוק ואינה חוששת. ובמג"א תקנ"ד סק"א ובא"ר ובחיי"א כלל קל"ה ס"ו ובמ"ב סק"ט. ובב"י סי' תקנ"א נראה שחולק ע"ז שכ' לפרש מה שאמרו מביא מטפחת נגובה דהיינו מבעו"י, שאי אפשר לפרש שמנגבה בת"ב, שהרי על כרחו ידיו מתרטבות כשמוציאה מהמים. הרי דאף דאינו מתכוין וצריך לכך ס"ל דלא התירו, וצ"ע. ושור"ר בגוף הפסקי ריא"ז ושם למד כן משומרי פירות שעוברים במים ואין חוששין שאין מתכוונים לרחיצה ע"ש. ולפי"ז י"ל דס"ל לב"י דלא התירו כן אלא לשומרי פירות משום הפסד ממון לשומרם וכמפורש שם דאף זה בהליכתן ולא בחזירתן, וא"א ללמוד מהפסד ממון לכל צורך בישול. ועכ"פ דעת הרי"א ז' שכל צורך מתיר בכך, בין צורך הבישול ובין נתינת פירות לאוכליהם, וראיתי בשרית במחזה אליהו שכ' שאסור לרחוץ הכלים המלוכלכים שהשתמשו בהם בשבת או בת"ב כיון שאינו צורך היום, וזה לא הותר אף בשומרי פירות אף אם נאמר שכל צורך מתיר, ונכון.

32. ירו' פ' בתרא דיומא ה"א, הבא מן הדרך ורגליו כהות עליו מותר

אשר החלמה

1234567 8 9 10

חולה האוכל בת"ב מותר ליטול ידיו לאכילה.³⁶

46;#7| #1/4| A#D#U| #E| #Nüou#äU| -#E#G-Ä| E\$EÎ-#DÖE#O\$EÎ-

אה"ח 1234567

1737 ה'תשנ"ז

הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

א"ח 7654321

_____ *by* _____ *for* _____

אשר הוציא

39. כ"ב במ"ב סקכ"ט כמו שמבואר כ"ז בהל' יוהכ"פ תרי"ג ס"ו. וכש"כ לענין ת"ב. ולענ"ד לא ברירא דשאני ת"ב שיש בו משום אכילות, ולא

קלו

כט. לא נאסרה אלא סיכה של תענוג אבל סיכה שאינה של תענוג מותרת, לפיכך מותר לסוך להעביר את הזוהמא. וכן מי שיש לו חטטים בראשו או בכל מקום מותר לסוך כדרכו בחול, וא"צ לומר שמותר למשוך כל מיני משחות לרפואה ובריאות⁴².

במ"ב כ' דפשוט דה"ה לסוך שרי לכלה, וע' בספר בירור הלכה לס' תרי"ג, שכ' דד"ז אינו פשוט שאף ביוהכ"פ לא מצינו בפר' שהתירו רק רחיצה ולא סיכה, לפי שהרחיצה נצרכת ביותר שלא תתגנה, אבל אם לא תסוך לא תתגנה כיון שהותר לה רחיצה.

41. מ"ב שם סקב"ט, ובשעה"צ שם כ' שמוכח כן מפסחים ג"ד וכוונתו דאמרינן שם "הא לכל דבריהם זה לזה שוין" ע"ש. ובס' תרי"ד ס"א גבי יוה"כ"פ מבואר דאסור, וכ"כ בביאור"ל שם.

42. יומא עז. ובטור ס' תקנ"ד, דמותר בסיכה שאינה של תענוג ובשור"ע שם סט"ו. ובר"ס תרי"ד מבואר דביוהכ"פ אסור להעביר את הזוהמא, ומ"מ כ' בביאור"ל כאן ד"ה סיכה, דבת"ב מותר סיכה שאינה של תענוג דהיינו להעביר את הזוהמא. וכן גם באבילות מותר כמ"ש ביו"ד ס' שפ"א, ולגבי ת"צ בס' תקע"ה ס"ג. וכ"ה בלח"מ פ"ה מתענית ה"י, ודלא כמטה יהודה שכ' לאסור בזה כמו ביוהכ"פ ובביאור"ל שם דחה ראייתו. ושוב מצאתי הדין מפורש בר"צ גיאות הל' ת"ב בשם רב האי גאון דאע"ג דלא נתפרש להדיא בת"ב, מ"מ אין הפרש בזה בינו לאבל

אוצר החכמה

1234567 加个8

ש"ע

07 021

שירגיש בקושי הארץ ובכל היום ילך באנפלאות, והובא שיטתו במ"ב ס'
תרי"ד סק"ה ובשעה"צ שם. ולדבריו נראה דכל שאינו מרגיש קושי
הארץ אף שהוא מרגיש קושי המנעל אסור, דהרי אסרוהו אף במנעל
של עץ, וכן שמעתי מהגרי"ש שליט"א דלכן אף מנעל הפלסטיק לא
מהני לשיטה זו. ורק מה שיש לדון בנעל בית הפלסטיק לדעת הפר"ח
שכל שאינו חופה רוב רגלו מלמעלה לא הוי מנעל כלל, ראה הע' 147.
ולפי"ז יש מקום להחמיר גם בת"ב שהרי להרמב"ם אין חילוק בזה
ובדמוכח ביומא שם דחד דינא הוא לת"ב וליוהכ"פ בזה. וכ"ה בשע"ת
סי' תקנ"ד שהביאו שם לגבי ת"ב, אך המ"ב שלא הזכיר מזה רק ביוהכ"פ
ולא כאן גבי ת"ב מוכח דס"ל דכאן יש לסמוך להקל בזה. ובאמת
אוצר החכמה
שבעיקר סברא זו הרי הראשו' שנקטו להקל בשל עץ ויש מחמירין בעץ
מחמירין בעץ
משום דהוי מנעל לכל התורה, וגם התירו בשל גומי, מוכח דלא ס"ל
לחילוק זה דמשום קושי הארץ הוא, שהרמב"ם הוצרך לכך מכח ישוב
הסוגיות. וכן שמעתי מהגרי"ש אלישיב שליט"א דאף שלמחמירין דין א'
הוא לת"ב ויוהכ"פ וכן ראוי להחמיר, מ"מ כיון דהוא מדרבנן קיל טפי
ויש על מי לסמוך ואין למחות במקילין. והטעם שנתפשט אצל רבים
לילך בנעלי גומי, נראה פשוט שהיו דרים בין הגוים והרמ"א כ' שנהגו
להקל לגמרי בזה. והחיי"א ועוד פקפקו בהיתר, לפיכך מצאו עצה לילך
במנעלי גומי המצויים שבזה אין לועגין עלינו שאף הם הולכים כך
חמיד, דמוטב לילך בנעלים אלו שהם רק משום חומרא מלילך במנעלים
של עור וכמ"ש במ"ב תרי"ד סק"ה. וכשעלו משם לכאן עדיין החזיקו
במנהגם, אבל משום זה אין להקל לכתחילה כאן בא"י לילך בנעלי גומי
העבים וכנ"ל. ולענ"ד בזמנינו שנתפשט טובא מנעלים כאלו ונעלים
סינטטיות שהולכים כל השנה, יש מקום לומר דלכו"ע חשוב מנעל
ואסור, ראה הע' 47*, וראה בסמוך.

45. הרז"ה מחמיר בכל מילי דמגין, וכ"כ בסמ"ג שיש אוסרים בשל בגד, וכ' הב"ח ס' תקנ"ד "דלכן יש להחמיר לילך יחף לגמרי וכן ראיתי רוב רבותינו גם בת"ב", אך מסיק שם שאין לגעור בגוהגין לילך בשל בגד, והוב"ד במג"א שם סקט"ז, ובמחה"ש שם דעכ"פ אין למחות

ל.ב. מנעל העשוי מעור של דג או של עוף או של קלף, אסור⁴⁷. ולענין מנעלים סינטטיים שהולכים בהם כל

*47. לעגין מנעל של עור דג או עוף, פמ"ג בא"א סק"ז, והוב"ד

השנה, ראה במקורות.

לג. ההולך במקום שיש שם זכויות או מסמרים או רפש וטיט וכדומה, [ויש מתירין אף כשירדו גשמים ויש שלוליות] ואין לו נעלים המותרות כשל גומי או של עץ וכדומה, מותר לילך במנעלים במקום זה. ויחליף נעל של ימין לשמאל, וכשיעבור משם יחלצם⁴⁸.

לד. ההולך בדרך רחוקה וטורח גדול לילך יחף ואין לו רכב או עגלה וכדו' ואין לו נעלי בגד או גומי, מותר בנעילת הסנדל [וטוב שיתן עפר במנעלים] אבל אם יוצא רק לפרדסים חוץ לעיר כגון לבית הקברות וכדו', אסור לנעול אא"כ יש שם רפש וטיט וכדומה⁴⁹.

בעיקרי הד"ט ר"ס כ"ח ובמועד לכל חי סי' י' או' ל"ח. ולענין מנעל של קלף בערוה"ש סט"ו, וע"ש במה שדן לגבי מנעל העשוי מדבק או עור טחון שבישלו ונימוח. ומצדד שם שנתבטל ממנו שמו הקודם.

וכהיום מצויים לרוב מנעלים מדברים סנטיים שאין בהם שום עור והולכים עמם בכל מקום כל השנה. ולכא"ו מדינא מותר ורק מחומרת הפנמ"א יש לאסור. אך מסתברא שדבר המשמש למנעל חשוב לכל השנה, ולא רק בתורת מנעל עראי, וכולם הסכימו עליו שזהו מנעל המגין וחופה ויוצאים בו תמיד בזה לכו"ע הוי מנעל ואסור לילך בו בת"ב מדינא.

48. מג"א סק"ז וביד אפרים שם דעכ"פ בזה יהפוך של ימין לשל שמאל, וכמ"ש השל"ה, ופשוט דכל שאפשר במנעל של היתר לא ילבש של איסור, והמג"א שם הצריך לחלוץ אף שיושב בעגלה או רוכב, וההיתר בירדו גשמים מבואר בערוה"ש סט"ז ע"ש. ואע"ג דברמ"א ס"ס תרט"ז לא התיר בזה אלא לאיסטניס, כ' שם דזהו דוקא ביוהכ"פ, אבל בת"ב דרבנן מותר לכל.

49. ירו' פ"ק דתענית אבל ומנודה שהולכין בדרך מותרין בנעילת

50. טור בשם ראבי"ה מתיר מפני שלועגים עלינו, וכ"כ בהג' מרדכי בשם ה"ר שמשון ובהגמ"י. ור"י כ' שקולא גדולה היא, והב"י סי' תקנ"ד כ' דלמעשה אין להקל בדבר, וכן השמיטו בשו"ע אך הדרכי משה השיגו שאין לדחות דבריהם בסברא וכ"כ הרמ"א סט"ו שכן נהגו. והודי אדם פקפק בעיקר ההיתר וכ' דאף שיש גדולים המתירים מ"מ אין טעם לזה דבלא"ה לועגין עלינו, והוב"ד במ"ב סקל"ו. ובזמנינו שמצוים מנעלים של גומי לרוב וכדו' ואף הגוים הולכים בהם תמיד בודאי שלא שייך היתר זה, ואף שהפנמ"א מחמיר בזה מ"מ בכה"ג בודאי יש לסמוך על הראשו' והרמ"א וכמ"ש במ"ב תרי"ד סק"ב שמוטב ללבוש אלו שהם רק מחמת חומרא, מללבוש געלים. ונראה שלכן נתפשט כ"כ לילך בנעלי גומי ע"י הבאים משם לכאן והם הלכו כן רהיו מצוים בין הגוים. ושור' כדברינו במנחת שלמה סי' צ"א או' ח' שמצדד שכהיום לא שייך ההיתר שנתנו חז"ל בנעילת הסנדל לחיה ולחולה שיכולים ללבוש מנעלי היתר בקל והם נוחים ומגינים מפני הצינה, עיי"ש. וכשיכ' בנדרונג שאינו היתר ברור וכנ"ל. אך כ"ז בכה"ג במה שהתירו חז"ל, דצריך להכין לו מראש לכל היום מנעלים של היתר ולא להפקיע התענית, אבל בנדרונים דלעיל שלא הפקיעו התענית רק התירו לפי שעה בזה כשאין לו

לו. י"א שאין מברכין ברכת שעשה לי כל צרכי בת"ב
 שאין שם נעילת הסנדל. וי"א שיש לברך, ובפרט
 כשהולך עם מנעלים המותרים, והמנהג לברך. ולדעת הגר"א
 אינו מברך אלא בלילה כשנועל מנעליו, וראה במקורות⁵¹.

מנעלים של היתר, שפיר הכאנו ההיתרים שהובא בפוסקים.

51. ברמב"ם פ"ז מתפילה ה"ח מוכח להדיא דרק ענט"י אין מברכין
 ביוהכ"פ ות"ב אבל שעשה לי כל צרכי מברך, אע"פ שב' הר"מ שם
 שההולך יחף אינו מברך ע' בכס"מ שם דעת הפוס'. גם בעיטור הביא
 סברת מי שאינו מברך כל צרכי ודחאה, שהרי בידו לנעול משום סכנת
 עקרב ושאר האופנים שמותר ואזי יכול לברך ככל השנה וכ"כ הרא"ש
 ר"ן ריטב"א פ' יוהכ"פ דמברכין דעל מנהגו של עולם הוא מברך. וכ"כ
 הלבוש תקנ"ד סי"ז, ובא"ר סקט"ז, ובבגדי ישע על המג"א סקט"ז, ובפמ"ג
 במש"ז סק"א שהמנהג לברך, וכן סתם במ"ב סקל"א.

ואמנם במעשה רב להגר"א כ' שלא היה מברך שעשה לי כל צרכי
 וכ"ה לפי האר"י ז"ל כמ"ש בכה"ח או' ע"ח. וכפה"נ פלוגתם תלוי אם על
 מנהגו של עולם הוא מברך או על הנאתו, דלרמב"ם שאם לא נהנה
 אינו מברך ה"ה בזה שהרי הלך יחף כמ"ש הר"מ פ"ז מתפילה, ואילו
 למנהג שב' הרמב"ם שמברכין אף שלא נהנה וכפי שביארו הראשו' דעל
 מנהגו וסדרו של עולם הוא מברך אף כאן מברך. וכידוע שדעת הגר"א
 כרמב"ם לברך רק אם נהנה וכן נהג החזו"א, ולכן החמירו אף בברכה זו
 לברך כשנועל הנעל במוצאי היום, וכ"כ בלוח א"י שרבים נוהגים כהגר"א
 בזה לברך רק בלילה. ובמחבר בס' מ"ז ס"ח פסק כהרמב"ם בזה והרמ"א
 חולק שהמנהג לברך אף אם לא נהנה. ^{אוצר החכמה}

ואמנם כבר נתבאר דברמב"ם גופיה מוכח להדיא שמברכין שעשה
 לי כ"צ ביוהכ"פ, וצ"ל כסברת העיטור דפעמים שיש היתר אף ביוהכ"פ,
 ובמאמ"ר והיעב"ץ בסידורו הוסיפו עוד טעם בזה שהרי רשאי במנעל של
 היתר כשל בגד ושל גומי, ונמצא נהנה ושפיר מברך. והחזו"א כשיטתו
 שהחמיר לילך רק באנפלאות כהב"ח.

לאוצר החכמה

ובד"מ כ' דלמה שמבואר גבי יוהכ"פ דאין ליגע באשתו אפשר דה"ה בת"ב, ובמג"א סקי"ט הביא דבריו וכ' דביום יש להקל. גם בט"ז ציין למש"כ בסי' תרט"ו ששם כ' להקל אף ביוהכ"פ ביום. וכש"כ בת"ב, וכ"כ החי"א כלל קל"ה סי"ב, ובמ"ב סקט"ו. ובערוה"ש כ' דאף בלילה אין לחוש רק לעולי ימים [צעירים] ומעולם לא גזהרו בזה וישראל לא חשידי ע"ש. ובאמת שכבר נתבאר שכ"ז לאו מדינא רק מצד לך לך כו' וכל דבר לפי ענינו. ופשיטא שבת"ב אין להחמיר במש"כ הפו' ביוהכ"פ

ל"ט. תלמוד תורה - תשעה באב אסור בתלמוד תורה,
בין בתנ"ך בין בתושבע"פ, משנה גמרא הלכות
ואגדות⁵⁴, בין בפיו בין בהרהור⁵⁵, ואף שנים מקרא וא'

גם המג"א בשם השל"ה כ' רבליל טבילה יש לסמוך על המתירין. ואף
דהא"ר חולק שתמיד נהגו איסור, ע"י פמ"ג ובאה"ט שדעת כל הגדולים
להיתר. ובחיי"א כ' דה"ה חיוב עונה ביוצא לדרך או בא מן הדרך וכ'
שם שהכל לפי מה שהוא אדם, והובא במ"ב סק"מ ובשעה"צ שם.
ובערוה"ש כ' דבכה"ג הוי חיוב לשמש כיון שזו דעת רוח"פ, ושכן המנהג
ע"ש.

בגדר דברים שבצינעה, כ' בט"ז סק"ט דה"ה רחיצת ידיו בחמין (אבל
בצונן אם לא ירחץ שוב אינו צינעא, ובמנ"ח סוף סי' שי"ג ביאר היטב
החילוק בזה דרך אבילות נהג בצינעה, אבל עינויין אינו נהג כלל אף
בצינעה, עיי"ש). וכ"מ ברא"ש הנ"ל דרחיצה וסיכה בכלל דברים
שבצינעה אף לענין זה, וכ"ה במרדכי פ"ג דמו"ק. ובנהר שלום תמה
דהפ"ו הביאו להחמיר רק בתשמיש, וכבר נתבאר דמקורו מהרא"ש,
ובמ"ב סקל"ט סתם כהט"ז. ועי' להנצי"ב בשאלות סי' קנ"ז.

במנ"ח מצוה שי"ג בסופה מבואר דאף אין טובלין בשבת זו בצונן
דאף זה בכלל דברים שבצינעה, וכ' שם דנוהגין באשכנז דההולכין
לטבול מוחין בידן ע"ש. אך בזה כהיום רבים מקילין אם דרכו תמיד
לטבול בשב"ק, ונוסף עוד דהוי טבילה שלא לשם תענוג, וכפרט אם
שימש בהיתר מאתמול כדלעיל. וכן שמעתי מהגרי"ש אלישיב שליט"א
שיש להקל בזה.

54. תענית ל. רמב"ם פ"ה מתענית הי"א, ובטוש"ע תקנ"ד ס"א.

55. האגודה בשם מהרי"ל, ובשו"ע שם ס"ב בשם יש מי שאומר, והיינו
אע"פ ששנינו שם אסור לקרות כו', מ"מ כיון שהטעם דפקודי ד' ישרים
משמזי לב אף בהרהור יש שמחה, ובאמת שאף באבל אינו ברור
שאסור בהרהור דהרי שם הילפותא דאסור בד"ת מדכתיב "האנק דום",

מא. אף בדברים המותרים אין ללמוד בפלפול או קושיא או תירוץ או איזה דרוש מפני שיש בזה משום שמחה⁵⁸. ומ"מ כ"ז בדרך קושיא או תירוץ, אבל ללמוד בעיון להבין פשט הגמ' והמאמר מותר, ורק להקשות ולתרוץ ממקום למקום וכדומה אסור. ויש מתירין אף בזה כיון שהתירו הלימוד במקומות אלו, ובלא זה אינו חשוב לימוד,

קריאה התירו ולא עיון. אך בתש"ו מהר"ל סי' כ"א כ' דאף פי' איוב שרי, ואף שלומד בעיון אטו בשופטני עסקינן שמוציא בפיו ואינו מעיין במה שקורא. וכן ביאר המהר"ל הטעם דהותר ללמוד פ' אלו מגלחין אף שאינו מעניני ת"ב, "הואיל ואין בזה משום שמחה ויש בו דיני אבל מנודה ומוחרם. ועוד דחשיב נמי תוכחה כמו איוב באשר הוא סוף כל האדם והדי יתן אל לבו", וכ"פ בשו"ע שם סעיף א-ב. ובביהגר"א שם, ביאר ההיתר שבפ' אלו מגלחין משום הל' אבילות כמו באבל וגם שאר דברים שישנם בפ' ההוא כולם דברי תוכחות וצער ומותר כמו איוב. והכוונה דיש שם כמה אגדות [ע"ש טז:] והואיל והם דברי מוסר ותוכחות שרי כמו איוב, ומזה מוכח דאף ספרי מוסר מותר ללמוד כמו איוב. וכ"מ במאירי סוף תענית שכ' "אלא כל שהוא נאמר דרך שבח ודרך שיתעורר האדם בהם להכניע לבבו לתפלה אין בהם משום שמחה ומותר". וכן מפורש במחזור ויטרי ע"ש. וכן שמעתי מהגרי"ש אלישיב שליט"א שמותר ללמוד מוסר אע"פ שיש שם אגדות ומדרשי חז"ל, הואיל ואין הכוונה ללימוד אלא להתעורר לתשובה ותיקון המידות שזהו חובת היום בתענית. אך כ"ז כשלומד לשם מוסר לעורר לתשובה ומדות וכדו', אך כשלומד רק מדרשי חז"ל ואגדות אסור. וכ"ה ברמ"א תקנ"ב דאף פרקי אבות אסור.

והלבוש כ' דמותר ללמוד עניני החורבן שבפ' הניזקין לסיפורי החורבן שבספר יוסיפון, וכ"כ במ"ב סק"ג. וכן בירו' סוף תענית ישנו מעניני החורבן.

אוצר החכמה

58. מג"א סק"ה ובט"ז סק"ג למדו כן ממה שאסר המהרי"ל ללמוד ע"י הרהור, וכ"כ הא"ר וחיי"א ומ"ב סק"ה.

וכן הורו כמה גדולים וצ"ל, אבל לישא וליתן עם אחרים בלימוד, אסור⁵⁹.

59. בתשו' מהרי"ל סי' כ"א הנ"ל כ' דמותר ללמוד איוב בעיון, דאטו בשופטני עסקינן שאין מבינים מה שמוציאים בפיהם, ואי מטעם שיש בו עיון כש"כ דעדיף דעי"ז מצטער ללמוד ומתקשה טפי ע"ש. וכ"כ בפמ"ג א"א ה', לבאר החילוק בזה וז"ל: "פי' איוב ואיכה אע"פ שיש בו דבר חמור, אדרבה צער הוא לו, אבל קושיא ותירוצ' שמחה היא לו כמאמר החכם מי שלא טעם שמחת התרת הספיקות לא טעם שמחה מעולם, וכ"ה איזה קושיא ג"כ שמחה היא לו" עכ"ל. והיינו שעיקר הקפידא בקושיא ממקום למקום ותירוצ' שזה גורם שמחה אבל הלימוד עצמו ביגיעה ועיון אדרבה מצער טפי, ואע"פ שמתחרש לו מה שלא ידע אין בו איסור כיון דהוי דברים הרעים, ובשם הגר"ח מבריסק וצ"ל דמותר ללמוד בעיון בדברים הרעים דכיון דהתירו ללמוד דברים הרעים, שלא בעיון לא מיקרי לימוד כלל.

ובאמת שבביהגר"א נראה שחולק בעיקר ד"ז שגבי היתר פ' אלו מגלחין, ציין להרא"ש פ"ג דמו"ק שלאבא אסור לישא וליתן עמהם אבל הם מותרין לישא וליתן לפניו, ע"ש. וברא"ש שם סי' ל"ז מבואר דטעם האיסור לישא וליתן לפניו היינו משום דעי"ז איכא פרסום טפי אבל בינו לבין עצמו מותר. ומשמע דדומיא דלישא וליתן שהאיסור רק משום פרסום. ומ"מ באופן זה מותר בעצמו, והיינו אף בדרך משא ומתן כקושיא ותירוצ', וכל האיסור רק משום פירסום, ואף בזה התירו שמיעה מאחרים, דלא גרע מהרהור וכמ"ש בדמשק אליעזר. ועי' מג"א סק"ד בשם המהרי"ל דלישא וליתן בהל' אבילות בודאי אסור. ולהגר"א צ"ל דאף זה מטעם פרסום, וא"כ בינו לבין עצמו מותר. ונראה שלכך ציין הגר"א בסו"ד למג"א, לומר שחולק עליו בזה. ובאמת שבמהרי"ל גופיה בסי' כ"א מפורש בדברינו שהאיסור לישא וליתן לפניו "משום דמפרסמי מילתא טובא" נוגם ע"ז כ' רק דאפשר דאסור בת"ב. וכ"כ הפרישה הרי דכל האיסור לישא עם אחרים משום פרסומי מילתא בעצם המו"מ בהל' אבילות בינו לבין לעצמו מותר.

ושור' במאמר מרדכי ובערוה"ש שהשיגו על המג"א בזה מדברי המהרי"ל הנ"ל שהתיר ללמוד בעיון, ותמה עוד שהיאך אפשר לת"ח

הלומד שלא יחדש שום דבר, שבע"כ השכל חושב קו' ותירוץ, ולכן כ' דודאי אע"פ שיש טעם ומתיקות התורה, מ"מ הצער של דברים הרעים שעסוק בהם מבטל השמחה ואף שמחדש איזה חידוש מותר. גם בארחות רבינו ח"ב בשם החזו"א שאמר לתמוה על המג"א והט"ז שאסרו הלימוד בעיון, דודאי כיון דהתירו לימוד התירו גם העיון דבלא זה אינו לימוד. ור"א לעיל מהפמ"ג והגר"ח. והיה אפשר ליישב ע"פ הפמ"ג הנ"ל, אך החזו"א אמר להדיא שזה דלא כמג"א והט"ז בזה. גם בברכ"י יו"ד סי' שפ"ח הביא שגדול א' בימי אבלו למד הל' אבילות בעיון וחדש חידושים והעלם על הכתב, והברכ"י שם תמה ע"ז דלא התירו רק ללמוד פשטי המאמרים, ואמר דבריו לגדול הנ"ל ושתק. ופלוגתתם תליא בפלוגתא הנ"ל.

59. המט"י בשבט יהודה יר"ד סי' שפ"ה גבי אבילות, כ' שאין חיוב ת"ת לאבל בדברים הרעים, אלא רק היתר אבל אם אינו עוסק בהם אינו עובר על ביטול תורה, והביאו הערך השולחן כאן או' י'. ואמנם המהר"י נג"אר בשמחת יהודה על אבילות כ' לחלוק ע"ז דלעולם חייב האבל בת"ת כמו כל אדם, רק שחיובו הוא ללמוד דברים הרעים. ושמעתי מהגרי"ש אלישיב שליט"א שראיית השבט יהודה צ"ע, שהוכיח ממה שאמרו אבל פטור מת"ת דמשמע שאינו חיוב אלא פטור, והרי לשון כזה לא מצינו רק שאסור בת"ת וקאי על דברים האסורים שאסור לו לקרוא בהם. ואמר שגם יתר ראיותיו אינן מוכרעות ועיקר דבריו מראיה זו. וכן דעתו לעיקר כדעת השמחת יהודה הנ"ל.

ואמנם באמת יש להתבונן בעוד ראייה שהביא המט"י, שחז"ל למדו לאבל אסור בת"ת שנא' האנק דום, ואם היה מצות ת"ת בדברים הרעים לא שייך לומר שצריך להיות דום ושותק. ומשמע שלמעשה צריך לשתוק לגמרי מת"ת רק שהתירו לו ללמוד בדברים הרעים. ובסגנון אחר דאי נימא דיש חיוב ת"ת לאבל כבכל הימים, מה שייך לומר דחייב להיות דום, הרי למעשה צריך הוא להיות יושב וגורס כבכל השנה, רק שבמקום ללמוד דברים המשמחים לומד דברים העצובים אטו שייך לומר

משמע אפי' מדברים הרעים, וביאר הטעם דתינוקות אין מבינים מה לומדים, ועיקר שמחתם במה שמרציאים מפיהם ויודעים לקרות, ואין לחלק בהם בין דברים הרעים לשאר דברי תורה, אבל אם התינוק הגיע למדה שמבין מה שלומד יכול ללמוד עמו דברים הרעים. והביאו העטרת זקנים ובשיכנה"ג. והט"ז כ' להתיר לגמרי דברים הרעים עם תינוקות אפי' שאינם מבינים, וסברתו מבוארת דהרי ממ"נ אם אינם מבינים אין איסור עליהם כלל, וכשמבינים הרי לימודם בדברים הרעים, וכל האיסור רק מצד הגדול המלמד, שיש לו שמחה מעצם הלימוד ואפי' כשאין התינוקות מבינים, ובדברים הרעים שרי.

החכמה **אוצר** **תכנת** **ע"** **י** **הודפס** **489**

מדר. סדר התפילה - מותר לקרות בכל מה ששייך לסדר התפילה ואין בו משום ת"ת, דהיינו פר' הקרבנות שרגילין לאומרם קודם התפילה [ולענין שאר קרבנות ופר' הקטורת, ראה במקורות] ואיזהו מקומן וברייתא דר'

*61. מג"א סק"ה, ומשום דהוראה הוי כהרהור אם הוא לחולה הצריך עכשיו, וב"ב הא"ר ופמ"ג סק"ה, ובחיי"א כלל קל"ה ס"א ומ"ב סק"ה. והוא הדין לכל הוראה הנצרכת לשעתה שמותר, וכמ"ש היעב"ץ בסידורו והערוה"ש.

ישמעאל⁶². וכן הנוהגים לומר תהלים בכל יום מותר לומר התהלים השייך ליום במנחה, ויש מתמירין בזה. והלחז"א

62. רמב"ן בתוה"א, הביא שיש שנהגו שלא לקרות קרבנות וכ' ע"ז שאינו נראה שאין לנו איסור בסדר היום כמו שקורין ק"ש וקורין בתורה ומפטירין, ופר' הקרבנות ואיזהו מקומן כנגד תמידין תיקנום ואומרים כדרכו. והובא בטור סי' תקנ"ד וכ"כ בשו"ע שם ס"ד וקורין כל סדה"י ופר' הקרבנות ומדרש ר' ישמעאל. וגם הריטב"א שילחי תענית הביא דברי הרמב"ן, וכ' שם ביתר ביאור: "ומה שאסרו לקרוא בתורה ומשנה ותלמוד היינו בבא לקרוא דרך מקרא ומשנה ותלמוד ואין סדר היום בכלל שהיו קורין בתורה ומפטירין וקורין ק"ש, ומעתה אין להמנע מלקרוא פר' את קרבני ואיזהו מקומן וקורא כדרכו ואינו חושש", עכ"ל. ומלשונו מבואר דמש"כ הרמב"ן בטעם הקרבנות שכנגד תמידין תיקנום לא בא לומר שזהו הטעם המתיר לאומרים ובלא"ה אסור, אלא רק ב' למה קבעוהו בסדר היום, ועיקר הטעם בזה משום שאינו בדרך לימוד רק שאומר בדרך שרגיל לומר בכל יום בתפלה, וכ"ה במאירי שם ע"ש, וכן מוכרח ממה שהתיר לומר איזהו מקומן, והרי זה אינו כנגד תמידין אלא כדי לשלש בת"ת כמ"ש בטור סי' נ', אלא ודאי כל שאומר כדרכו בכל יום בדרך תפלה מותר.

והנה בד"מ סי' תקנ"ט כ' בשם מנהגי מהרא"ק שאין אומרים פיטום הקטורת אף מי שדרכו לאומרו בכל יום, וכ"כ ברמ"א שם ס"ד, ובמג"א שם סק"ז ביאר הטעם שאינו קרוי סדר היום שאין כל אדם אומר אותו. ומכש"כ שסדר הקרבנות הכתובים בס"ס א' שאין לאומרים ע"ש. ונראה כוונת המג"א מבוארת, שמה שרגילים כולם לומר היינו תמיד וברייתא דאיזהו מקומן ודאי מותר, משא"כ פיטום הקטורת שאחר התפלה שאין כל אדם אומר אותו, וכן הקרבנות דפר' חטאת ופר' אשם שאין כל אדם אומר אותו. [ומי שנתחייב לאומרו מותר - פמ"ג]. ואמנם נראה פשוט שפיטום הקטורת שקודם התפלה שהוא מסדר התפלה וכל אדם אומר כמו פר' התמיד מותר ולא גרע כלל מתמיד ואיזהו מקומן ור' ישמעאל, שהרי אומרה בדרך תפלה ולא בדרך לימוד, דאטו המתיר הוא דוקא קרבן תמיד, והלא הקטורת נמי כנגד קטורת שבכל יום תיקנוה, וידוע

אסור לאומרן אף מי שרגיל לאומרם בכל יום⁶⁴.

מו. ק"ש על המטה אומר כדרכו⁶⁵, וכן תיקון חצות אומרים
בלילה תיקון רחל בלבד⁶⁶, אבל ביום אין אומרים אותו
אחר חצות.

מו. ציצית ותפילין בתשעה באב - הטלית קטן לובשים
תחת הבגדים בלא ברכה, וכן יש להכניס הציציות
מתחת בגדיו^[1234567]. ואם פשטו בלילה י"א שמברך עליו בבוקר.
ולכן מוטב שישן בלילה עם הטלית קטן ולא יפשטנו⁶⁷.

64. ברכ"י לענין מעמדות והובא בשע"ת סק"ד. ובזכור לאברהם לענין
חק לישראל, ובשלחן גבוה לענין י"ח פרקי משניות וכן פשוט, והוב"ד
בכה"ח או' י"ט.

65. כן פשוט לפי שהוא פס' דרחמי דרך בקשה ואומרים אותה בכל יום
כדרכו. ושור"ר כיסוד דברינו בזרע אמת ח"ג סי' ס"א ע"ש.

66. בן איש חי פר' דברים או' כ"ה, ועי' כה"ח סי' תקנ"א ס"ק רכ"ג,
מחל' האחרו' לענין חצות היום ת"ב אם אומרים, ודעת רוב האחרו' רוח
חיים יוסף אומץ שאין אומרים אותו שכבר אמרו קינות ואיכה וולא
משום ת"ת נגעו בהן אבל בליל ת"ב לכו"ע אומרים כדרכו, ואדרבה זהו
עיקר הזמן להתאונן על החורבן, וקרוב לודאי דאף מי שאינו נוהג כל
השנה לומר חצות מ"מ בלילה זה יש לומר תיקון חצות בבכי ותחנונים
ולהתאונן מרה על החורבן שבעו"ה עדיין לא נבנה, ועל עם ד' שנפלו
בחרב. ואומרים רק תיקון רחל ולא תיקון לאה וכמ"ש בבא"ח שם.

67. רא"ש סוף תענית בשם מהר"ם מרוטנבורג, דמנהג אשכנז שלא
להתעטף בציצית ע"ש בצע אמרתו ובמדרש בוע פורפרין דיליה נדהיינו
הטלית] וכ' הרא"ש דיש שאינם רוצים לשנות המנהג וגם אין רוצים
להיות בלא ציצית ומתעטפין בט"ק תחת הבגדים, וכ"כ האגודה
שהיחידים לובשים ט"ק תחת הבגדים בלא ברכה. וכ"פ בשו"ע תקנ"ה

7817 חלוצים

את"ם 1234567

497 ת"י תכנת אוצר החכמה

נב. אסור לשלוח לחבירו דורון או כל משלוח מנות בתשעה באב, מלבד דברים הנצרכים לתשעה באב עצמו שלא בתורת דורון, וכן מותר לשלוח לעני בתורת צדקה⁷⁴.

והנה לפי שעיקר האיסור רק לת"ח, א"כ הסיפא רהדיוטות משיבין להם רפה ובכבוד ראש, הפי' כפשוטו דלהדיוטות לא אסרו הואיל ואינן חברים, ואמנם למג"א דעיקר האיסור לכל אדם א"כ מה שהתירו להשיב להם הוא כדי שלא יתביישו, כמו שכ' הי"עב"ץ והח"י"א. ונפק"מ למשי"כ הפמ"ג שיראה להסביר לו קודם שאינו אומר שלו' שלא יבוא להגיד לו שלום, שזהו רק להשו"ע ומג"א, אבל לרמב"ם ורמב"ן וב"ח שעיקר האיסור מוטל רק על חברים נראה דאין צורך בכך, שהרי מעיקרא ל"ג בזה.

74. מג"א סקס"א דיי"א שם טי"ג, ומ"ב סקמ"א. ואמנם ד"ז רק מה שבגדר מתנה, אבל מה שצריך לת"ב עצמו כמאכלים וכדו' כודאי מותר, וכ"ה בבא"ח דברים סכ"ד, ויותר מזה כ' ברוח חיים דאם שולח לעני ת"ח מצוה איכא וכש"כ אם שולח מעות להוצאת בני ביתו, והוכח בכה"ח או' צ"א.

נג. מלאכה - איסור מלאכה תלוי במנהג המקומות, ות"ח בטלין ממלאכה אפי' במקומות שנהגו לעשות בו מלאכה. ורשאי כל אדם לעשות עצמו ת"ח לזה כדי שלא יסיחו דעת מהאבילות. וכהיום מנהג ישראל בכל מקום שלא לעשות בו מלאכה בין אנשים ובין נשים⁷⁵.

אה"ח 1234567

אוצר החכמה

זמן איסורו - בין בלילה בין ביום. ועיקר המנהג שלא לעשות מלאכה הוא רק עד חצות היום. ומ"מ לאחר מכן ראוי לכל יר"ש שלא לעשות בו מלאכה. ובכל אופן כל אדם לא יקבע עצמו למלאכה אף אחר חצות היום שלא יסיח דעתו מהאבילות⁷⁶.

75. מתני' פסחים נד: וברמב"ם פ"ה מתענית ה"י, ובטוש"ע תקנ"ד סכ"ב. וכ' הב"י דבזמננו לא שמענו מקום שעושין בו מלאכה וכל המקומות ששמענו שמעם נהגו שלא לעשות. וכ"כ במטה יהודה ובביאור"ל שם. ופשוט שאיסורו לישראל בין לאנשים בין לנשים בין לקטנים. וכן מבואר בתה"ד והפ"ו שלא התירו החליבה אלא ע"י גוי, לפיכך אין ליתן לקטנים לעשות מלאכה, ואף נשים צריכות לזהר ממלאכות שיש בהן שיהיו ככיבוס בגדי תינוקות או תיקון בגדים ישנים וכדו' ואף שמותרים בתשעת הימים]. וכן מלאכות בישול המתמשכות לצורך הלילה כקילוף תפוז"א וטחינת בשר ודגים וכדו' אין לעשותם עד חצות כדלהלן. וביוסף אומץ למהר"י יוזפא סי' תתפ"ג, כ' שאף הדרת כלים שנשארו משבת אסורה קודם חצות, ואף בישול אוסר שם ע"ש.

76. זמן איסורו כ' המג"א סקכ"ג שהוא בין בלילה בין ביום, וכ"כ הפמ"ג ודה"ח חיי"א ומ"ב סקמ"ג, ודלא כרש"י תענית יג. שמיקל בזה בלילה, ועי' מקו"ח שנקט כן. ומ"מ כ' רש"י שם שאין מפרסמין הדבר. ואך רש"י פסחים נד: לא כ' כן, וכמג"א הניחו בצ"ע]. והיעב"ץ במור וקציעה וכן בסידורו סומך על רש"י תענית יג. שבלילה עכ"פ קיל מהיום, לענין עישון וכדו' אף דבמלאכה כ' שבודאי נכון להחמיר בזה ע"ש. וכ' הד"מ בשם מנהגים שהמנהג שלא לעשות מלאכות הוא רק

נח. אף במקום שנהגו איסור במלאכה מותר ע"י גוי⁷⁸.

*78. רוקח, ובשו"ע שם. ובכה"ח או' נ"א הביא מערך השולחן שמותר
אף ליתן לגוי בת"ב עצמו דלא שייך כאן איסור אמירה לנכרי דאינו

נו. מלאכת דבר האבד מותרת אפילו ע"י ישראל⁷⁹ [ואף שאפשר על ידי גוי] מלבד דבר שבפרהסיא, כגון קניה ביריד יש לעשות ע"י גוי⁸⁰. וכן כל שאפשר על ידי גוי כחליבת הפרות שאינה דבר האבד ממשי, שהרי יכול להמתין לאחר חצות ויש בה שיהוי, יעשנו על ידי גוי, ואם אי אפשר יכול לחלוב בעצמו, הואיל ועכ"פ הוא דבר האבד כבחול המועד⁸¹.

נז. בנין במחובר אסור לעשותו אף ע"י גוי⁸².

נח. אפילו פועל שאין לו מה יאכל אין לו לעשות מלאכה בתשעה באב במקום שנהגו שלא לעשות, ויתפרנס מן הצדקה^{82*}.

מדין שבתון. אך ב' שם בשם המט"י להחמיר, והזכ"ל השיג עליו ואינו תח"י.

79. תשו' הרשב"א סי' תקנ"א ובשו"ע שם סכ"ג. ובוזה מותר אפי' ע"י ישראל ע"י ביאווה"ל ד"ה אם אפי' כשאפשר ע"י גוי, ומ"מ במילתא דפרהסיא וזילותא לרבים יעשנו ע"י גוי, ע"י ביאווה"ל ד"ה דבר, וראה בסמוך.

80. מטה משה סי' תשמ"ב, א"ר ומ"ב סקכ"ח וביה"ל ד"ה דבר האבד.

81. תה"ד סי' קנ"ג וברמ"א סכ"ב. והמג"א סקכ"ד דבאי אפשר ע"י גוי יעשנו בעצמו כמו בחוה"מ. וכ"כ האחרו' ובמ"ב סקמ"ז, ודעת הגר"א דמדינא מותר ע"י עצמו אף שאפשר ע"י גוי שדינו תמיד כדבר האבד, וכש"כ ת"ב דקיל מחוה"מ שהוא רק מנהג ולא איסור ע"י במ"ב ובה"ל שם.

82. שיכנה"ג, והובא בשע"ת סקי"ז ובמ"ב סקמ"ז.

82*. רוח חיים סי' תקנ"ד סק"ו, וכדין אבל כל ג' ימים הראשונים, ע"י

הַיְּהוּדִים עָ"י תִּכְנֶת אוֹצֵר הַחֲכָמָה 4:3

אוצר החכמה

1234567 h^μhN

אף בלילה⁸⁷

הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

תקנ"ט סק"ג. וכ' שם שיש מקילין, ומסיק שיש להקל לאחר חצות בצינעה בתוך ביתו. וכ"כ המ"ב ס"ס תקנ"ה, אך לא היקל רק למי שדחוק מחמת שמורגל בו ביותר, והמ"ב קיצר בזה בשי' הפו' וראיתי להרחיב כאן היריעה.

[אוצר החכמה]

בתשו' בית דוד [סלוניקין] כ' להשיג על כל דברי הכנה"ג שאין בזה משום ה' עינוין, שלא אסרו חז"ל עינוי בזה אע"פ שנפשו שבעה מזה, וכן לא אכפת לן במה שהגוים חושבים עלינו, אך כ' בשם המהר"ם בן חביב דבירושלים נקיי הדעת מקפידין שלא לעשן טיטון בת"ב מטעם אם אשכתך ירושלים תשכח ימיני, שלא יסיחו דעתם מהאבילות. ובברכ"י סי' תקס"ז הביא בשם הדרכי נועם שחולק על השיכנה"ג, גם כ' בשם מהר"א אזולאי דגדולי המורים התירו עכ"פ בת"צ הכתובים התלויים ברצו ודינם כתענית יחיד [ומהרש"ם בדע"ת ס' תקנ"ט כ' דלפי"ז להרבה פו' דגם ת"ב תלוי ברצו א"כ גם בת"ב שרי. וק' להקל מכח זה דהב"י וט"ז וש"א בסי' תקנ"ג נקטו דת"ב חיוב גמור מד"ק אף בלא רצו, ואין השיטות בדין רצו משנים המנהג, דעכ"פ נהגו להחמיר בזה ע"פ הפו' שאין דין רצו בת"ב וז"ב]. וכ' הברכ"י שמה שפשט היתרו זולתי בת"ב זהו מפני האבילות הרי שנהגו להחמיר בת"ב [וכ"כ החד"א במחב"ר ס' ר"י סק"ג שהשיבו חלום לגדול א' שהמעשן בת"ב מקללן אותו].

ובאמת שגם הדרכי נועם עצמו בס' ט' הסכים לאסור בת"ב משום היסח הדעת מאבילות. ואמנם בתשו' הר הכרמל שצי"נו השע"ת והובא בדע"ת למהרש"ם ס' תקנ"ט חולק עכ"ז וס"ל דאף אין בזה בשום ביטול ענוי ולא משום היסח"ד מהאבילות, שאין בו שביעת מזון רק שטבע העישון שמסיח דעתו מתאות המאכל, וכן אין לאסור משום היסח"ד מאבילות כמו שלא נאסר לדבר מעסקיו של אדם ואדרבה אם נאסר העישון לרגילים בו ילכו לדבר דברים בטלים ומוטב להתיר להם העישון בבית וישב בדד וידום ע"כ.

הרי מכ"ז נראה, שדעת רזה"פ מוחלטת שאין בזה משום ה' עינויין, דעינוי כזה לא נאסר, בין שמשביע בין שאינו משביע, ועיקר הטעם שהסכימו להחמיר ונהגו כן הוא משום היסח"ד מאבילות. ולענ"ד נראה דעיקר דבריהם שלא יסיח דעתו מאבילות, לא דיברו בסיגריות של ימינו אלא בעישון טיטון, שכידוע הוא התעסקות גדולה ופונה מכל עסקי העולם רק לשאוף ולשאוב מהצינור הנתון במים, והיא הנאה גדולה למתעסקין בה שמבריהין מעצמן כל דאגות העוה"ז, אבל סיגריות של

וכן יש לכל אדם למעט מכבודו והנאתו ודיבורו בתשעה
באב⁸⁹.

סד. משכב - אין דין כפיית המטה בתשעה באב כמו
באבילות⁹⁰, ומ"מ צריך כל אדם להראות היכר
שמצטער בתשעה באב אף בענין שכיבה במטה, כגון אם
רגיל לשכב בב' כרים ישכב באחד, או שישכב בלא כרית,
ויש נוהגין ליתן אבן תחת לראשיהם. ויש שאף מורידים
המזרון לארץ וישנים על המזרון, ויש שאף ישנים על
הארץ, הכל לפי מה שהוא אדם. [וי"א שאף יש מקום
להחמיר בעטיפת הראש בתוך ביתו ותע"ב]. ומ"מ עוברות
ומניקות וכן אדם חלוש שאין יכולים להצטער, אין צריכים
להחמיר בכל זה⁹¹.

שמתיר לשאוף טבק דרך הנחיריים אך אסור לערב ריח טוב בטבק.
ולפ"ז טבק שלנו אם הוא ריחני שמעריבים בו ריח אסור ואם טבעי מותר. אך צל"ע למה יהא מותר שאינו ריחני כיון דעכ"פ שואף אותו כדי להריח ויש לו תענוג מזה, ולמה לא יהא דינו כעישון שאסור משום תענוג. ולמשנית לעיל דהקפידא היתה דוקא בעישון הטיטון ולא בעישון סיגריות שהוא דרך עראי ואינה התעסקות יתירה לומר שמסיח דעתו מהאבילות א"ש.

89. תוס' תענית ל: ד"ה כל, רמ"א ס"ס תקנ"ד וחיי אדם כלל קל"ה סי"ז.

90. רמב"ן בתוה"א, ורא"ש ר"ן וריטב"א סוף תענית, דת"ב אינו חייב במצוות עשה דאבל כקריעה וכפיית המיטה, ורק בל"ת שבאבל, וכ"ה בטור ר"ס תקנ"ה.

91. תוס' תענית ל: ד"א כל ע"ש, ובכלבו בשם הר"ש מאיורא שהיה מחמיר לשכב מוטה על הארץ, ובהג' מרדכי פ"ג דמו"ק שיש נוהגים

סה. ישיבה ע"ג קרקע - אין צריך לשנות המקום בתשעה באב כאבל, אך נוהגין לישב על הארץ כאבלים [שנא' ישובו לארץ ידמו זקני בת ציון - אשכול] מיד אחר שענו על ברכו של ערבית עד חצות היום, ומ"מ כיון שאינו מדינא א"צ לישב ע"ג קרקע אלא יכול להניח תחתיו בר קטן או בגד ושק. והמהרי"ל יושב ממש ע"ג קרקע. ומי שקשה לו לישב על הארץ, יכול לישב אפי' על שרפרף או ספסל קטן, או שהופכים הספסלים ויושבים על המשענת כשהיא ע"ג קרקע, ויש מצריכין שיהא בתוך טפח או ג' טפחים לארץ. והחזו"א היקל בזה במקום צורך אף ביותר מג' טפחים⁹².

לשכב עם אבן תחת מראשותיו ורמז לדבר ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו, הואיל וראה חורבן ביהמ"ק. ובשו"ע תקנ"ה ס"ב בשם יש מי שנוהג, וברמ"א שם כ' לדברי התו' הנ"ל. ובאמת שחילוק גדול יש בזה, דבתוס' מוכח שענין המיעוט מכבודו והנאותיו הוא חיוב על כל אדם פרט לעוברות ומיניקות, אבל להכל בו והגמיי' הוא רק מדת חסידות בכפיית המטה לנהוג כר"י ולא כרבנן, וזה מוכרח בלשון השו"ע שכ' יש מי שנוהג, ואילו דברי התוס' הם על כל אדם כלשונם "וחייב אדם לצער ולמעט מכבודו והנאותיו". ועי' במטה יהודה ס"ס תקנ"ה שכ' עפ"ז דכשם שיש מחמירין בכפיית המטה כר"י אע"פ שאין חייבין, ה"ה בעטיפת הראש אם רוצה להחמיר יחמיר ותע"ב. ודין עוברות ומיניקות מפו' בתוס' שם ובמ"ב ס"ק ו-ז לענין אדם חלוש ובשעה"צ, ומבואר בגמ' שם הטעם לפי שאין יכולים להצטער. ואמנם בלשון התוס' שם שכ' "ועוברות ומיניקות אין חייבות כולי האי" משמע דכמו אחר אינן חייבות אבל אם יש באפשרותן מעט חייבות, לכן יעשו איזה מיעוט ושינוי קל והכל לפי הענין.

92. מנהג זה דיורדין מספסלים מפורש במס' סופרים פי"ח ה"ז, "ויש שמשנין את מקומן ויש שיורדין מספסליהן למטה". וברמב"ן בתוה"א מפורש שאין חיוב ישיבה ע"ג קרקע בת"ב שהוא מ"ע שבאבל כשם

במ"ב סק"א כ' שאף יוכל לישב ע"ג ספסל נמוך למי שקשה לו לישב על הארץ, ובשעה"צ שם כ' רבזה אף למהר"ל מותר. והיינו דלא החמיר בזה אלא בדאפשר לו. ודומיא דכפיית המטה דלר"י דמחייב מדינא מ"מ לא אמר כן אלא למי שיכול ע' בתענית ל': וכש"כ לרבנן ובשאר מ"ע שבאבל שאינן חיוב מדינא בת"ב. וכ"כ בפמ"ג דמי שחולה וקשה לו רשאי. וע' ש"ך יו"ד ס' שפ"ז סק"א שמתיר אף באבל לחולה וזקן לישב ע"ג כרים וכסתות. ובערוה"ש שם מתיר ע"ג ספסל קטן והוכיח כן מירוי' דסמוך לארץ נקרא ארץ ע"ש. וכש"כ לגבי ת"ב שהוא רק מנהג וכנ"ל, אך בהג' הגר"ב פרנקל ע"פ הלבוש נראה שחילק בזה, דפי' משי"כ הרמ"א דאחר שיוצאו מביהכנ"ס יושבין על הספסל, ואף שהוא קודם חצות, דיש חילוק בין ספסל לקרקע דספסל הוא כסא נמוך, ואחר

אבל שאר עינויין נוהגין כל היום. ואפילו התפלל ערבית מבעוד יום, אינו מתיר בנעילת הסנדל ואף לא בדברי תורה

אוצר החכמה

הקברות וכשחוזרין הוא לאחר חצות ורשאים לישוב על הספסל, ובמג'א שם סק"ג ובמ"ב סקי"ב. וישוב אחר לזה ראה בהג' הגר"ב פרנקל ע"פ הלבוש. ואמנם מצאתי בספר הברית לר' יעקב הגוזר שהביא מתשור' הגאונים, שהטעם שמלין לאחר שגמרו הקינות אף שהוא קודם חצות הואיל וכבר נגמר עיקר האבילות שלאחר מכן כבר יושבים על הספסל ע"ש, ומשמע דלאחר קינות מיד ישובו על הספסל. ובאמת שכ"מ במס' סופרים פי"ח ה"ז, כשהביא המנהג של יורדין מספסליהם ושאלת שלו, ומסיים שם עד שישלימו העם קינותיהם ורק די"ל דקאי רק על שאלת שלום. והובא המ"ס ברמב"ן בתוה"א וריטב"א.

והנה בלקט יושר איכא שהחמיר לעצמו לישוב ע"ג קרקע עד המנחה אע"פ שלאחרים הורה שמותר לאחר חצות. ובאמת שבהגמ"י פ"ה מתענית מפורש שמנהג אשכנז שישבו על הארץ כל היום עד תפלת המנחה, וכ"ה בהגמ"י שם בסוף הפרק, ובמרדכי פ"ג דמו"ק ובמטה משה סי' תשמ"ד ובמנהגי מהרא"ק ובהג' שם, משמע להדיא שעד שהתפללו מנחה ישובו כל היום על הארץ. והנה אף שהמנהג שיושבים עד חצות כמ"ש בחי"א ובגאונים הנ"ל שהוב"ד בספר ר' יעקב הגוזר, וכפשטות מס' סופרים, מ"מ מאן דמחמיר ע"ע לישוב על הארץ עד המנחה בודאי רשאי [כמו שאילת שלו כל היום אע"פ ששנו במס' עד שישלימו הקינות], וזהו טעמו של בעל התה"ד. וביותר מזה שהרי להגר"א מדינא ע"פ הירו' יש מקום להחמיר כל היום בזה, ושכן דעת ה"ר פרץ ע"ש. וכ"ז רלא כמ"ש בשד"ח ח"ו עמ' תע"ו בשם תשור' נאות דשא שאין רשאי להחמיר על עצמו אפי' לגדול בדורו, דלאחר חצות איקרי מועד, ולא ראה דברי הלקט יושר הנ"ל, וכבר הביא השד"ח שם שבעמודי אש השיג עליו ע"ש. ומש"כ דלאחר חצות הוי כמועד שאסור לישוב עג"ק, ועמודי אש כ' שהוא דר"ח, לא ידעתי למה נדחקו בזה, דהטעם בזה לאו מטעם מועד דהרי אבילות נוהג כל היום. אלא הוא זמן נחמה לענין תפלת המנחה, וכמ"ש בערוה"ש שאומרים נחם, לפיכך הקילו בזה, ולאו משום מועד נגעו בה.

עד צאת הכוכבים⁹⁶.

ע. הוספות בתפילת י"ח בתשעה באב - מתפללין כדרכן בנוסח של חול, ואין אומרים תחנון וסליחות לא בשחרית ולא במנחה⁹⁷, והחזון בשחרית אומר עננו ברכה בפני עצמה⁹⁸, ובמנחה כל אחד אומר עננו בתוך התפלה כבכל תענית. [והספרדים אומרים עננו בכל תפלה, ערבית

אה"ח 1234567

96. ט"ז שם, ועי' א"ר דאף מקומות שהתפללו ערבית אינו מתיר בנעילת הסנדל ולא בת"ת עד שתחשך. והמחבר סק"ו הביאו וכ' דבשבולי הלקט הארוך מוכח שנהגו בזמן הגאונים להקל בזה אף בנעילת הסנדל. ומ"מ מסיק שם דלמעשה אין להתיר קודם חשכה אף שהתפללו ערבית מבעו"י.

97. רוקח ומרדכי ריש מו"ק וטוש"ע תקנ"ט ס"ד ומיקרי מועד מפס' דקרא עלי מועד וכמ"ש הכלבו ושבוע"ל. אך בכרם שלמה כ' בשם הגר"א ז"ל, דפס' זה המועד שנוצר שם ר"ל ראש חודש ע' שבועות י. דמילאווהו לחודש תמוז כדי שיצא החורבן בת"ב, ולכן כ' הגר"א דקאי אפס' 'תקרא כיום מועד מגורי מסביב'. וכמה הדברים מאירים, דהתרגום של פסו' תקרא כיום מועד פי' דקאי על לעתיד לבוא שינקום הש"ת מהגוים ע"י מלך המשיח משא"כ פסו' דקרא עלי מועד קאי על פורענות דשונאיהם של ישראל, ופשטיה דקרא שנאמר מועד כלשון סגי נהור כאומרים קדושה רבא ושונאיהם של ישראל וכיו"ב, ואיך יחשבוהו בכל מקום מחמת כן ליו"ט ויש בו הזכרת מועד לפורענות, ולדברי הגר"א א"ש היטב.

98. ספר הפרדס סי' קס"ג מהרי"ל הג"א פ"ד דתענית, ורמ"א תקס"ה ס"ג. ובלבוש חיי"א וקלה כא] דה"ח ומ"ב תקנ"ז סק"ג ובשעה"צ שם. ודלא כט"ז בס"י תקס"ה סק"ב, שכ' דבשחרית אין אומרים אותו דאיקרי מועד. וכ"ה במעשה רב להגר"א שאומרו החזון בשחרית.

עב. שכח לומר נחם בבונה ירושלים, אינו משלימו בשמע קולנו אלא ברצה לפני ותחינה [ומ"מ אם אמרו בשומע תפלה יצא] ואינו חותם ברוך מנחם ציון אלא מסיים ותחינה כדרכו¹⁰³. לא נזכר לאחר מכן יאמר באלקי נצור, ואם עקר רגליו ונזכר שוב אינו חוזר¹⁰⁴.

עג. חולה האוכל בת"כ, יש דעות בפוסקים אם יאמר נחם בברה"מ, ואפשר דשכ ואל תעשה עדיף, וכן דעת הגר"א¹⁰⁵. אך לענין נט"י יטול ידיו כדרכו בחול במים

למזון. וועי' מטה יהודה שנתקשה בעיקר בלשון "ובונה" ירושלים, וכ' שהחותמים כן יותר טוב לומר מנחם ציון "בבנין" ירושלים, רחא מילתא היא].

103. בב"י בשם אבודרהם, כ' שבשכח יאמרנו אצל ועל כולם, וכ"כ המג"א. אך ברי"ו מפורש שאומרו בעבודה, וכ"כ הט"ז שהוא ט"ס וצ"ל שיאמרנו בעבודה. וחותם בשומע תפילה. וכן הסכימו המטה יהודה ומאמר מרדכי. והמ"ב סק"ב. וע' ביאווה"ל ד"ה בבונה שכ"ה להרא"ה וריטב"א ע"פ הירו' אף לכתחילה, ועכ"פ לענין דיעבד בשכח בודאי יאמרנו שם ודלא כהמג"א.

ובט"ז כ' שיש להשלימו בשומע תפלה כדין הזכרת כל צרכיו ועננו, אך המט"י דוחה לדבריו שעדיף להזכירו בעבודה שזהו מעין הברכה שלו, והביאו בביאווה"ל שם ושכ"מ מהריטב"א, ואף הא"ר דוחה להט"ז ע"ש ומ"מ בדיעבד אם אמרו בשומע תפלה כ' המט"י שיצא ששם שייך כל התחינות, וא"צ לחזור ולאומרה שוב בעבודה, דאף עבודה אין זה עיקר מקומו רק בשכח, וכן הסכים הביאווה"ל שם.

104. שבת כד. דימים שאין בהם קרבן מוסף טעה ולא אמר מעין המאורע אין מחזירין אותו וכ"כ בב"י בשם אבודרהם ובשו"ע תקנ"ז ס"א.

105. רמ"א ס"ס תקנ"ז בשם מהרי"ל שהחילה יאמר נחם בברה"מ, אך הא"ר השיג ע"ז וכן הגר"א בביאורו שלא נתקן נחם רק בתפילה, וכ"כ

ראשונים, ומים אחרונים [עד סוף קשרי אצבעותיו
למחמירין תמיד בזה] שהרי אינו מכוין לתענוג אלא
למצוה¹⁰⁶.

בשע"ת שם שהכנה"ג בתשרי חולק על הרמ"א ושכ"ה בשבולי הלקט
שאינו מזכיר. וכ"כ בברכ"י נואף ביוהכ"פ חולקים הט"ז ומג"א ס' תרי"ח
שאינו מזכיר יעו"י בברה"מ]. וכן במ"ב סוף סק"ב כ' שהאחרו' פקפקו על
פסק הרמ"א, ובכה"ח או' י"א דשוא"ת עדיף משום חשש הפסק כיון
דלכו"ע בלא אמרו אינו חוזר. ומ"מ אם רוצה לכאורה יכול לאומרו ע'
בשעה"צ תרי"ח סקכ"א כיון שהנא רק בקשה בעלמא. ומ"מ התם שאני
דרצה ויעו"י מצינו שנתקן בברכת בונה ירושלים, אבל נחם אם לא
קבעוהו רק בתפילה כמ"ש הגר"א, אזי אין מקומו כאן כלל, ואין רשאי
להוסיף בקשות מעין הברכה בברה"מ.

106. כדין נטילה למצוה כגון תפלה שכ' הראשו' ז"ל וכ"כ המט"י ומ"ב
דשרי כדין טבילת מצוה, וכש"כ נטילה זו שמברכין עליה. ונראה שנוטל
עד הפרק כדין כהן הנוטל ידיו לדוכן שהתירו הפוס' עד הפרק, עי' מ"ב
תרי"ג סק"ז ובשעה"צ שם או' י', דאף שדעת הרבה פו' כיון דמדינא יוצא
עד קשרי אצבעותיו כיון דהרחיצה אינה לתענוג וליכא איסור בזה ע"ש.
ולענין מים אחרונים ע' ביאור"ל ס' קפ"א ד"ה עד, ובמעשה רב להגר"א.

פרק ח

דיני תשעה באב שחל במוצאי שבת

1234567

או שנדחה

א. ערב תשעה באב שחל בשבת או שחל תשעה באב בשבת ונדחה, אע"פ שבשבת אוכל ומעלה על שולחנו כסעודת שלמה בשעתו, חייב להפסיק לאכול ולרחוץ ושאר עינויין קודם שקיעת החמה¹, אבל נעילת הסנדל שניכר בו העינוי, ואסור להראות עינוי בשבת, אין צריך לחלוץ מנעליו עד לאחר שיאמר הש"צ ברכו, מלבד הש"צ עצמו שחולץ מנעליו קודם ברכו, ויאמר קודם שחולץ ברוך המבדיל בין קודש לחול². וכשחולץ המנעל יסירו ברגליו באופן שלא

1. עירובין מא. רמ"א תקנ"ב ס"י, ובס' תקנ"ג ס"ב וחיי"א כלל קל"ז ס"א. וראה לעיל.

2. ב"י בשם הגמ"י וברמ"א ס"ס תקנ"ג. וכ' הגר"א הטעם דאסור שום סימן אבילות בשבת, ואף במה שפוסק מלאכול מבעו"י הקשו בעירובין מא. [איך מתענה בשבת] ואמרו לפי שאוכל ושותה כל היום [לא חשיב ענוי במה שאינו אוכל] משא"כ חליצת הנעליים עכ"ל. פירוש, דמה שאמרו פוסק מבעו"י זהו רק באכילה, אבל עינוי שעצם זה שהולך עכשיו יחף ניכר העינוי אין בו דין של הפסקה מבעו"י וא"צ להפסיק בו קודם השקיעה כדאכילה. ולמדנו מדבריו שבביהש"מ צריך לילך במנעליו. שאסור להראות אבילות בשבת, ואף ביחוד שהרי כל דין של אוכל ומפסיק מבעו"י הוא אף ביחוד, אא"כ אמר ברכו או החזן ע"י

ג. אסור להכין שום דבר משבת לחול, לפיכך הקינות והנעלים המיוחדות אין להכין עד לאחר צאת הכוכבים. ויש מאחרין להתפלל במוצ"ש זו, כך שאחר שיגיע צאת הכוכבים יאמר המבדיל בין קודש לחול ויסיר המנעלים מרגליו. ולובשים בגדי חול ואח"כ הולכים למעריב בבגדי תשעה באב⁵. וכן הנוהגין כר"ת לחומרא אין להם להקל בזה, ומיד בצאת הכוכבים הנהוג במקומם יאמרו המבדיל ויסירו מנעליהם⁶.

ד. יש מהדרין להסיר הנעליים בביתם בכניסת ביהשמי"ש באופן שלא ניכר שמעשה אבילות הם עושים, וכשיגיע זמן התפילה הולכים לביהכנ"ס בצאת הכוכבים חלוצי מנעלים, וכן דעת גדולי ההוראה. וי"א שאין להסיר הנעלים כלל בבין השמשות עד שתחשך אלא רק לאחר אמירת ברכו של החזן או אמירת המבדיל בצאת הכוכבים, וכן נהגו

סימן עינוי שבת, ואף למחמירים בזה להלן זהו רק במנעל דחובו מדרבנן וכד"ק, משא"כ בגדי שבת, ומה גם דהם בפרהסיא טפי, וזהרי בפ' מוכח דאחר ברכו הולכין עם אותן בגדים שעליו ורק המנעל חולצין מיהו אינו מוכח די"ל דזהו למנהגם שהלכו בשבת חזון עם בגדי חול].

5. מסגרת השולחן שעל הקיצוש"ע, ופשוט. ומאחרין להתפלל ואז פושטין בגדי שבת לפני מעריב, כ"כ בספר זה השלחן ח"ב סי' תקנ"א ושכן נהג החזו"א, וזהו המנהג הנפוץ והמרווח כהיום שלא ישבו לאיכה וקינות בבגדי שבת, משא"כ למנהג הקורם שהלכו בשבת חזון עם בגדי חול.

6. מועו"ז ח"ז ס' רנ"ו, ופשוט שהנוהגים כן בא"י הוא רק לחומרא ולא לקולא, שכבר נהגו בא"י כהגאונים כמ"ש הגו"ר הבית דוד והברכ"י סימן של"א ועוד. וע' ספר בין השמשות ובהסכמתו לספר אורות חיים.

אוצר החכמה

אה"ח 1234567

הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

1234567 10101010

ולעיקר הדין ע' ברוקח שכ' שיש הולכין לביהכנ"ס כשהם יחפים ויש מהגדולים שמשמרים כבוד שבת והולכין במנעלים וחולצים לאחר ברכו, והובא בכלבו ובשבוה"ל ובאגודה. וזה פשוט שהנידון בבין השמשות שקודם לכן ודאי אסור לילך יחף. הרי שכבר היה לעולם חילוקי מנהגים בזה, וכולם עושים כדן, דההולכים יחפים אפשר שכבר הבדילו באמירת ברוך המבדיל וולכן אף כשלא אמרו י"ל דאין כאן אבילות בפרהסיא וכמ"ש ביד שאול וכנ"ל] והמשמרים כבוד שבת עדיין קדושת שבת עליהם, רק פשטות דברי הרמ"א נראה מרוב האחר' שהבינו דבריו אף בביהש"מ וכמ"ש הגר"א והחיי"א, שהרי במוצ"ש מאחרין להתפלל אף בודאי לילה, כמ"ש השו"ע בר"ס רצ"ג, ובב"ח והאחר' שם שכן מנהג כל ישראל, ובמ"ב שם סק"א ומוכח שם להדיא דמיירי אף בת"ב שחל במוצ"ש ע"ש]. ועכ"פ בודאי צ"ע לומר שיקדימו התפילה כדי להקדים העיני לתוך השבת, ואף קודם ביהש"מ. ועי' בשד"ח ח"ו עמ' תע"ז שהביא מאחר' שהרמ"א מיירי אף בודאי לילה כשמאחרין להתפלל ואעפ"כ עד ברכו צריך להשאר במנעליו. וע' גם להגרי"ח זוננפלד זצ"ל בתשו' שלמת דים סי' רכ"ז שנשאל שם מהמנהג לאחר במעריב במוצ"ש זו בבכל שבת, ותמה שם ע"ז, וישב לו הגרי"ח זצ"ל דמעיקרא קיבלו עליהם כך לתענית ת"ב כשחל במוצ"ש שלא לחלוץ המנעלים רק אחר ברכו, משום קדושת תוספות שבת וכמו בע"ש שאבל נועל מנעליו קודם ביהש"מ משום קדושת תוספת שבת, וה"נ לאוריו, עכ"ד. ובארחות רבינו ח"ב מנהג מרן החזו"א זצ"ל שהתפלל אצלו ערבית בזמן [אחרי ארבעים דקות מהשקיעה] ואח"כ חלצו הנעליים, ומנהג מרן הקה"י זצ"ל שהלך לביהכנ"ס עם הנעלים [ואף מעט לאחר הזמן הנ"ל] וחלצן אחר ברכו.

לעמוד מחמת כן⁸.

1. קטן שהגדיל בתשעה באב שנדחה, נחלקו הפוסקים אם חייב להתענות, ויש להחמיר, אא"כ היה כחוש וחלוש⁹.

8. ישיבה ע"ג קרקע אינה אלא מנהג ולא מדינא ולשון הריטב"א שילחי תענית מנהג חסידות] וק"ו מנעילת הסנדל שאינו נוהג בשבת, ואף למחמירין בחליצת המנעל ביהש"מ מ"מ בישיבה ע"ג קרקע א"צ שאינו אלא מנהג וכן שמעתי מהגרי"ש אלישיב שליט"א. ובאמת שאף בחל בחול לא נתבארו בפו' שאסור ביהש"מ, אדרבה לא הובא מנהג זה שיושבין על הארץ רק לאחר ברכו של תפילת ערבית עד למחר אחר הקינות או אחר חצות, וי"ל בפשטות דכשם שהקילו בו לאחר חצות אף שהוא ודאי יום, כך לא החמירו בכניסתו לאסור אף ביהש"מ שלו, וז"ב. והוצרכתי להאריך לפי שראיתי למי שהצריך בשבת ביהש"מ שלא לישב ע"ג ספסל. (ובלא"ה יש לדעת שאין דין של עמידה רק יש דין של ישיבה על הארץ. וכל שאי אפשר בישיבה על הארץ אף לא שייך לחייבו בעמידה, ובשבת ביהש"מ פשוט דלא שייך לישב ע"ג קרקע, ואי אפשר מחמת כן לחייבו בעמידה).

וכן נראה לגבי שאלת שלום לא מיבעיא להרמב"ם ורמב"ן וסיעתם שאיסורו רק לחבירים וממנהג כ' הרמב"ן לאסור כל הלילה והיום עד אחר שגמרו הקינות, אלא אף לאוסרים לכל אדם, מ"מ הוי ממש אבילות בפרהסיא שאינו אומר לחבירו שלום. ומ"מ אף אם נבוא להדר לחומרא בזה, מ"מ באמירת גוט שבת אסור להחמיר מלבד דעת התה"ד שהיקל בזה אף בת"ב עצמו (באמירת אגוטע נאכט) ועאכ"כ בשבת ביהש"מ, הרי אם נחמיר בזה מיחזי כעינוי ברבים בשבת.

9. יסוד המחלוק' בזה האם ת"ב נדחה הוא מדין תשלומין, ולפי"ז כיון שבשבת היה קטן פטור אף ביום א', או שחיובו מחמת עצמו שקבעו התענית ליום א'. ודעת האבני נזר סי' תכ"ו, והמהרש"ם ח"ג סי' רכ"ו דאינו אלא תשלומין לתשיעי ולפיכך פטור. אבל בדברי מלכיאל ח"ד סי' ק"ל ובהתעוררות תשובה ח"א סי' קמ"ו וביד סופר סי' ו', דעיקר הקביעות בשנה זו על יום עשירי. ולפי"ז חייב להתענות שעתה הוא

הלכות ומנהגי

[אוצר החכמה]

ז. הבדלה - תשעה באב שחל ביום א' או שחל בשבת ונדחה, מבדיל בתפילה ואומר אתה חוננתנו, ואם שכח לאומרו אינו חוזר ואינו משלימו אפילו למחרת בלילה שמבדיל על הכוס¹⁰. אבל אינו מבדיל על הכוס אפילו

גדול. ועי' בישועי תקנ"ט סק"ד, שעד חצות חיובו מחמת עצמו, ומחצות ואילך הוי כתשלומין ולכן בעל ברית פטור אז. ועי' באבנ"ז שהביא מתשו' הרשב"א שת"ב שנדחה קבלוהו מתחילה לעשירי שבו נשרף ההיכל. אך כ' שהרשב"א לשיטתו שאין דברים שבצינעה נוהג בשבת זו, משא"כ לדידן דדברים שבצינעה נוהג, ממילא הוי תשלומין. ועע"ג דאנן לא נקטי' הכי רק לחומרא ולא לקולא, דמדינא נקטי' כרוה"פ שאין דברים שבצינעה נוהג. ולכן התירו הפו' בליל טבילה וכדו'. גם נראה דלדידן דקיי"ל מדינא דת"ב שנדחה אין השבוע שלפניו כדין שבוע שחל בו ת"ב, ופולוגתא הוא בירר, והסמ"ג מחמיר בזה, ועי' רש"ש לסי' תקנ"ד] אזי באמת אינו תשלומין אלא מתחילה קבלוהו לעשירי כמ"ש הרשב"א. ולענ"ד לשי' הריטב"א רה"ש יח: והתשב"ץ ח"ב סי' רע"ב, שכן נקט במנ"ח סי' ש"א ומרן הגרי"ז זצ"ל שחיוב הצומות הללו על כל החודש כדכתיב צום ברביעי וצום החמישי ומלבד י' בטבת להגרי"ז דכתיב בו בעצם היום הזה כמ"ש באבודרהם, וכ"כ בבנין שלמה בהוספות לסי' ל"ד בסופו] א"כ לפי"ז כשנדחה אזי מעיקרא קיבלו עליהו לצום ביום שלאחריו, שזהו בכלל עיקר קביעות החודש, ואף לפו' דהאידנא תלוי ברצו, מ"מ הרי כך רצו וקיבלו עליהם להתענות בזמן שחל בשבת. ועוד נראה דאפילו נימא דהוי תשלומין, מכל מקום הא עכ"פ הטילו חז"ל תענית לציבור על יום זה, והרי הציבור מתענין ואסור לפרוש מן הציבור בתעניתם ואפילו לחולה ולמעוברים ולפטורים בו חייבו חכמים שיאכלו כפי צרכם מחמת כן. וכיון שהשתא הוא גדול ובריא הרי אסור לו לפרוש מהציבור מחמת תעניתם. וכן שמעתי מהגרי"ש אלישיב שליט"א שמטעם זה אין להקל לקטן בתענית זו, אא"כ היה כחוש וחלוש, שאז בצירוף דעת הפוסקים הנ"ל, וגם שהוא ת"ב שנדחה דקיל יש להקל לו.

10. שע"ת תקנ"ו סק"א, דכבר חלפה שעתא, וכ"כ במ"ב ס"ק ב-ג.

ט. הנשים ישמעו מאנשים ברכת בורא מאורי האש, ואם אין מי שיוציאן, נראה שיכולות לברך לעצמן¹⁴.

13. ט"ז שם, וכ"כ הא"ר ופמ"ג ומ"ב שם.

הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

יא. למחרת בליל מוצאי תשעה באב, מבדיל על היין ברכת
בפה"ג והמבדיל¹⁶, ושותה היין בעצמו וא"צ ליתן
לתינוק שישתה¹⁷. ואינו מברך על הנר ולא על הבשמים אף
אם לא בירך במוצ"ש¹⁸.

יב. חולה שצריך לאכול בתשעה באב, קודם שיאכל צריך

16. ראה לעיל הע' 9.

18. טוש"ע שם, ובביהגר"א שאין זמנן אלא במוצ"ש, בשמים משום נפש יתירה ואש משום שנברא במוצ"ש.

להבדיל¹⁹, וכן יולדות או מעוברות שאינן צמות¹⁹, [וי"א שיותר טוב שיאכלו בלא הבדלה ובפרט לנשים], והמנהג שמבדילין. והטוב שהנשים יצאו ע"י איש חולה²⁰.

19. ברכ"י בשם תשו' כנה"ג ח"ב סי' ע"א והובא בשע"ת תקנ"ו סק"א, וכ"כ המהר"י עייאש בבית יהודה ח"ב סי' פ"ז, ובמועד לכל חי סי' י' אר"ע"ט. וכן דעת הדגמ"ר והמ"ב סי' תקנ"ט סקל"ז שיש חובת הבדלה בת"ב שנדחה לבעל ברית קודם שיאכל, וכ"כ בשו"מ חמישאה סי' ל"ט. ונשרר שאין ראיה מהדגמ"ר ומ"ב הנ"ל, משום דשאני חולה שלא הותר לו לאכול אלא כפי צרכו וכמ"ש החת"ס בסי' קנ"ז, והמהר"ם שיק נוכ"ה בשע"ת להגאונים סי' שכ"ה, ולמה ישתה כוס הבדלה שאין לו צורך מחמת עצמו רק להתירו באכילה, ועכ"פ אצלו יום ת"ב אסור בבשר ויין, כשאינו לבריאותו נועי' תשב"ץ ח"ב סי' רע"א בסופו, שנוהג אבילות דבשר ויין אף בת"ב עצמו ועדיין שם עיניו עליו כדלהלן שלכן פטר הרמב"ן מהבדלה ביום זה שאין כוס בעולם, והיינו משום דאסור ביין [כמשי"ת בסמוך], משא"כ בעל ברית שיו"ט שלו הרי פקע ממנו התענית והוא בגדר הותרה, וגם איסור בשר ויין הותר אצלו ולכן שותה כוס הבדלה, ואצלו הוי ממש כהעשירו, וא"ש דהמ"ב לא הזכיר דברי הברכ"י בחולה רק בבעל ברית.

וה"ה לנשים שאף הן חייבות בהבדלה, עי' ס"ס רצ"ו וכן שמעתי מהגר"ש אלישיב שליט"א, שאף נשים צריכות להבדיל קודם שיאכלו. ושמעתי שכן נהגו בירושלים עיה"ק.

20. תשו' זכר שמחה סי' ס"ט ולאב"ד וירצבורג בעל היצחק ירנן הובא בבירור הלכה לסי' תקנ"ו ובשם תשו' צפנת פענח סי' ל"ב, וטעמם נראה דער כאן לא נחלקו הבה"ג וסייעתו עם הרמב"ן וסייעתו אלא במוצאי ת"ב, דבת"ב י"ל דכו"ע מודו דלא יבדיל דלא שייכא בו שתיית יין כלל, וחמר מדינה מועיל במקום שעיקר התקנה על היין רק דאין לו, אבל כשעיקר התקנה על יין לא שייכא ה"ה דלא שייך על חמר מדינה [ושו"ר כן בשם התעוררות תשובה ח"ג לסי' תקנ"ו דאין תקנה על היין בת"ב]. עוד עורר רבינו הגרח"ק שליט"א במכתבו שנר' בקובץ מבקשי תורה, הואיל ות"ב עצמו ודאי בכלל איסור בשר ויין כמשנ"ת לעיל, וגם

חמר מדינה, לדעת החזו"א אין כיום שמצוי יין לרוב, ובמיץ תפוזים נסתפק. א"כ י"ל דשוא"ת עדיף ולסמוך על הראשונים דלהלן שאין הברלה במוצ"ש זו. וכן מצאתי במאירי שילהי תענית שביאר שם לחד תירוצא דבאמת דלכו"ע תשעה באב עצמו יש לו דין של עניות שלא תיקנו הברלה על הכוס. ורק במוצאי תשעה באב ס"ל לרי"ף וסייעתו שצריך להבדיל כדין חזרו והעשירו. וממילא כיון שלא שייכא בו הברלה אין איסור אכילה קודם הברלה שזה נובע ממה שיש עליו חובת הברלה, וביום זה לא שייכא.

והנה כ"ז מלבד שי' רמב"ן רא"ה ריטב"א וסוכה נד. בשם רבון רשב"א בתשו', רבינו דוד פסחים קז. וה"ר ירוחם אין חובת הברלה כלל, ופסק כן הגור"ר בגן המלך סי' קנ"ד והרדב"ז בתשו' סי' תרע"ג והמהריק"ש בערך לחם אלא שכ' שאין למחות במבדילין. אך מנהגנו כפסק השו"ע שמבדילין, אך בת"ב עצמו י"ל דכו"ע מודו וכנ"ל. והזכר שמחה הנ"ל טען עוד דלחולה לא הותר אלא כדי צרכו ובריאותו, ובכוס הברלה אינו צריך לו כמו ביוהכ"פ שאינו מקדש החולה (ומה שצריך להתירו באכילה אינו מתיר, דעכ"פ אם אין לו היתר בכוס הברלה ממילא אינו חייב בו, ושוב מותר לו לאכול בלא הברלה) ובאמת שיש לחלק בין יוהכ"פ דלא שרי אלא לפקו"נ לבין ת"ב שעכ"פ צרכי חולה הוא (וכן ראיתי בשש"כ בשם הגרשז"א זצ"ל, אך בעיקרי הד"ט סי' כ"ח או' ג' הוכיח המחבר בסכרת הזכר שמחה ושארין חילוק בין יוהכ"פ לת"ב ע"ש). וכן במקום צירוף אחר כגון לנשים שמעתי מהגר"ח שליט"א שדעתו שאין להם להבדיל שהרי י"א שאין הם חייבות בהברלה [עי' שו"ע ס"ס רצ"ו שלכן לא יבדילו בעצמם] אלא יאכלו בלא הברלה. וכן היה דעת מרן הקה"י זצ"ל דנשים כקטנים לזה שא"צ להבדיל וכמ"ש בארחות רבינו ח"ב, וכמו ששמעתי מהגר"א הורביץ שליט"א. וראה בקובץ מבקשי תורה המו"מ של הגר"ח שליט"א עם חמיו הגרי"ש אלישיב שליט"א בזה.

ונלע"ד מכל רהיטת דברי הרמב"ן וש"ר ז"ל שהביאוהו, מוכח דמה שאין מבדיל בת"ב עצמו, לאו משום צום ת"ב, אלא משום שאין שייך בו יין, ולכן כ' הרמב"ן שאין "כוס בעולם כלל", וכן מוכח מכל הראשו' שדנו על הברלה במוצאי ת"ב, ודנו אם יבדיל ע"י שתיית קטן, ולמה לא העלו עצה זו, שעכ"פ יבדיל ע"י שתיית יולדות שאין מתענות כמ"ש הראשו' לגבי שתיית כוס ברית מילה, ולא הזכירו כלל דשייך הברלה

יג. קטנים שאוכלים בתשעה באב אין צריכין להבדיל קודם²¹.

אח"כ 1234567

במוצאי ת"ב. ומשמע להדיא כסברת המאירי דטעמם רק משום דבמוצאי ת"ב חזר העושר למקומו. וכן ממה שדנו הראשו' ז"ל אם פקע ממנו חובת הבדלה כיון דבת"ב אין יכול להבדיל, והשתא אם כל מה שגורם זהו רק מחמת שאסור לאכול, וכל חולה שאוכל בת"ב צריך להבדיל, א"כ הרי יש עליו חובת הבדלה בת"ב עצמו מחמת שאינו אוכל, והרי כל א' אם יחלש ויצטרך לאכול יצטרך להבדיל וא"כ מה הנידון בזה דהרי לכו"ע יש חובת הבדלה בת"ב, אלא ודאי בת"ב עצמו מוסכם אצלם שלא שייך הבדלה על היין, ומטעם שכ' הרמב"ן ש"אין כוס בעולם כלל", ולשון זה מורה להדיא אף לחולה ולילודת, משום שת"ב עצמו לא שייכא בו שתיית יין לא תיקנו בו הבדלה. וכל הנידון רק על מוצאי ת"ב עצמו שחזר העושר למקומו (וכן בעל ברית שאצלו כבר יו"ט מחצות היום ואילך). כנלע"ד בזה בדעת הראשו' ז"ל. ולכן מש"כ בשש"כ ח"ב בשם משנה הלכות שאשה האוכלת יבדיל בעלה הבריא בת"ב ויוציאנה, אין לעשות כן שמיגרע גרע בזה ואין לו ליכנס לזה, ולא שמענו לעשות כן. ומ"מ למעשה המנהג בא"י כדברי הברכ"י בשם הכנה"ג שחולה האוכל בת"ב מבדיל. (ובדברי יהושע כ' שבפולין לא שמענו שחולה האוכל עושה הבדלה קודם).

21. בן יש להוכיח מכל דברי הראשו' ז"ל סוף תענית ורמב"ן שדנו אם יש להבדיל בת"ב וקטן ישתה וכ' דאין לעשות כן משום דאתי למיסרך. והשתא אם הקטן עצמו קודם שיאכל צריך מדינא להבדיל, א"כ ודאי לא שייך אתי למיסרך, שהרי על כרחו צריך להבדיל מחמת שאוכל בת"ב. ובאמת שבלא"ה עיקר איסור אכילה לקטן קודם קידוש והבדלה קיל טובא כמ"ש במג"א סי' רס"ט סק"א, ובפרט בת"ב שאין חיוב הבדלה מוסכם אצל הראשו' ז"ל, ועי' גם תשו' מהרי"ל דיסקין בקו"א סי' ער"ב נסתפק בזה אם שייך חשש דאתי למסרך ע"ש. וכ"כ בארחות רבינו ח"ב בשם מרן הקה"י זצ"ל, שאין הקטן מבדיל וכן שמעתי מהגריש"א שליט"א.

י"ד. כשמבדילין בתשעה באב יעשו ההבדלה על חמר מדינה
[מיין תפוזים או בירה] והמחמירין שאין כיום חמר
מדינה, יעשו הבדלה על מיין ענבים. ועל יין אין לעשות
הבדלה בתשעה באב אא"כ אין לו אלא יין²².

22. ת"ב לא גרע מתשעת הימים שאסור ביין, ועוד שאמרו חז"ל בתענית ל: כל האוכל בשר ושותה יין בתשעה באב עליו הכתוב אומר ותהי עוונותם על עצמו, ופירש"י דהיינו בסעודה המפסקת שהרי ת"ב אסור לאכול. ואמנם להולה שאוכל בת"ב הדר הדין שאסור ביין או כשר בו ביום אם א"צ לו לרפואתו, ונתבאר לעיל, וכ"ה בתשו' תשב"ץ ח"ב ס"ס רע"א. ולכן יבדיל על חמר מדינה. [ואפי' במוצאי ת"ב מחמיר בזה הערוה"ש ובת"ב עצמו נראה דכו"ע מודו]. ומ"מ דעת החזו"א שכהיום אין חמר מדינה ונסתפק לענין מיץ תפוזים [וכהיום נראה שאינו חמר מדינה להחזו"א ששותין אותו פחות מבירה] ולכן עכ"פ יבדיל על מיץ ענבים שדינו כיון מגיתו, שמדינא דגמ' מותר אף במפסקת [ולטור אף ממנהג]. וכן השיב הגרי"ש אלישיב שליט"א ונד' במבקשי תורה. ומ"מ כתב שם וכן שמעתי מהגרי"ש אלישיב שליט"א שדעתו שיש היום חמר מדינה, שהטעם שכ' הפו' שאין שאר משקין חמר מדינה כשיש יין משום שהיין עצמו חמר מדינה, עי' בהגר"ז סי' רצ"ו, אבל כהיום שאין רגילין להביא יין לשתות בסעודות [ורק לקידוש והבדלה] חזר הדין ששאר משקין הרגילים הם חמר מדינה. ואמר שיש להבדיל על שכר, דהיינו בירה לבנה או שחורה או מיץ תפוזים טבעי חשובים כחמר מדינה [ושכר עדיף שהוא משקה המשכר, כמ"ש בהלק"ט ועוד]. אבל שאר משקאות קלים דעתו שאין חמר מדינה שעיקרם מים, עי' שע"ת סי' רצ"ו. ועל קפה או תה, אף שכ' כמה פו' [ערוה"ש והאדרת בעובר אורח] שיש לו דין של חמר מדינה, בזמננו לא שייך זה שאינו משקה חשוב ואינן חמר מדינה, עכ"ד. [ומ"מ אכתי צ"ע בזה, דהרגילות היום שאין שותין לרוב בירה או מיץ תפוזים כמו פעם, והפו' נקטו דדין חמר מדינה שזהו שתיית רוב בני המדינה. ואולי הנדון כפי המנהג אצל סעודות העשירים החשובות]. ואמנם באין לו אלא יין י"ל דמבדיל על היין, שהרי נמצא שבלא זה לא יכול לאכול, והוי כצורך רפואתו, ובכה"ג ודאי ל"ג על

דין חולה ומעוברת בתשעה באב שנדחה, ראה פרק ז'
דין ח'.

מִזֶּה. בַּעַל בְּרִית - מִי שֶׁהוּא בַּעַל בְּרִית בַּתְּשֻׁעָה בָּאב
שְׂנֵדָחָה [וְלֹא כִשְׁחַל בְּזִמְנוּ בְּיוֹם א'] דִּהִינּוּ שְׂמַל בְּנוּ בּו
בְּיוֹם, אוֹ אִמּוֹ, וְכֵן הַמּוֹהֵל אוֹ הַסְּנֵדֵק, וְכֵן בַּפְּדִיּוֹן הַבֶּן שְׁחַל
בְּזִמְנוּ אָבִי הַבֶּן וְהַכֹּהֵן יִכּוּלִים לְהַתְּפַלֵּל מִנְּחָה גְדוּלָּה וּלְרַחֹץ
לְכַבּוֹד הַבְּרִית וּלְוֹבְשִׁים בְּגָדֵי שַׁבָּת, וְאִצְּ לְהַשְׁלִים הַתַּעֲנִית
לְפִי שִׁוְיֹט שֶׁלָּהֶם הוּא, וְאִצְּ לְהַפְשִׁיט בְּגָדֵיהֶם אַחֵר הַבְּרִית,
אַל יִבְדִּילוּ עַל הַכּוֹס וּיִכּוּלִים לֶאֱכֹל אַחֵר מִכֵּן, וְצָרִיכִים
לְהַבְדִּיל עַל הַכּוֹס קוֹדֵם שִׁיאֲכִלוּ וּכְנָל. אֵךְ לֹא יַעֲשׂוּ סְעוּדָה
גְּדוּלָּה כָּכָל סְעוּדַת בְּרִית²⁴. [וְלַעֲנִין נַעֲיִלַת הַסְּנֵדֵל וְתַלְמוּד

היין, וכ"כ בארחות רבינו ח"ב בשם מרן הקה"י זצ"ל. וכן כידוע הורה מרן הגרי"ז זצ"ל להבדיל על היין, ע"י בס' פניני הגרי"ז.

23. ברכ"י תקנ"ו סק"ג, ובשע"ת סק"א.

24. עירובין מא. ומשם לומד רבינו יעב"ץ שעשה מעשה במילת בנו והתיר רחיצה וסעודה אחר חצות בת"ב שנדחה והובא בהגמ"י פ"ה מתענית ובהג"א פ"ג דמו"ק סי' פ"ד, ובמרדכי סוף תענית ובתשב"ץ וטור סי' תקנ"ט, וכ"פ בשו"ע שם ס"ט ומ"ב סקל"ו. ועי' במנחת ברוך סי' פ"ד באורך הסוגיות ושי' הראשונים ז"ל בזה, ושכן הלכה. וכ' הב"י דהיינו אבי הבן ואמו מוהל וסנדק, וז' לשון סנדקאות, ובבית מאיר סי' תקנ"א דייק מזה שכל מי שמתעסק בהבאת התינוק כקוואטר והעומד ליד הסנדק והשם אותו ע"ג ספסל הסנדק, והמחזיק התינוק דינם כבעל ברית. והיעב"ץ בסידורו כ' דוקא אבי הבן ע"ש. ולענין פדיון הבן שחל בזמנו, כ"כ המלבושי יו"ט והובא בא"ר חיי"א ומ"ב סקל"ח. אבל שלא

בערוה"ש שכהיום המנהג להשלים בכל התעניות ואין לשנות. וכמדומה שכהיום רבים מחמירים בזה מלבד במקום צורך וזקן ותשוש או לחולה שמסדרין לו שיהיה בעל ברית ביום זה ובדרך כלל במקום שפטור בלא"ה מהתענית] וכ"כ בדינים והנהגות בשם החזו"א. ובשולחן גבוה כ' שמנהג שלוניקי להחמיר בזה, וכ"כ הרוח חיים שכן מנהג איזמיר והובא בכה"ח או' ע"ב, וכ' דנהרא נהרא ופשטיה. [גם במנחת ברוך סי' פ"ג בסופו אע"פ שכ' לקיים פסק רבינו היעב"ץ והשו"ע נושאים לזוז מזה במקומות שנהגו להקל], כ' שמקומות שנהגו שלא לאכול אין להתיר בזה, שע"פ כמה ראשו' ז"ל אין להקל בזה ע"ש].

אה"ח 1234567

אוצר החכמה

פרק ט

מנהגי תשעה באב

אוצר החכמה

א לעת ערב מסירין הפרוכת מלפני הארון^א ובאין לביהכנ"ס בבגדים פשוטים^ב, ומיד לאחר ברכו יושבים לארץ ומתפללים ערבית של חול בנחת ובלחש ובבכי כדרך אבלי^ג, והחזון אומר אחר שמו"ע קדיש עם תתקבל^ה, ולאחר מכן מכבין הנרות ונורות החשמל, ומדליקין נר אחד לכמה אנשים באופן שיראו בו ע"י הדחק או נורה חשמלית אחת בביהכנ"ס לומר לאורה קינות ואיכה, שנא' במחשכים הושיבני כמתי עולם^ו.

א. רמ"א תקנ"ט ס"ב ברמ"א מנהגים.

ב. יעב"ץ בסידורו, וכ' שם דהולכין לביהכ"ס בבגד קרוע ובלוי. וכ"כ המועד לכל חי ס"י, וביאר בזה מש"כ במהרי"ל שלבש סרבל קרוע ובלוי שיש ללבוש בגדי אבל בת"ב ע"ש. ומה נואלו ההולכים לביהכנ"ס בעניבות וסיכות וקישוטי זהב שכל אלו צריכים להורידן לעת כזאת, וע"י גיטין ז.

ג. תקנ"ט ס"ב.

ד. רמ"א שם ס"א והיעב"ץ בסידורו שמתפללים בלחשה. וכ"ה במ"ס פי"ח שמתפללים בלחש, ובברכת שלמה ב' שט"ס ברמ"א רצ"ל במקום בנחת בלחש.

ה. רמ"א ס"ד וס"ז ומג"א סק"א ומ"ב סק"ד. וע' ערוה"ש ס"ח מש"כ ע"ז.

ו. רא"ש סוף תענית, ובהגמ"י פ"ה מתענית, ומהרי"ל, ושו"ע תקנ"ט ס"ב. ובט"ז שם סק"ה להדליק בכל מקום שיוכלו לקרוא לאורו בדוחק.

1234567 1 7 8

אנוצר הוולכמה

1

יכבה ידליק ממנו, לא שייך בזמננו שיש גפרורים.

ז. מהרי"ל א"ר תקנ"ט סקי"ב ובפמ"ג סק"ג ומ"ב סקט"ו.

להרבות האורה אף בבית אלא מעט כפי הצורך.

אומרים בת"ב ופשוט, רק לעת"ל כשיהיה מועד בב"א.

ציבור'. ואם קורין הציבור מתוך חומש הנדפס, אין מברכין^א. ומ"מ אף המתפלל ביחיד צריך לומר קינות ואיכה [בלא ברכה אפי' קורא מתוך מגילה]¹.

ה. אומר החזן איכה בנחת ודרך בכי, ובכל איכה מגביה קולו יותר. ויפסיק ¹²³⁴⁵⁶⁷בין פסוק לפסוק מעט כדרך האומר קינות², ופסוק האחרון שבכל פרק המתחיל באיכה אומר

י. מס' סופרים פי"ח ה"ד, שצריכים לשמוע ולהבין כל מילה ואף לתרגם להם שיבינו הנשים וכש"כ גברים וכן התינוקות, והובא ברמב"ן בתוה"א, וכ' שם דמנהגא קתני שנהגו לקרות במגילת קינות וכולם שומעים כמו במגילת אסתר ומברכין בקריאתה ע"ש. ומ"מ פשוט שאם לא שמע בדיעבד אינו מעכב שלמעשה השוו במ"ס קריאה זו לקריאת ס"ת שהוא חובת צבור, וכן בהגמ"י פ"ג מתענית סק"ד כ' שאינו חיוב כלל ולא הוזכר בגמ', וכן פשוט שהרי אינה חובה לקרותה דוקא מקלף וכמ"ש הט"ז ומג"א ס"ס ת"צ ואפשר לקרוא מנדפסים שאין מברכין עליהן, וכ"ה בקול אליהו בשם הגר"א שהטעם שלא גזרו על קריאתן בשבת כמו במגילת אסתר, לפי שמגילת אסתר חובת יחיד יש חשש יטלטלנה ברה"ר לקרוא משא"כ הני שאינן אלא לחובת ציבור. ועי' ח"י מרן הגרי"ז זצ"ל הל' ברכות שביאר הברכה שבהם לאו משום הדין אלא על עצם הדברי תורה שקורין בציבור עיש"ב.

יא. רמ"א ת"צ ס"ט, וט"ז שם, ובמ"ב שם סק"ט, וכ"מ בחיי אדם כלל קל"ה סב"ג, ודלא כלבוש ומחה"ש שב' לברך, ואין המנהג כן. וודעת הפמ"ג שבכל אופן אין לברך].

יב. חיי אדם כלל קל"ה סי"ט ובמ"ב סק"ה ופשוט שאין מברכין אלא בציבור שהוא חובת ציבור ראה הע' י'. וכ"כ בח"י הגרי"ז הל' ברכות בסופו, שהברכה על עצם קריאתן בציבור.

יג. מהרי"ל, הובא במג"א ר"ס תקנ"ט ובמ"ב סק"א, והטעם שמפסיק בין פס' לפס' מעט, ע' ברמב"ן פר' האזינו דשירה נכתבת כאריח ע"ג לבינה או אריח ע"ג אריח. שכן דרך הקורא בנעימה להפסיק ביניהם, וכן דרך

בקול רם, וכן פס' השיבנו אומרים הקהל בקול רם ואח"כ חוזר ואומרו החזן^י, ושוב מסיים בקול נמוך כי אם מאס וגו', וחוזרין ואומרין השיבנו בקול רם ומסיים החזן שוב השיבנו ו. כשמסיימין איכה אומרים מעט קינות, ואח"כ אומר סדר קדושה ומתחיל בואתה קדוש. וכשחל במוצ"ש אין אומרים ויהי נועם ולא ויתן לך ולא למנצח בנגינות^י.

ז. יש מהספרדים שנוהגים להכריז קודם הקינות או לאחריו, אחינו בית ישראל כך וכך שנים לחורבן בית המקדש^י, וגועים העם בבכי. ויש שנהגו אף לומר ברוך דיין האמת^י.
אזהרה 1234567

ח. לאחר הקינות כשהולכים לבית אין אומרים שלום זה לזה. ויזהרו שלא לילך לטייל או להקל ראש^י.

אמירת קינה להפסיק בין פס' ופס', עי' רש"י האמיתי מו"ק כו: ד"ה בשלש דלתות [ונד' בעין יעקב שם] שבין פס' לפס' באיכה יש הפסק פרשה, וכ"ה בכתר ארם צובא המיוחס לבן אשר, וכ"ה בתנכים וכת"י הקדמונים, וזהו שכ' המהרי"ל שמפסיקין בין פס' לפס' דיש שם הפסק פרשה וכדרך אמירת קינה וכנ"ל.

יד. מהרי"ל ורמ"א שם ס"א. וכן לענין כפילות השיבנו, ואף שבהגמ"י סוף הל' תענית שצויין ברמ"א שם משמע דרק פס' אחרון חוזרין הקהל, וכפילות השיבנו היא בקינות. מ"מ במהרי"ל מבואר כמ"ש בפנים, וכ"כ בד"מ.

טו. שו"ע שם ורמ"א ס"ב, והטעם שמתחילין בואתה קדוש, כ' הטור שאי אפשר לומר ואני זאת בריתי שאסור בד"ת, וגם שאין לקיים ברית על הקינות, ופס' דובא לציון גואל לא שייך בלילה דאין גאולה בלילה.

טז. תיקון יששכר וכנסת הגדולה וכ"כ בארץ חיים שכן נוהגין בצפת, אבל שם אין אומרים ברוך דיין האמת. והובא בכה"ח או' י"א.

יז. מס' סופרים פי"ח ה"ז, הובא ברמב"ן בתוה"א, והיינו אף לגי' רמב"ם ורמב"ן שאסור שאילת שלום רק לחברים, מ"מ ממנהג אין שואלים כלל

ט. אחר שגמרו הציבור הקינות ראוי להשאר בביהכנ"ס לקונן או ללמוד מעניני החורבן עד רביעית הלילה [שעה עשר בלילה בקירוב]. ואף הגשים צריכות לקונן על החורבן בעזרת נשים או בביתן^{י"ח}.

י. ק"ש על המטה אומר כדרכו בכל לילה^{י"ט} וכן תיקון חצות אומרים בליל ת"ב תיקון רחל, ואז ראוי ביותר לאומרו בבכי ותחנון לקונן על החורבן ועם ד' שנפלו בחרב^כ.

יא. רצוי לישן לילה זו עם הטלית קטן, שאם יפשיטנו יש דעות בפו' אם יברך למחר בשחרית, ראה פרק ז' דין מ"ז. אוצר החכמה

יב. דין השכיבה על המטה והנהגת הבית בליל זה, ראה פרק ז' דין ל"ז, וראה במקורות^{כא}.

זה לזה, ובמחזור ויטרי סי' רס"ד "ואין נותנין שלו' זל"ז אלא כגזופים ואבלים פונה איש לביתו בלא דבר". ולענין טיול וקלות ראש בשו"ע תקנ"ד סכ"א.

יח. כלבו והובא בא"ר סק"ח דמקוננים שם עד רביעית הלילה, האנשים בביהכנ"ס שלהם והנשים בביכנ"ס שלהם.

יט. ראה פרק ז' הע' 65.

כ. בן איש חי פר' דברים סכ"ה.

כא. ראה פרק ז' הע' 52. ומיהו מש"כ הבא"ח דברים סכ"ה דגם בהושטת דבר מידו לידה נכון להחמיר מכל הפו' לא נראה כן ובקושי הזכירו אפי' על נגיעה שנסתפק בה הב"י והט"ז מיקל אף בזה והשו"ע הזכיר אפי' משכב רק בלשון נכון להחמיר ובערוה"ש כ' שלא נהגו להחמיר אף בנגיעה. ובהג' הגר"ב פרנקל דת"ב בתשמיש דרבנן ל"ג

יג. נטילת ידיים שחרית נוטל כדרכו ג' פעמים עד סוף קשרי אצבעותיו [וד' פעמים לנוהגין כהגר"א בזה]³¹, ונתבאר לעיל פרק ז' דין כ"ב.

[אוצר החכמה]

יד. ברכת ענט"י יש לברך כשנוטל ידיו אחר שעשה צרכיו ומוכן לתפילה³².

טו. דין טלית קטן וברכתו נתבאר לעיל שם דין מ"ז, ויזהר ללובשו עם הציצית תחת בגדיו עד המנחה.

טז. בשחרית משכימין לביהכנ"ס משום שצריך להאריך בקינות³³, ומ"מ אם עי"ז יסיימו הקינות הרבה קודם חצות לא ישכימו יותר מדאי³⁴. אך אין לאחר תפילת ותיקין מחמת כן.

יז. אָבֵל כשאין מנין בביתו, אחר ג' ימים הולך לביהכנ"ס בין בלילה בין ביום עד אחר הקינות, ובתוך ג' ימים ילך רק ביום ולא בלילה. וכן אונן בלילה יושב בביתו

[אזה"ח 1234567]

מדינא בשכיבה או נגיעה. ונתבאר לעיל דכל האיסור שבשו"ע משום לך לך אמרינן נזירא כו', אבל לאסור בהושטה כהרחקות שבנדה ודאי אין לנו. ואף ביוהכ"פ לעצמו הוא חומרא גדולה שנקטו כן הפוס' משום חומר העינוי. ונראה דאף הבא"ח על דרך מדת חסידות אמרה. אך נראה פשוט דיותר מכל יש ליזהר מדיבור בענינים אלו כמו בנדה ואף מצד עצמו אסור משום האבילות והתענית כמו שהזהירו הפו'.

כב. ראה פרק ז' הע' 33.

כג. מ"ב תקנ"ד סקכ"א

כד. מהרי"ל מנהגים מטה משה ובמג"א תקנ"ט סק"ב.

כה. א"ר סק"ב וסמ"ג בא"א ה', ובמ"ב סקט"ז. ופשוט שמחמת כן אין

ולמחרת לאחר הקבורה בבוקר ילך לביהכנ"ס עד לאחר הקינות^{כז}.

יח. מברכין ברכות השחר, על נטילת ידיים כדלעיל, וכן שאר ברכות השחר, וברכת התורה אפשר שעדיף לומר רק סדר היום לאחריה כפר' התמיד ואיזהו מקומן, כיון שהיום אסור בתלמוד תורה, אך המנהג שאומרים הפסוקים עצמן שאף הם כסדר היום^{כח}. וברכת שעשה לי כל צרכי יש דעות בפוסקים אם מברכין אותה, והמנהג לברך בפרט כשהולכים בנעלי גומי או בד, ויש נוהגין כהגר"א שלא לברך. וברכת עוטר ישראל נוהגין לאומרה לכל הדעות^{כח},

להמנע מתפילת ותיקין שהוא מדינא.

כו. תקנ"ט ס"ו ובמ"ב שם סקכ"ב, הכרעת הגר"ש קלוגר בזה.

כז. ע"י מ"ב ס' תקנ"ז דמה שאומרים בתורת ת"ת אף שרגילים לאומרו בכל יום אין לו היתר של סדר היום וכאן שאומרים בתורת ת"ת לכאור עדיף לומר סדרו של יום כפר' התמיד או דברים הרעים, וכ"ה להדיא בשבולי הלקט שהק' היאך מברכים ברה"ת הרי אסור בלמוד, ותי' משום סדרו של יום ופר' התמיד ע"ש, וע' רמב"ם הל' תפלה פ"ז הי"א שי"א בכל יום פר' התמיד אחר ברכת התורה, וכ"ה במעשה רב. ומ"מ המנהג שאומרים פס' ברכת כהנים אחר ברה"ת וצ"ל שגם זה נקרא סדרו של יום, אף שאומרים לשם ת"ת, וכבריתא דר' ישמעאל שנתקנה גם משום ת"ת.

כח. הפו' דגו בברכת שעשה לי כל צרכי ואף בזה כ' הפמ"ג ומ"ב שהמנהג לברך, דנקטי' כפו' שעל מנהגו של עולם הוא מברך, ומשמע שכל שאר ברכות השחר מברך. והיעב"ץ בסידורו כ' שלא לברך ברכה זו עד מנחה שמניח שם תפילין, ודבריו צ"ע דמדינא אין הברכה רק על כיסוי הראש וכמפורש בברכות ס: ובשו"ע סמ"ו ס"א, רק שהרא"ש

וכן ברכת המעביר שינה^{כט}.

דין טלית גדול ותפילין נתבאר לעיל פרק ז' דין
מ"ז-מ"ח.

יט. אומרים קרבנות פר' התמיד ואיזהו מקומן ור' ישמעאל, ויש מתירין לומר כל פס' הקרבנות שדרכו לאומרם בחול כקטורת ועוד, וכן המנהג. תפלה עד לאחר שמו"ע כבכל יום, עם מזמור לתודה ושירת הים^ב. בברוך שאמר אין אוחזין הציצית ומנשקין^א. בחזרת הש"צ אומר

[1234567 8 9 10]

(ומובא בטור ס' כ"ה) נהג כן כדי לכלול התפילין בברכה זו, אבל כשאין לו תפילין בודאי מברך על כיסוי הראש. ולענ"ד להמתין לברכה זו במנחה היא קולא דלהרבה פוס' אין לברך ברכת השחר רק בזמן תפלת שחרית ראה פרק ז' הע' 51.

כט. ראה פ"ז הע' 37.

ל. לענין מזמור לתודה, בתשור' מהרש"ל ס' ס"ד ובמטה משה ס' תשי" שבזמן שהמקדש קיים מקריבין קרבן תודה בצום. ובאחר' ומ"ב ס"ס כ"א. ולענין שירת היום ע' במחזור ויטרי ובכלבו, שאין לומר שירת היום ובמקומה אומרים שירת האזינו, והובא בב"י סי' תקנ"ט, אך הד"מ סק"ו כ' שמנהגנו לאומרה כבכל יום. וכ"כ בכה"ח ס"ס כא או' נ"ד שכן נתפשט לאומרו ע"פ האר"י ז"ל. ולענין ברכת כהנים ואו"א, באבודרהם שאין אומרים שאבל אינו שרוי בשמחה. וכ"כ בדגול מרובה ובשייכנה"ג ובחיי אדם ובקיצוש"ע [קכ"ד ס"ג] ובלוח א"י. מיהו יש נוהגין לאומרו כמ"ש המקור חיים והא"ר ובתשור' עולת שמואל סי' ע"ט, ובכה"ח או' ל' שכן מנהג המקובלים. וכן נוהגים אצל הספרדים. ולענין תחנון ואא"א וקדיש, הוא בשו"ע ורמ"א תקנ"ט ס"ד.

לא. עי' סי' תקנ"א ס"א שלובשין תחת בגדיו ע"ש בצע אמרתו. וכשם שקורין ק"ש בלא תפילין ואין חוששין כך גם אין אוחזין הציציות.

כ. גם מי שאינו מתענה יכול לעלות לתורה שחרית^{לב}.

*לב. ע' תשו' חת"ס ס' קנ"ז ותשו' רע"א ס' כ"ב, דמשמע דבשחרית הקריאה משום עצם היום ולא משום התענית ויכול לעלות. וע' שר"ח ח"ו מע' ביהמ"צ [עמ' 342] שכ' שנחלקו האחרו' בזה, אך לא מצאתי בדבריהם הוכחה רק לענין מנחה בת"צ שקורין ויחל, ולא לענין שחרית דקורין כי תוליד. וע' שערי צדק ס' קכ"ד שכ' שעולה.

כא. מחזירין הס"ת למקומו ואין אומרים הית"ר שלאחר קריה"ת. ומתחילין לומר קינות ומאריכין עמהם כדי שלא יבואו לעשות מלאכה עד חצות, ויש לאומרם בנחת ובבכי כאבלים ולא במרוצה, ולהבין הענין שמקוננים עליו ולא מהשפה ולחוך כרץ לגמור את דפי הקינות, וא' המרבה וא' הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים. ואסור לספר שום דבר בשעת אמירתן ולא לצאת לחוץ²¹ [אלא לצורך בית הכסא] ואיסור חמור הוא לזרוק "בובקעס" ובולקלך וכדו' שלא להקל ראש ביום זה ובפרט בעת אמירת הקינות שעם ישראל מקונן על בית המקדש שנפל ועל עם ד' שנפל בחרב²². ומסיימין הקינות בעניני נחמה כנדפס בסדרי הקינות²³.

אה"ח 1234567

כב. אחר הקינות אומרים אשרי ואין אומרים למנצח, ומדלגין פס' ואני זאת בריתי [ואם יש מילה בביהכנ"ס לאחר הקינות אומרים פס' זה] קדיש בלא תתקבל, עלינו לשבח²⁴.

לג. מס' סופרים פי"ח, רמב"ן בחוה"א ובשו"ע תקנ"ט ס"ה.

לד. א"ר תקנ"ט סק"ז ומ"ב שם סקכ"ב.

לה. הגמ"י סוף הל' תענית מנהגי ת"כ. רמ"א שם ס"ה, וע' פר"ח שם שתמה ע"ז ובמאמר מרדכי סק"ד. ובמועד לכל חי סי' י' או' ס"ז, במש"כ לישב המנהג, ומחלק בין פס' נחמה שבסוף כל קינה שאין לאומרם, לבין נחמות שבסוף הקינות שאומרים.

לו. מהרי"ל, ולעגין פס' ואני זאת בריתי במילה במנהגי מהרא"ק וזהבא במהרי"ל הנדמ"ח, רמ"א תקנ"ט ס"ד. ובספר תניא כ' שלא לומר עלינו לשבח, אך במהרי"ל כ' שיש לאומרו וכן המנהג.

כג. אין אומרים שיר של יום ולא פיטום הקטורת, ומשלימן במנחה. [והספרדים אומרים אותם כבכל יום]¹⁷.

כד. ^{אוצר החכמה} נוהגים כהיום שאחר הקינות אומרים איכה בציבור, אך אין בזה חיוב כיון שקראוהו בלילה ואין מברכין על קריאתה [אם לא קראוה בלילה כלל חייבים מדינא לקרותה]. ומ"מ אם אינו שומע איכה בציבור טוב שיקרא בעצמו מגילת איכה ביום¹⁸.

לז. רמ"א שם, והלבוש, ושש"י בקיצוש"ע ס' קכ"ב ס"ב שאין לאומרו. ולגבי תפילת המנחה כ' שם שמשלימן במנחה למה שלא אמר בשחרית וכ"כ בלוח א"י. וע' כה"ח או' מ"ה שמנהגם לאומרו בשחרית וכן פיטום הקטורת, ובפרט לדירן שרגילין לאומרו בכל יום י"ל דהוא סידרו של יום.

לח. במס' סופרים פי"ח מבואר דקורין איכה אף בלילה, ויש שמאחרין הקריאה ליום אחר קריה"ת ע"ש. ומנהגנו לקרוא רק בלילה כמ"ש ברמ"א ס"א, ולא הזכירו כלל קריאה ביום. וטעם למנהג כ' במנהגים דבי מהר"ם, דכתיב בכה תבכה בלילה, דעיקר הבכיה על החורבן בלילה. ומ"מ כ' המג"א ר"ס תקנ"ט בשם השל"ה דהואיל וזהו עיקר הקינה שנאמרה ברוה"ק מנהג טוב שלכ יחיד יחזור לאומרה אף כיום, והובא במ"ב ס"ב. ואמנם באבודרהם מפורש שמנהגם לאומרו אף ביום בציבור, וכ"כ המאמ"ר מרדכי שכן מנהגם. ואפשר שזהו מדין אמירת קינות ולא מדין קריאת המגילה. ואמנם י"ל שזהו כדי שיתעסקו בדברים הרעים עד חצות ולא יביאו לעשות מלאכה ע' במהרי"ל ובמהרא"ק ורוקח ועוד שמנהגם היה שקראו אחר קינות איוב וירמיה. ובמחזו"ו וארח"ה, מפורש הטעם כדי שלא יטיילו ויבואו לקלות ראש, שהרי בטלין בו מת"ת. ואצלנו שפיר נוהגין כן ע"י אמירת איכה וכהיום נתפשט המנהג שקורין איכה בצבור ובלא ברכה ובאבודרהם, וכמ"ש המאמ"ר וכ"כ בערוה"ש ובלוח א"י, אך אינו מעכב אם לא שמעה.

וע"ד ציבור שאירע להם שלא קראו המגילה בלילה כלל אף לא

1234567 אה"ח

מ. היעב"ץ בסידורו ע"פ האריז"ל שבמג"א הנ"ל. ובערוה"ש ס"ז.

כו. הליכה זו לבית קברות אינה אלא מנהג ואם על ידה
עלול להגיע לידי נעילת הסנדל או לידי קלות באבל
היום, ע"י הליכה בחבורה וכדו' מוטב שלא לילך^{מא}.

כז. אחר חצות יושבים על הספסלים ויכולים לישן על
המטה כדרכם^{מב}.

כח. מילה בת"כ - מלין בבית הכנסת לאחר שאמרו
הקינות, דהיינו לאחר שגמרו לומר איכה, ויש
שנוהגין למול אחר חצות. [ולענין לבישת הטלית, ראה
במקורות. וע"פ הגר"א יכול אחר הקינות ללבוש טלית
ותפילין]. ואבי הבן ואמו והמוהל והסנדק יכולים להחליף
לאחר הקינות הכתונת ובגדי שבת [אבל לא חדשים, ויש
מתירים גם בגדים אחרים מכובסים ולא בגדי שבת] לצורך
הברית ולאחר הברית פושטין בגדיהם, ומברכים ברכת
המילה בלא בשמים, ואת הכוס שותה היולדת אם אינה
מתענה ותיזהר לשמוע היטב הברכה בלא שום הפסק. ואם
אין שם יולדת או חולה אחר שאינו מתענה יתן לתינוק
שהגיע לחינוך לשתות, ויתר המנהגים שבברית ראה
במקורות^{מג}.

דעכשיו שהולכין בחבורות יותר טוב שלא לילך, וכן ידוע ע"פ הגר"א
ז"ל באגרתו להקפיד מאוד ע"ז. ומועד לכל חי סי' י' ל"ט דפעמים הוה
נפיק מיניה חורבא ותקנו שלא לילך יותר בעירם ע"ש.

מא. מ"ב שם סקמ"א, וע' במועד לכל חי סי' י' או' ע"ט.

מב. רמ"א תקנ"ט ס"ג, וחיי"א קל"ה ס"כ ושכיבה במיטה קילא משיבה
על הספסל דאינה אלא חומרא למי שאפשר ע' תקנ"ה ס"א. וראה פרק

*מב. מ"ב בשם מהרי"ל שו"ע סי' תקנ"ט סי"ח, ובנו"כ ומ"ב שם דהמנהג שמלין אחר קינות, וע' ערוה"ש דלא ילבשו בגדי שבת ממש רק יחליפו בעלי הברית בגדים אחרים מכובסים, וביאר בזה משי"כ ברמ"א שלא ילבשו לבנים ממש, ועכ"פ בגדים הדורים ביותר כשטריימל ובגד משי אין לובשים. והמ"ב קיצר בזה, ויש כמה פרטי דינים בזה דכל ברית מלין קודם עלינו כמ"ש בש"ך יו"ד רס"ה אך כאן יש למול אחר עלינו, דבאמת יש למול אחרי איכה, כמ"ש במהרי"ל בשם מהרא"ק דיש למול אחר ירמיה ואיכה שאמרו אחר הקינות. וכן ברין שהטעם שמלין אחר הקינות שצריך למול בעת שמחה ולא בזמן קינות, ויש שהצריכו מחמת כן למול אחר חצות, ועכ"פ אחר שגמרו הקינות לגמרי. ובסדר ר' יעקב הגזר איתא דאז זמן שכבר יושבין על הספסלים. ועי' ביהגר"א טעם ב' השיטות שמלין אחר חצות או אחר קינות, ולכו"ע הטעם משום דמילה צריך להיות בשמחה, ולא שייך למול בזמן בכי על החורבן, ולכן נראה שיש למול אחר קריאת איכה של היום.

ובגדי שבת או לבנים לובשים [ראה לעיל מערוה"ש] אך לא מנעלים, וכמ"ש בבגדי ישע וכברם שלמה ובכה"ח או' ס"ה. ומדליקין נרות למילה כמ"ש במהרי"ל, ואחר המילה מכבין הנרות כמ"ש בשנו"ס שבמהרי"ל שם.

ולענין ברכת שהחיינו לא מצינו בפר' שהזהירו מזה דיש להסתפק אם ראוי לאומרו בת"ב ובפרט קודם חצות שאין ראוי לומר בו שהגיענו לזמן הזה. ואף דנראה דשהחיינו על מצוה שזמנה היום אין לדחותו, ולזמן הזה על קיום המצוה קאי, ומ"מ י"ל דשוא"ת עדיף, שהרי עיקר דין שהחיינו במילה שנוי בפלוגתא, עי' שו"ע יו"ד סי' רס"ה ס"ז.

בין המצרים

ריא

כט. אין להתעסק בצרכי סעודת הלילה עד לאחר חצות
[כדי שלא יעסוק בדברים המסיחים דעתו מהאבילות]

ואין מכבדין הבית ולא מציעין המטות אלא לאחר חצות^{מג}.

[אורח' 123:4567]

ל. פדיון הבן שחל בת"ב, יש לעשותו סמוך לערב ומברכין
שהחיינו והסעודה בלילה. ואין מברכין על הכוס, וי"א

דלרמ"א אין אומרים, ומנהגנו בא"י כהמחבר שמברכים. ועי' תשו' גור ארי' יהודה סי' קט"ז שאין לברך שהחיינו אף פדיוה"ב בת"ב מדין אבל, והגרש"ק בהאלף לך שלמה סי' שי"ט חולק עליו בעיקר הדין שמברכין שהחיינו על מצוה שזמנה בת"ב. ומ"מ כ' שיעשנו סמוך ללילה ע"ש. וא"כ מילה שעושין קודם חצות, וגם להרבה פו' אין לברך כלל שהחיינו אפשר דשוא"ת עדיף. אך בדעת למהרש"ם סי' תקנ"א, מבואר דשהחיינו שבזמנו יש לברך בת"ב אף שהוא זמן אבל, וכן שמעתי מהגרי"ש אלישיב שליט"א דלמנהגנו שמברכין שהחיינו יש לאומרו אף קודם חצות במילה, דהעיקר כסברת הגרש"ק זצ"ל בזה. וכש"כ בפדיוה"ב שמברכין עליו שהחיינו. ועי' שבט הלוי ח"ו סי' ע'. ובערוה"ש כ' שעדיף לעשות בלילה הואיל ובת"ב אין יכול לברך על הכוס, שאין הכוס בפדיוה"ב חיוב כבמילה, עכ"פ יש לעשותו סמוך ללילה כמ"ש הגרש"ק.

ולענין שם הנימול, המנהג שקורין לרך הנימול בת"ב מנחם, וכמ"ש בפ"ת בתשו' תשב"ץ ח"ב סי' ח', והביאו בכרם שלמה וברוח חיים לסי' תקנ"ט. וזה הטעם שקורין מנחם נראה ע"פ המד"ר איכה פ"א נ"ז דשמו של המשיח מנחם, ונולד תינוק וקראוהו מנחם שע"י יגאלו ישראל ע"ש. ומלשונם נראה שאין חילוק בין מל קודם חצות לאחר חצות. ועי' בתשו' זכר שמחה סי' כ"ד. והנלעד"כ ובפרט להטעם שנתבאר. ואמנם כ"ז כשאין סיבה אחרת מחמת קורבה וכדו', אבל אם יש לו טעם אחר לקרוא ע"ש אדם או קרוב אחר וכדו', אין שום עיכוב בדבר מחמת שם מנחם, כן הורה הגרי"ש אלישיב שליט"א.

מג. תקנ"ט ס"י, חיי"א קל"ה סכ"ו. ועי' ברכי יוסף סק"ז. ומועד לכל
חי סי' א' פ"ז.

הלכות ומנהגי

ריב

שיעשנו כלילה ואז יברך גם על הכוס^{מג}.

לא. מנחה - לעת מנחה מוציאים הציציות שמתחת בגדיו, ומתעטפים בטלית ומניחין תפילין בברכה^{מד}, ורשאי להניחם כבר מחצות^{מה}.

לב. נוטלין ידיים קודם תפילת מנחה עד סוף קשרי האצבעות^{מו}.

לג. משלימין שיר של יום ושאר הדברים, שלא אמרו בשחרית שרגילים לאומרם בכל יום. וי"א אף הזכירות^{מי}. ד' פרשיות עם תפילין יש חילוקי מנהגים, ודעת גדולי ההוראה שיש לאומרן כבכל יום^{מז}.

אה"ח 1234567

*מג. ראה הע' מ"ב באורך.

מד. תקנ"ה ס"א.

מה. חיי"א כלל קל"ה סי"ח, ועי' מעשה רב.

מו. חיי"א שם ס"ה ומ"ב תקנ"ד סקכ"א.

מז. סדור יעב"ץ, קיצוש"ע קכ"ב ס"ו. ובלוח א"י, ודברי מלכיאל ח"ו דשש זכירות מותר לרגיל לאומרם בכל יום. וכן שמעתי מהגריש"א שליט"א. ומיהו נראה דלמ"ד שאוסר ק"ש בתפילין אף בזה אסור. ויש עצה שיאמר ענין הזכירות שלא כלשון הפס', שזוהי מצותם, כגון הריני זוכר את יום השבת, וכן בשאר.

מח. מ"ב תקנ"ה ס"ב שאין אומרים, ובבא"ח פר' דברים חילוק מנהגים בזה ובמקו"ח לחוות יאיר ר"ס תקנ"ה שאומרים. וראה פרק ד' הע' ו' שכן מוכח בריטב"א ומאירי שאומרם כסדר היום, וכן שמעתי מהגריש"א שליט"א.

לד. מדליקין הנרות בבית הכנסת למנחה^{חט}.

הרגילים לומר קרבנות קודם מנחה אומרים אף כעת^י.
ואומרים אשרי חצי קדיש, וקורין בתורה בפר' ויחל
ומפטירין דרשו כשאר ת"צ ובניגון הרגיל^{נא}.

לו. מי שאינו מתענה נחלקו הפוסקים אם עולה למנחה,
ודעת רוב הפו' שאין לו לעלות, אך יש ליזהר מאד
בכבוד הבריות^{יב}.

לז. מתפללין שמו"ע ואומרים נחם, עננו, ונתבאר לעיל
פרק ז' דין פ-פב. ואומרים שים שלום קודם אלוקי
נצור אומר רבון העולמים, שבגמר התענית^{יג}. הש"צ חוזר
התפילה, ואומר עננו ברכה בפנ"ע נחם בבוגה ירושלים,
ברכת כהנים, שים שלום. ואין אומרים תחנון ולא אבינו
מלכנו. ואומרים קדיש עם תתקבל, עלינו לשבח^{יד}.

מט. מהרי"ל א"ר ומ"ב תקנ"ט סקט"ו.

נ. סידור יעב"ץ וערוה"ש.

נא. תקס"ו ס"א וברמ"א שם.

נב. החת"ס בתש"י סי' קנ"ו מתיר, שהרי מחוייב בשאר עינויין, ואינו
אוכל רק כפי צרכו. וכ"כ המהרי"ל דיסקין בקר"א סי' ה' או' רב"ע.
והגרע"א בסי' כ"ד מחמיר בשאר תעניות במנחה שקורין ויחל חוץ
מיוהכ"פ. ועי' שד"ח ח"ו עמ' 342 בשם לדור אמת ושערי אפרים
שמחמירין. ועי' מרחשת ח"א סי' י"ד סק"ב שהוא נהג לאכול פחות
מכשיעור ובזה שפיר חשיב מתענה ועולה לתורה.

נג. תקס"ה ס"ד וסדור יעב"ץ.

נד. סדור יעב"ץ, לוח א"י.

לח. הרגילים בתפילין דר"ת מניחין אותן, ואמירת הפרשיות בהם כדלעיל דין ל"ג^{נה}.

ל"ט. נותנים צדקה ביום התענית לעת ערב^{נו}.

נה. מ"ב תקנ"ד סק"ד, ולענין הפרשיות ראה הע' מ"ז-מ"ח.

נו. ברכות ו: וברש"י שם, רוח חיים תקנ"ד סק"ב. ובמועד לכל חי סי' י' או ס"ח שהאריך בזה מסנהדרין לה. דכל תענית שמלינין בה צדקה הוי כשופך דמים, ובכה"ח או' צ"א ע"ש.

[אח"כ 1234567]

פרק י

מוצאי תשעה באב

א. מתפללים ערבית של חול כרגיל, ומקדימין מעט מפני התענית¹, אבל העינויים עצמן, וכן תלמוד תורה אסורין עד צאת הכוכבים².

ב. יש נוהגים לרחוץ הידים במוצאי הצום ג' פעמים לסירוגין על כל היד כנט"י שחרית³.

ג. מקדשים הלבנה במוצאי ת"ב [ויש עוד מנהגים בזה, וראה במקורות], ואין ראוי לקדש הלבנה יחף⁴.

1. מחב"ר סי' תקנ"ד סק"ב וא"ר, ופמ"ג שם סק"א והיינו אפי' התפללו ערבית מבעו"י ומ"ב שם סק"א.

2. תקנ"ג ס"ב, ומ"ב סק"ג ותקנ"ד סק"א, ובשלמת חיים סי' רכ"ד.

3. בן איש חי סוף פר' דברים ולוח א"י.

4. באה"ט תכ"ו סק"ו בשם האריז"ל והשכנה"ג כ' שכן מנהג ירושלים. ובשבו"י ח"ב סי' ל"א וכ"ה בפר"ח שם שכן מנהגנו, ובמ"ב שם סק"א שכן דעת האחרו', ודלא כרמ"א שם שכ' שלא לקדש במוצאי ת"ב. ובמעשיר כ' לקדש בתשעת הימים, אך לא נהגו כן ברוב המקומות, והמ"ב לא הביאו רק לענין עשי"ת, וכסתימת הרמ"א שאין מקדשין בתשעת הימים. אלא שצריך ליזהר שלא יברך בלא מנעל, וכ"כ בפמ"ג תקנ"ד סק"א שאין לברך יחף, וכ"כ במ"ב שם. ובשעה"צ שם אר' ט' דמשום ציבור עדיף לברך קודם שיטעם. ונראה דהקפידא שלא לילך יחף דוקא כלשון הפמ"ג, אבל כל שיש לו נעלים המותרים כבגד או פלסטיק או גומי אינו בכלל זה, ובמדרומה שכו המנהג.

הלכות ומנהגי

ד. בת"ב שגדחה או שחל ביום א' מבדילין על הכוס ומברכין בפה"ג על היין ושותה בעצמו, ואין מברכין על הבשמים ולא על הנר. [ראה פרק ח' דין י"א].

ה. לפי ששריפת בית אלקינו נמשכה ביום עשירי באב, נהגו שלא לאכול בשר ולא לשתות יין, וכן שלא לרחוץ ולא להסתפר ושלא לכבס ושלא לתקן בגדים אף כליל י' אב ולמחרתו עד חצות היום, אם לא לכבוד שבת⁵ [כגון שחל ת"ב ביום ה']. ויש מחמירין כל היום. וכן ראוי להחמיר לבעל נפש עכ"פ לענין בשר ויין⁶.

5. תענית כט. ובטור סי' תקנ"ח וברמ"א שם ס"א, דהמנהג להחמיר עד חצות, ובתשו' מהרש"ל סי' צ"ב דה"ה לענין רחיצה תספורת וכיבוס, והובא בב"ח ומג"א וש"א ומ"ב סק"ג. ודלא כמנהגים מהרא"ק ושכנה"ג שהתירו בזה, עי' ביאורו"ל ד"ה עד חצות. ועי' ב"ח סי' תקנ"א דמבואר מדבריו דאף תיקון בגדים בכלל המנהג ואסור, וראה בסמוך.

6. כ"מ בטור שכל היום בכלל המנהג, לפי שבו נשרף ההיכל, וכ"כ בב"ח שם, ובתשו' רש"ל סי' צ"ב, וכ"מ גם לשון השו"ע ס"א שכ' מנהג כשר שלא לאכול בשר ויין כליל עשירי ויום עשירי, וכ"כ הא"ר סק"ב, ומסיק שם דלדינא משמע מהב"ח להחמיר כל היום, וכן ראוי להחמיר לת"ח ופרושים. וכ"כ החיד"א במחב"ר סק"ב שכן מנהג היראים והובא בשע"ת סק"ב. והמ"ב לא הזכיר מזה כלום וצ"ע. ומ"מ נראה דיש חילוק בזה בין בשר ויין לרחיצה ותספורת, שהרי כ' המאמר דמסתימת הטור והשו"ע ורמ"א מוכח דלא כרש"ל שלא החמירו בזה, אפי' ממנהג כשר אלא מבשר ויין ולא ברחיצה ותספורת וכמ"ש בשייכנה"ג ומהרא"ק ומאמר מרדכי אלא שהביאורו"ל מסיק שם שקשה להקל הואיל והעתיקוהו האחר' ע"ש. ואמנם כ"ז עד חצות שלזה הובא באחר', אבל לאחר חצות שבאנו להחמיר רק ממשמעות הטוש"ע שלא נקטו בזה להחמיר רק בבשר ויין, בודאי אין לנו להחמיר אף בזה, ודיינו להחמיר בבשר ויין במשך כל היום.

ז. חל תשעה באב בשבת ונדחה ליום ראשון, מותר לאכול
בשר ויין בי"א אב ביום, אבל לא בלילה לפי שהוא
מוצאי התענית⁹, וכן יש להחמיר לענין שמיעת כלי זמר
וניגונים, אבל מותר להסתפר ולכבס ולרחוץ אף בלילה¹⁰.

10. מ"ב סק"ה רבזה לא מצינו חומרא במוצאי התענית רק בבשר ויין, ובכה"ח או' כ'. ועי' תשו' בית יהודה ח"ב סי' פ', הובא בעיקרי הד"ט סי' כ"ב או' ד', שלא התיר בזה להסתפר בלילה רק למי שנחפז לדבר מצוה, אלא שכ' שם שמדינא בלא"ה דעתו להקל, ע"ש, ודלא כלוח א"י, וכבר השיגו בבירור הלכה.

ז. טוב שלא לשמש מיטתו למי שאפשר גם בליל י' אם

הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה 555# #E Ä#D#U #E #hüou#äÜ -#E#Ä-Ä #E#Ä-#E#Ä-#E#Ä-

יג. כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, וכל שאינו מתאבל על ירושלים ¹²³⁴⁵⁶⁷דהיינו כל שנוהג ביום זה כמצות אנשים מלומדה ואינו מעורר את לבו להתאבל על ירושלים, אינו זוכה ורואה בשמחתה, שנא' שמחו את ירושלים וגילו בה כל אוהביה שישו איתה משוש כל המתאבלים עליה¹⁷.

17. תענית ל: ובמאירי שם, ועי' שבולי הלקט סי' רע"ד שכ' בשם אחיו רבי בנימין לפרש וז"ל: "המתאבל עליה ראוי לראות בנחמתה אם יהיה בעקבי הקץ והרי הוא נכתב בכתב הצדיקים על כל הכתוב לוחים בירושלים הראויין לגאולה וכל שאינו מתאבל עליה אינו ראוי לראות בנחמתה ואפילו אם יהיה בעקבי הגאולה והרי הוא נכתב בכת הרשעים שאינן מאמינן ואינן ראויין לגאולה כמו שמצינו במצרים בשלשת ימי אפילה, וכל ישראל המאמינים ישועת אלקינו נזכה לחזות בנועם ד' ולבקר בהיכלו ולהתנחם בנחמת ^{אוצר החכמה} ציון עם כל ישראל אמן כאיש אשר תנחמנו אמו כן אנכי אנתמכם ובירושלים תנוחמו", ע"כ.

בריך רחמנא דסייען